

๒ เข็นหนอง

ลำดับเรื่องในเล่ม

๑

๑. ตกดตาช่วยได้
๒. เข็นหนอง!
๓. มนุษย์ควรมีสันติภาพ
๔. นิพพานี่นี้และเตี้ยนี้

พุทธทาสภิกขุ

เขื่อนน้ำเอ่ง

พุทธทาสภิกขุ

ได้รับความเมตตาจากธรรมทานมูลนิธิ

ให้จัดพิมพ์หนังสือชุดลอยปทุมออกเผยแพร่

เพื่อประกาศพระสัจธรรมและรักษาดั้งเดิมของธรรมทานมูลนิธิ

หนังสือชุดลอยปทุมนี้ได้จัดพิมพ์ในสมัยที่หลวงพ่อกุญชรพุทธทาสภิกขุยังมีชีวิตอยู่

ธรรมสภาขอกราบขอบพระคุณธรรมทานมูลนิธิ ผู้จัดพิมพ์ครั้งแรกเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

คำนำในการจัดพิมพ์หนังสือชุดลอยปทุม เช่นนั่นเอง

ธรรมสังการะในมงคลกาล ๑๐๐ ปี ท่านพุทธทาส พระพุทธศักราช ๒๕๔๙

หนังสือชุด 'ลอยปทุม' ชุดนี้ ธรรมทานมูลนิธิโดยคุณเมตตา พานิช ประธานมูลนิธิฯ ได้เมตตาตามอบให้ธรรมสภาจัดพิมพ์เผยแพร่แก่พุทธศาสนิกชน หนังสือชุดลอยปทุมนี้ ทางสวนโมกขพลาราม ได้จัดพิมพ์เป็นธรรมบรรณาการแด่สาธุชนที่มาเยี่ยมชมสวนโมกข์ ในกาลสมัยที่ท่านเจ้าประคุณพระธรรมโกศาจารย์ (หลวงพ่อพุทธทาสภิกขุ) มีชีวิตอยู่ และในปัจจุบันมีผู้สนใจสอบถามมาทางธรรมทานมูลนิธิเป็นจำนวนมาก ด้วยปรารถนามีไว้เป็นสมบัติส่วนตัว เพื่อศึกษาปฏิบัติและเก็บไว้เป็นหนังสือประจำตน หรือมอบเป็นที่ระลึกในงานพิธีต่างๆ อันเป็นการช่วยเผยแพร่พระพุทธศาสนาให้แพร่หลายได้อย่างกว้างขวางและทั่วถึงยิ่งขึ้นได้เป็นอย่างดี

เพื่อเป็นการบูชาพระคุณ แห่งพระเดชพระคุณท่านเจ้าประคุณพระธรรมโกศาจารย์ (หลวงพ่อพุทธทาสภิกขุ) ผู้ก่อตั้งสวนโมกขพลาราม ธรรมทานมูลนิธิจึงได้มอบหมายให้ธรรมสภาดำเนินการจัดพิมพ์เผยแพร่ เพื่อเป็นธรรมสังการะและ

แสดงกตเวทิตา ถวายแด่พระเดชพระคุณ ท่านเจ้าประคุณ พระธรรมโกศาจารย์ (หลวงปู่พุทธทาสภิกขุ) เนื่องในมงคลกาล ๑๐๐ ปี ท่านพุทธทาส ในปีพระพุทธศักราช ๒๕๕๙

หนังสือชุดนี้ ธรรมสภาได้จัดพิมพ์จากต้นฉบับเดิม ของธรรมทานมูลนิธิ เพื่ออนุรักษ์ต้นฉบับเดิมไว้ อันเป็นการรักษา พระธรรมคำสอนมิให้คลาดเคลื่อน โดยได้รับการตรวจสอบ และ ตรวจทานจากธรรมทานมูลนิธิแล้ว ในกาลสมัยที่ท่านเจ้าคุณ พุทธทาสภิกขุยังมีชีวิตอยู่ และเป็นไปตามความประสงค์ของท่าน เจ้าคุณพุทธทาสภิกขุ

ท่านสาธุชนที่ได้อ่านและศึกษาหนังสือชุดลอยปทุม ชุดนี้ ถือว่าได้อ่านและศึกษาพร้อมทั้งปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง ตามคำสั่งสอนของท่านเจ้าคุณพุทธทาสภิกขุ ซึ่งธรรมสภามี ความภูมิใจและถือเป็นเกียรติอย่างยิ่ง ที่ทางธรรมทานมูลนิธิได้ มอบความไว้วางใจให้เป็นผู้จัดพิมพ์หนังสือชุดลอยปทุมนี้ อนึ่ง ในการจัดพิมพ์ครั้งนี้ ธรรมสภาได้จัดพิมพ์รวมเล่มเป็นหนังสือ ปกแข็งและเย็บเชือกอย่างดี เพื่อความคงทนแข็งแรง ให้มีอายุ ยืนนานนับ ๑๐๐ ปี เพื่อในกาลต่อไปภายภาคหน้า ไม่มีผู้ใด จัดพิมพ์หนังสือธรรมะที่ดีเช่นนี้ออกเผยแพร่ สาธุชนรุ่นหลังจาก นี้ จักได้มีหนังสือธรรมะที่ดีไว้เป็นประทีปส่องทางชีวิตและดำเนิน ชีวิตให้ถึงพระนิพพาน อันเป็นจุดหมายปลายทางของมนุษยชาติ

หนังสือชุดลอยปทุมนี้ จัดพิมพ์เป็นชุด และจักได้ทยอยพิมพ์ออกตามลำดับแห่งเนื้อเรื่อง จนครบทั้งชุดแห่งหนังสือชุดลอยปทุมของท่านพุทธทาสภิกขุ ท่านสาธุชนจักอ่านและศึกษาเล่มใดเล่มหนึ่งก่อนก็ได้ เพราะแต่ละเล่มได้สาธยายธรรมไว้อย่างครบถ้วนและสมบูรณ์บริบูรณ์อยู่ในตัวเองแล้ว แต่ถ้าท่านต้องการสะสมหรือมีไว้เป็นมรดกของท่านและครอบครัว ขอได้โปรดติดตามต่อไป โดยสอบถามได้ที่ *ธรรมทานมูลนิธิ โทร (๐๗๗) ๔๓๐๕๕๒* และ *ธรรมสภา โทร (๐๒) ๘๘๘๗๔๕๐*

ธรรมสภาขอปวารณาถวายแก่ ห้องสมุดของวัด หรือสถานปฏิบัติธรรม ที่แจ้งความจำนงขอรับเป็นธรรมทานไปที่ธรรมสภา อันถือเป็นการบูชาคุณท่านเจ้าคุณพระธรรมโกศาจารย์ (หลวงพ่อพุทธทาสภิกขุ) ผู้เป็นองค์บรรยายหนังสือชุดลอยปทุม

บุญกุศลอันจักพึงมีพึงได้จากการจัดพิมพ์หนังสือชุดลอยปทุม ในครั้งนี้ ธรรมสภาขอน้อมถวายแด่พระเดชพระคุณท่านเจ้าประคุณพระธรรมโกศาจารย์ (หลวงพ่อพุทธทาสภิกขุ) พระผู้เป็นองค์บรรยายพระธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ให้แพร่หลายไปทั่วทุกอณูแห่งจักรวาล

ด้วยความสุจริต หวังดี

ธรรมสภาปรารถนาให้โลกพบกับความสงบสุข

๑๐๓ ไม่นาน

การพิมพ์หนังสือธรรมะ นั้นเริ่มรวบรวมทุน ในสมัย
ที่โลกกำลังขาดแคลน ธรรมะอย่างอื่น เช่นหนังสือ เขียน หรือ พิมพ์
ในยุคนั้น และ การนำ การสอน ไม่นาน, สิ่ง ที่ สอน ไม่ว่า.

คำว่า "ธรรม" เมื่อถึงขั้นนี้ มี ความหมาย มาก
มาก นานา ประการ, แต่ ประการ ที่ สำคัญ ที่ สุด นั้น ธรรมะ
คือ หน้าที่ ที่ มนุษย์ จะต้อง ปฏิบัติ ให้ ถูกต้อง ตาม กฎ
ของ ธรรม ชาติ ทุก ชั้น ทุก ตอน แห่ง วิถี ชีวิต ชาติ ทุก ชาติ,
เมื่อ ความ มี ชีวิต อยู่ อย่าง สมบูรณ์ ทั้ง โดย ส่วน ตัว และ
ส่วน รวม, นั่น คือ โลก.

โลก ขาด แคลน ธรรมะ เพราะ ไม่มี ผู้ ที่ จะ นำ มา
นำ ธรรมะ อย่าง ถูกต้อง ถึง ที่ คน ทั่วไป เพราะ คือ อยู่
แต่ คน ไม่ เคย คิด ใน ใจ ว่า จะต้อง ปฏิบัติ ตาม กฎ
ของ ธรรม นั้น เอง. สิ่ง ที่ คน ทั่วไป คิด ว่า จะ ปฏิบัติ
ตาม กฎ ของ ธรรม นั้น เอง และ จะ ปฏิบัติ ตาม กฎ
ของ ธรรม นั้น เอง นั่น คือ ชีวิต. มี คน ที่ คิด
ว่า ชีวิต คือ การ ปฏิบัติ ตาม กฎ ของ ธรรม นั้น เอง คือ
การ ปฏิบัติ ตาม กฎ ของ ธรรม นั้น เอง นั่น คือ ชีวิต
ที่ ดี แล้ว; การ ปฏิบัติ ตาม กฎ ของ ธรรม นั้น เอง นั่น คือ
การ ปฏิบัติ ตาม กฎ ของ ธรรม นั้น เอง นั่น คือ ชีวิต
ที่ ดี แล้ว แต่ เขา ปฏิบัติ ตาม กฎ ของ ธรรม นั้น เอง นั่น คือ
การ ปฏิบัติ ตาม กฎ ของ ธรรม นั้น เอง นั่น คือ ชีวิต.

โลกส่วนใหญ่นี้ กำลังขาดอยู่ในสภาพเช่นนี้ สิ่ง

การรู้จักธรรม คือการรู้ตัวละโรและมีโรคต่าง ๆ ถูกต้อง คน
 มีโรคในใจใน สัตว์ใน แม่น้ำใน ความเดือดร้อน ยศศักดิ์สูงศักดิ์
 ก็มีความใน อย่าง ยี่สิบ ๒๐๑. มิฉะนั้นจะมี ความระแวงในใจ ไม่ยอม
 ไม่เป็นอันใด แขนง ความในของจิตใจ จักให้มีผู้รู้ธรรมอย่างแท้-
 ธรรม. ความเห็นแก่ตัว ย่อมเกิดไม่ได้ เพราะเหตุนี้. ความรัก
 เพื่อหม่อมราชวงศ์ด้วย ก็มี ได้โดยง่าย แม้ว่าจะมีความในของ
 คนอื่น ๆ ก็ไม่กลัวว่า จะมาเอาเปรียบเรา. ผู้มีระพฤติธรรม ย่อม
รู้ตัวเมื่อมีสุข เมื่อรู้ตัวว่าตนได้ระพฤติธรรม หรือเมื่อได้ทำ
หน้าที่ ของหม่อมราชวงศ์อย่างถูกต้อง. ความเคารพต่อวิชา
อันสูง ๆ วิชาในรู้ตัวเมื่อมีสุข. ไม่พอใจในความสุขอันเป็นมายา
คือ สุขทางกาย กายอันเป็นมายา คือ สุข ความสุขอันเป็นมายา และ
วิชาอันใด เป็นอันสูง ๆ ของโลกเขาเหล่านั้น ก็เปรียบแล้ว.

ธรรมะ ย่อมเป็นเรารู้จัก มีจิตใจ อย่าง ถูกต้อง รู้จักมีใจ
 แปรเปลี่ยนจิตใจ และจิตใจอันอย่างถูกต้อง, มีหน้าที่ที่ทราบ
 ทรัพย์สมบัติ ก็ย่อมมีอันอันใดอย่าง มีทรัพย์ และ อย่าง
 ถูกต้อง คือเป็นไม่เพื่อ สันติสุขอันสมบูรณ์ และ สันติสุขอัน
ของสันนิบาต โดยสันติสุข, มีสัจจะวิฤติทุกประการ จักเห็นแก่
 วิชา แม้แต่สัตว์เดรัจฉาน และมนุษย์ชาติอันเป็นมา, มีเมตตา
 ธรรมอันเดียวในโลก หรือเห็นแก่คนอื่น แม้แต่หม่อมราชวงศ์แล้ว. จึง
 ก็ไร้ยอด ชาติ, วิชาอันใด, หรือ ขอบเขตของชีวิต ย่อมไม่
 แก่ผู้ประพฤติธรรม. ข้อนี้ หมายถึง ความว่า ธรรมะ มีสติ-
 ธรรมะของบุคคลอื่น, มีแต่ สัจจะวิฤติ นี้มีตั้งแต่ วิชาอัน
 วิชาประพฤติ ธรรมะ มีเมตตาธรรม อันใดแล้ว.

เขา มี ๓๓ หู อมุก ลี้น ๓๗ ไร่ สำนักรับการฝึกหัด เพื่อจะได้
 รู้จักกับ หีบขี้ตม ๑๗๐๐ ถูกตัดออกมาก็เป็นครึ่ง เมื่อมีขี้ตมอยู่ดี
 ๑๗๐๐ ขอบขี้ตม มีใช้มี ๓๓ หู อมุก ลี้น ๓๗ ไร่ สำนักรับไว้ไว้
 คือ ๑๕ ไร่ ตกเป็นค่า ๓๗๐๐ ก. ในคน คนในหัวไม้ขี้ตม ในขี้ตมที่
 เป็นกันอยู่ โดยมากในโลกนี้ขี้ตมนี้ ขี้ตม กัดขี้ตม ขี้ตม
 เขามันก็มีมากพอควรที่เราไม่ ได้ ก็ครึ่ง แต่เขาสามารถควบคุม
 ๓๓ หู อมุก ลี้น ๓๗ ไร่ ๑๕ สำนักรับไว้ แต่ในลักษณะนี้
 จะไม่เป็นที่พอใจแก่เราได้ โดยเอาขี้ตม ขี้ตม
 คนในใจ ทำได้เช่นนี้ ก็เป็นโลกที่ขี้ตม อยู่
 ๓๓ หู อมุก ลี้น ๓๗ ไร่ ๑๕ สำนักรับไว้ ขี้ตม ขี้ตม ขี้ตม
 ขี้ตม ขี้ตม ขี้ตม ขี้ตม ขี้ตม ขี้ตม ขี้ตม ขี้ตม ขี้ตม
 ขี้ตม ขี้ตม ขี้ตม ขี้ตม ขี้ตม ขี้ตม ขี้ตม ขี้ตม

๓๓ หู อมุก ลี้น ๓๗ ไร่ สำนักรับไว้ ขี้ตม ขี้ตม ขี้ตม
 ขี้ตม ขี้ตม ขี้ตม ขี้ตม ขี้ตม ขี้ตม ขี้ตม ขี้ตม
 ขี้ตม ขี้ตม ขี้ตม ขี้ตม ขี้ตม ขี้ตม ขี้ตม ขี้ตม
 ขี้ตม ขี้ตม ขี้ตม ขี้ตม ขี้ตม ขี้ตม ขี้ตม ขี้ตม
 ขี้ตม ขี้ตม ขี้ตม ขี้ตม ขี้ตม ขี้ตม ขี้ตม ขี้ตม
 ขี้ตม ขี้ตม ขี้ตม ขี้ตม ขี้ตม ขี้ตม ขี้ตม ขี้ตม
 ขี้ตม ขี้ตม ขี้ตม ขี้ตม ขี้ตม ขี้ตม ขี้ตม ขี้ตม

๓๓ หู อมุก ลี้น ๓๗ ไร่

๓๓ หู อมุก ลี้น ๓๗ ไร่

สารบัญ

ชุดลอยปทุม เรื่อง :

๑. คตตาช่วยได้ ๑

ทุกสิ่งมีความถูกต้องตามสภาวะนั้นๆ ๓

จำเป็นต้องรู้จักความถูกต้อง ๖

เพื่อนำไปสู่จุดที่ปรารถนา

ดูความถูกต้องของพระธรรมให้ถูก ๗

ศึกษาความถูกต้องของพระธรรมใน ๔ ความหมาย ๑๑

ทุกสิ่งขึ้นอยู่กับธรรมะ ๔ ความหมาย ๑๔

ธรรมะ ๔ ความหมายมีความถูกต้อง ๑๕

อย่างเฉียบขาดดุจพระเจ้า

ความถูกต้องของมนุษย์ขึ้นอยู่กับความต้องการ ๑๙

ความอยากของมนุษย์มาจาก ๒๒

อวิชา ตัณหา อุปาทาน

เมื่อใดมีธรรมะอันถูกต้องจึงจะมีปัญญาและวิชา ๒๖

องค์ของพระธรรมสรุปได้คำเดียวว่าตถตา ๒๗

คำตถตามีหลักฐานปรากฏในพระไตรปิฎก ๓๐

ตถาตา เป็นความถูกต้องอย่างยิ่ง	๓๒
ตถาตามีในคัมภีร์เถรวาท ยกมาดูเพียง ๓ เรื่อง	๓๖
ดูตถาตาในปฏิจจสมุปบาท	๓๖
ดูตถาตาในจตุราริยสังข์	๔๔
ดูตถาตาในสามัญญลักษณะ	๔๗
ความหมายของตถาตา เป็นเช่นนั้น	๕๓
ทั้งในสิ่งที่มีอยู่หรือไม่มีอยู่	
เข้าใจเรื่องตถาตา แล้วจะไม่เกิดกิเลสตัณหา	๕๕
ผู้ต้องการความสงบสุขจำต้องรู้เรื่องตถาตา	๖๐

ชุดลอยปทุม เรื่อง :

๒. เช่นนั่นเอง! (ธรรมโอวาทสำหรับปีใหม่)	๖๙
ควรมีหัวใจพุทธศาสนาเป็นเครื่องวาง	๗๑
พิจารณาดูความหมาย “เป็นเช่นนั้น”	๗๔
รู้จักเช่นนั้นเองถูกต้องจึงจะเป็นประโยชน์	๗๗
พึงจำว่า “เช่นนั้นเอง” เป็นเพียงความรู้สึก	๘๓
ธรรมชาติจริงแล้ว จิตไม่บ้าฟุ้ง แฝบๆ	๘๔

รู้ “เซนนั่นเอง” ฝ่ายผิด, แล้วทำฝ่ายถูก ก็ผาสุก	๘๖
“เซนนั่นเอง” ช่วยได้ทั้งใช้กายและจิต	๘๘
รู้ “เซนนั่นเอง” แก่ความวิปริตได้	๙๒
“เซนนั่นเอง” แก้ปัญหาได้ทุกกรณี	๙๔
รู้ “เซนนั่นเอง” แล้วจิตไม่หวั่นไหว	๑๐๐
อิทัปปัจจยตาก็คือเรื่องตดตา	๑๐๒
รู้เซนนั่นเองแล้วจิตจะว่าง	๑๐๔
เห็นเซนนั่นเองสุดยอดคือนิพพาน	๑๐๗
พึงใช้เซนนั่นเองคฤพระเครื่อง	๑๑๑

ชุดลอยปทุม เรื่อง :

๓. มนุษย์ควรมีสันติภาพ	๑๑๓
ทั้งโลกจำเป็นต้องมีสันติภาพ	๑๑๘
สันติภาพขึ้นอยู่กับมนุษย์	๑๒๐
จะพิจารณาทางจิต ดูในแง่ร้ายก่อน	๑๒๓
คนหมู่วัดดูมาก, เป็นอุปสรรคในการพัฒนาจิต	๑๓๕
ต้องใช้อริยสังข์ ๔ เป็นหลักการ	๑๔๑

ชุดลอยปทุม เรื่อง :

๔. นิพพานที่นี้และเต็ยวนี้	๑๕๓
พุทธบริษัทรู้เรื่องนิพพานไม่สมบูรณ์	๑๕๔
รู้จักนิพพานเพียงว่าถึงยาก, จะถึงต่อตายแล้ว	๑๕๕
บ้างว่า นิพพานสูญเปล่า ไม่มีรสอะไร	๑๕๗
ความหมายของนิพพานของพระพุทธเจ้า	๑๖๔
คุณของนิพพานมีอยู่แก่ชีวิตประจำวัน	๑๖๕
นิพพานอันสมบูรณ์	๑๖๗
อบรมให้มีขึ้นได้ที่นี้และเต็ยวนี้	
แนวปฏิบัติให้ปรากฏนิพพานที่นี้และเต็ยวนี้	๑๖๙
จะรู้จักนิพพานต้องปฏิบัติจนรู้สึกในใจเอง	๑๗๓
จิตที่ถึงนิพพาน มีอิสรภาพสูงสุด	๑๗๕
ประวัติของการใช้คำ “นิพพาน”	๑๘๐
วิธีรู้จักนิพพาน ต้องฝึกจิต รู้จักฤทธิ์ของกิเลส	๑๘๒
เมื่อจิตว่างจากกิเลสจะพบนิพพาน	๑๘๔
จิตถึงนิพพานได้ต้องละอุปาทาน	๑๘๘

ของ พุทธทาสภิกขุ

เรื่อง

เช่นนั้นเอง

พระธรรมบรรยายประจำวันเสาร์
ภาคอาสาฬหบูชา ครั้งที่ ๕
๑ สิงหาคม ๒๕๒๔, เวลา ๑๓.๐๐ น.
ณ ลานหินโค้ง สวนโมกขพลาราม ไชยา*

ตถตาช่วยได้

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาคอาสาฬหบูชา
เป็นครั้งที่ ๕ ในวันนี้ อาตมาก็ยังคงกล่าวเรื่อง อานุภาพ
แห่งความถูกต้อง ต่อไปตามเดิม แต่มีหัวข้อย่อยเฉพาะ
ในการบรรยายครั้งนี้ว่า ความถูกต้องของพระธรรม.

(ปรารภและทบทวน)

เราพูดกันถึงเรื่องความถูกต้อง ในฐานะเป็นเรื่อง
สำคัญที่สุด แต่บางคนก็อาจจะรู้สึกว่าจะไม่น่าสนใจ ไม่จำเป็น

* ชุค สัมมัตตานุภาพ, ว่าด้วย ความถูกต้องของพระธรรม.

ที่จะต้องมาพูดกันถึงเรื่องนั้น. บางคนจะรู้สึกว่าการถูกดูหมิ่นเสียแล้ว ถ้าจะต้องมาพูดกันเรื่องความถูกต้อง รวากับว่าเราไม่รู้เรื่องความถูกต้อง หรือไม่มีความถูกต้อง.

ความรู้สึกของคนทั่วไป รู้สึกว่าตัวเองเป็นผู้ถูกต้อง มีความถูกต้อง มีการกระทำที่ถูกต้อง; ไม่สนใจในเรื่องความถูกต้อง โดยถือเสียว่า เป็นเรื่องที่มีอยู่อย่างสมบูรณ์แล้ว.

นั่นแหละ ระวังให้ดี มันจะไม่มีมีความถูกต้องที่เป็นความถูกต้อง; มันเป็นความถูกต้องของกันนั้น, ไม่ใช่ความถูกต้องของธรรมชาติ หรือของพระธรรม หรือของพระเป็นเจ้า. ความถูกต้องของเขา ก็ไม่ทำให้ได้รับประโยชน์ ตามที่ควรจะได้รับ จากพระธรรม.

เราได้พูดถึงเรื่อง อานุภาพของความถูกต้อง มา ๕ ครั้งแล้ว ทั้งวัน :-

ความถูกต้องของความเป็นมนุษย์ นี้กรู้สึกว่ายังไม่ค่อยจะมี; แต่ทุกคนคิดว่า ตัวเป็นผู้มีความเป็นมนุษย์ที่ถูกต้อง.

ความถูกต้องของความเป็นสัตว์ในสังคม แต่
 ละคนเป็นสัตว์ในสังคมในโลกนี้ มีความถูกต้อง ในความ
 เป็นสัตว์ของสังคมแล้วหรือยัง ?

ความถูกต้องของความเป็นพุทธบริษัท ก็หมายถึง
 ความว่า พุทธบริษัททุกคน มีความเป็นพุทธบริษัทของตน
 อย่างถูกต้องหรือหาไม่ ?

โดย ๔ หัวข้อนี้ได้พูดมาแล้ว.

(เริ่มคำบรรยายครั้งนี้)

วันนี้จะพูดโดยหัวข้อที่ ๕ ว่า ความถูกต้องของ
 พระธรรม หรือของพระเป็นเจ้า.

ทุกสิ่งมีความถูกต้องตามสภาวะนั้น ๆ.

ทุกอย่างมีความถูกต้อง จึงคงอยู่ได้; อย่างใน
 หลักวิชาที่ว่าสิ่งใดมีความถูกต้อง สิ่งนั้นอยู่รอด
 สิ่งใดไม่มีความถูกต้อง สิ่งนั้นก็สลายไปแล้ว, และก็ไม่มีสิ่ง
 ที่สลายตัวไปแล้วมากมาย.

ในกระแสแห่งวิวัฒนาการ ที่มันไม่มีความถูกต้อง
 แล้วได้สลายตัวไปแล้ว ไม่อยู่ให้เราเห็นในปัจจุบันนี้ นั่น

มากเหลือกว่ามาก; ส่วนที่มีความถูกต้อง แล้วเหลืออยู่
มาจนทุกวันนี้^๕ นับว่ามันเป็นส่วนน้อย. แต่โดยที่
เราไม่เห็น ส่วนที่มันสลายตัวไปแล้ว; เราจึงรู้สึกว่ามันมี
แต่ส่วน^๕ คือส่วนที่ถูกต้อง และยังอยู่ให้เราเห็น รวม
ทั้งตัวเราเอง^๕ ด้วย.

นี่เรียกว่า ไม่ให้ความเป็นธรรมแก่ความถูกต้อง;
เขาก็ไม่สนใจ ในสิ่งที่เรียกว่าความถูกต้อง, แล้วเขาก็จะ
ทำอะไร ให้ถูกต้องถึงที่สุดไม่ได้.

ขอให้ทุกคนเหลียวดูรอบตัวของตน ทุกทิศทุก
ทาง; ถ้าดูเป็น หรือมีความรู้จริง จะพบว่า มีความถูก
ต้อง ที่แสดงอยู่ที่สิ่งเหล่านั้นทุกสิ่ง. ถ้ามันไม่มีความ
ถูกต้อง มันรอดอยู่ไม่ได้ หรือจะมาอยู่ในสภาพเช่น^๕
ไม่ได้.

อย่าว่าถึงคนเลย ต้นไม้ทั้งหลายที่เราเห็นอยู่โดย
รอบตัวเรา^๕ ที่มันอยู่ได้นั้นเพราะมันมีความถูกต้อง; มัน
มีความถูกต้องสำหรับจะอยู่ มันจึงอยู่ มันจึงอยู่ในสภาพ
เช่น^๕. เราเหลียวไปทางไหน ก็เห็นแต่ต้นไม้. เรา

ไม่มองเห็นความถูกต้อง ที่ทำให้ต้นไม้แต่ละต้นมันยังคงอยู่ และมีอยู่ในสภาพเช่นนั้น.

นี่ตาของเราไปหยุดอยู่เพียงแค่นั้นไม้ ไม่ลึกลงไปถึงว่า นั่นแหละคือ ตัวความถูกต้องของธรรมชาติ ที่ทำให้มีสิ่งเหล่านี้ปรากฏอยู่ คือต้นไม้ทั้งหลาย. ถ้าผู้ใดเหลียวไปทางไหน เห็นแต่ตัวความถูกต้องโดยรอบด้านแล้ว เรียกว่ามีสายตาที่แหลมคมอยู่.

อาตมาคิดว่า อย่าว่าแต่ต้นไม้เลย แม้ก้อนหินนี้ ก็ต้องมีความถูกต้อง ที่จะมาอยู่ที่นี้ ในลักษณะอย่างนี้; ถ้ามันไม่มีความถูกต้องอย่างนี้ มันก็ไม่ได้มาวางอยู่อย่างนี้. ความถูกต้องของมัน มีเหตุปัจจัยอะไรก็ไม่รู้; แต่คนที่รู้ก็มี ว่าทำไมหินก้อนนั้นมาวางอยู่ที่ตรงนี้? เพราะมีความถูกต้องที่จะมาวางอยู่ที่นี้ คือเหตุปัจจัยนั้น ๆ อะไรก็ตามจะมีชีวิต ไม่มีชีวิต มันต้องมีความถูกต้องของมันในลักษณะนั้น มันจึงมาปรากฏอยู่.

ต้นไม้ที่ตาย พุคอีกอย่างหนึ่งก็ว่า มันไม่มีความถูกต้อง มันจึงต้องตาย ตายแห้ง ตายยืนอยู่ ก็มีอยู่หลาย

ต้นในต้นนี้. แต่ถ้าฉลาดกว่านั้น ก็มองให้ลึกลงไปว่า
 เอ้า, มันมีความถูกต้องสำหรับจะตาย, ต้นไม้ต้นนั้น มัน
 มีความถูกต้องสำหรับจะตาย; ดังนั้นมันจึงตาย. จะอยู่
 ก็อยู่ด้วยความถูกต้อง จะตายก็ตายด้วยความถูกต้อง สำหรับ
 จะตาย.

จำเป็นต้องรู้จักความถูกต้อง เพื่อนำไปสู่จุดที่ปรารถนา.

นี่ขอให้ความหมายของคำว่า ความถูกต้อง มัน
 เกี่ยวกับเราอย่างไร? มนุษย์มีชีวิต มีจิตใจ มีอะไรสูงกว่า
 สิ่งมีชีวิตเหล่านั้น ก็ยิ่งจะต้องการความถูกต้องมากกว่าสิ่ง
 เหล่าอื่น : ถูกต้องในทุกแง่ทุกมุม, แล้วก็ถูกต้องอย่าง
 ละเอียดสุขุมเสียด้วย. นี่ขอให้ให้ความหมายแก่คำว่า
 ความถูกต้อง กันให้เต็มที่อย่างนี้เถิด.

ทำไมจะต้องพูดถึงถึงความถูกต้อง? ก็เพราะว่า
 เป็นสิ่งที่สำคัญเหนือสิ่งอื่นใด, มีความสำคัญเท่ากับว่า
 พระเจ้าหรือพระธรรม ที่เราเรียกกันอยู่, นั่นแหละคือ
 ความถูกต้อง; ถ้าไม่มีความถูกต้อง ก็ไม่มีอะไรที่จะเป็น

ไปได้. อานุภาพแห่งความถูกต้อง ทำให้สิ่งต่างๆ
เกิดขึ้น—ตั้งอยู่—ดับไป ตามที่มันจะต้องเป็นอย่างไร

ถ้าสรุปเอาใจความสั้น ๆ ก็ว่า ความถูกต้องนี้ มัน
เป็นสิ่งที่จำเป็นจะต้องรู้; เพราะว่าความถูกต้อง จะนำ
ไปสู่จุดหมายปลายทาง ที่พึงปรารถนา; ส่วนความ
ไม่ถูกต้องนั้น มันตรงกันข้าม มันทำให้มีจุดจบอยู่ที่
ตรงนั้นเอง : ความปรารถนาเป็นไปไม่ได้ เพราะมันไม่มี
ความถูกต้อง. ความถูกต้องของมนุษย์ ทำให้มีความเป็น
มนุษย์อยู่ได้.

ดูความถูกต้องของพระธรรมให้ถูก.

ที่นี้อยากจะให้มองลึกลงไป ถึง ความถูกต้องของ
พระธรรม ซึ่งในที่นี้ได้แก่ ธรรมชาติ หรือ กฎของ
ธรรมชาติ เป็นของถูกต้องอยู่ในตัวเอง. ความเป็น
มนุษย์มันรวมอยู่ ในความเป็นของพระธรรม; พระธรรม
มีความถูกต้อง มนุษย์ก็พลอยมีความถูกต้อง ก็อยู่ด้วย
กันอย่างมีความถูกต้อง. ที่เรียกว่าพระเจ้านั้น ก็เพราะ
ความถูกต้องมีอำนาจเหนือสิ่งใด.

ท่านลองคิดว่า **อะไรจะมีอำนาจเหนือไปกว่า
ความถูกต้อง?** แม้ว่าบางคนจะถืออำนาจผลการ เอาความ
ผิดมาเป็นความถูกต้อง; มันก็เป็นความถูกต้องของความ
ผิด เป็นความผิดอย่างถูกต้อง สำหรับจะผิด. ทุกอย่าง
จะต้องมีความถูกต้อง ตามลักษณะของมัน.

ธรรมะในฐานะที่เป็นกฎของธรรมชาติ มีความ
ถูกต้องสูงสุดเหนือสิ่งใด; นี้เราเรียกว่ากฎของธรรมชาติ.
ธรรมะในความหมายที่ ๑ คือ **ตัวธรรมชาติ.**
ธรรมะในความหมายที่ ๒ คือ **กฎของธรรมชาติ.**
ธรรมะในความหมายที่ ๓ คือ **หน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ.**
ธรรมะในความหมายที่ ๔ คือ **ผลที่ออกมาจากการทำหน้าที่.**
ความถูกต้อง^๕นี้^๕มีครบอยู่ในทุกความหมาย แล้วก็สัมพันธ์กัน.

มนุษย์ผู้ไม่รู้จักตัวเอง จะมารู้จักพระธรรม หรือ
จะมีพระธรรม ได้อย่างไรกัน นั่นเป็นสิ่งที่สูญวิสัย.
มนุษย์ไม่รู้จักตัวเอง แล้วจะไปรู้จักพระธรรม ในฐานะ
ที่^๕เป็นกฎของธรรมชาติเป็นคั่นอย่าง^๕นี้ ได้อย่างไร? มันเป็น
สิ่ง^๕ที่^๕เหลือวิสัย.

เขาไม่รู้จักความถูกต้อง, ไม่มีความถูกต้อง, ไม่สามารถจะใช้ความถูกต้อง, ไม่สามารถจะได้รับผลของความถูกต้อง, นี่คือนักปัญหาที่มีอยู่จริง ในมนุษย์ทุกยุคทุกสมัย ทุกหนทุกแห่ง; แล้วเขาจะมาพูดว่า ความถูกต้องเป็นเรื่องไร้สาระ ที่จะเอามาพูดกัน.

ธรรมะเป็นความถูกต้อง นิสสัยผู้ไม่รู้จักตัวเอง จะมารู้จักธรรมะไม่ได้; แล้วก็พาลหาเรื่องเอว่า ธรรมะก็ไม่มีค่าสำคัญอะไร ไม่ต้องสนใจ. นี่คือนิสสัยบางยุคบางสมัย จะมีความรู้สึกอย่างนั้น. ความจริงแล้ว ตัวความถูกต้องของธรรมชาตินี้มีอยู่ ไม่ต้องเป็นห่วง มันมีอยู่; ที่ต้องห่วงก็คือว่า เราจะรู้จักหรือไม่เท่านั้น.

เดี๋ยวนี้เราไม่รู้จัก, แล้วก็ยิ่งกว่าไม่รู้จัก ก็คือไม่อยากจะรู้จัก, ไม่อยากจะสนใจให้รู้จัก ว่าความถูกต้องนั้นเป็นอย่างไร, แล้วอะไรมันจะเกิดขึ้น? ไม่มีความถูกต้องทางกาย มันก็ตายไปแล้ว ไม่มีความถูกต้องทางจิต ก็เป็นนิสสัยวิปริต ยิ่งกว่าตายแล้วก็ได้. ถึงแม้ร่างกายจะไม่ตาย แต่จิตมันไม่มีความถูกต้อง. มีความวิปริตแล้ว

มันยุ่งยากลำบาก มันเสียหาย ยิ่งกว่าจะตายไปเสียเลยยังดีกว่า. ฉะนั้นขอให้สนใจในสิ่งที่เรียกว่าความถูกต้อง.

หัวข้อการบรรยายในวันนี้ว่า ความถูกต้องของพระธรรม. ขอพูดกลับว่า พระธรรมคือตัวความถูกต้อง, และในความถูกต้องย่อมมีความถูกต้อง. พระธรรมคือตัวความถูกต้อง : ในตัวพระธรรมเองก็มีความถูกต้อง, ในส่วนที่เกี่ยวข้อกับสิ่งอื่นก็มีความถูกต้อง; ฉะนั้นเราจะต้องถือว่า พระธรรมนยัติธรรม หรือถูกต้อง.

มันเป็นหน้าที่ ที่เราจะต้องน้อมตัวเราไปหาพระธรรม; ไม่ใช่จะน้อมพระธรรมมาหาเรา, จะเอาพระธรรมมารับใช้เรา เพื่อกิเลสตัณหาของเรา; อย่างนั้นมันเป็นไปไม่ได้ เพราะว่าพระธรรมเป็นความถูกต้อง จะมารับใช้กิเลสตัณหา ซึ่งไม่มีความถูกต้อง อย่างเดียวกับพระธรรมน มันเป็นไปไม่ได้.

ตัวพระธรรมเอง มีความถูกต้อง อย่างที่ถ้าเห็นแล้วจะรู้สึกกลัว. ถ้าเรามองเห็นใครมีความถูกต้อง มีความยุติธรรม มีความจริง ประกอบไปด้วยคุณธรรมสูงสุด เราก็จะรู้สึกกลัว รู้สึกเข็ดขู่ เคารพยำเกรง; แต่เราไม่

รู้สึกอย่างนี้ ต่อสิ่งที่เรียกว่าพระธรรม; เพราะไม่ได้
รับคำสั่งสอน หรือไม่ได้รับอะไรก็สุดแท้. เรายังไม่รู้จัก
พระธรรม พอที่เราจะเคารพยำเกรงพระธรรม.

จึงขอพูดในวันนี้ว่า ความถูกต้องของพระธรรม
พระธรรมในความหมายไหน ก็มีความถูกต้องทั้งนั้น, ก็ขอ
โอกาสย้าช้าอยู่ที่นั่นอีกที่ว่า พระธรรม ๔ ความหมายแต่
ละความหมายมีความถูกต้อง.

ศึกษาความถูกต้องของ พระธรรมใน ๔ ความหมาย.

พระธรรมในความหมายที่ ๑: คือ ธรรมชาติ
ทั้งหลายทั้งปวง : มีชีวิตก็มี, ไม่มีชีวิตก็มี, เป็นรูปร่าง
ก็มี, ไม่เป็นรูปร่างเป็นแต่นามธรรมก็มี, ตั้งแต่ต่ำที่สุดจน
ถึงสูงที่สุด เรียกว่าธรรมชาติ. พระธรรมในฐานะที่เป็น
ธรรมชาติ ก็มีความถูกต้องเต็มร้อยเปอร์เซ็นต์ของความ
เป็นธรรมชาติเช่นนั้น จึงเป็นธรรมชาติ เป็นความหมาย
ที่ ๑ ของคำว่า พระธรรม พระธรรม คือ ธรรมชาติ.

ความหมายที่ ๒ พระธรรมคือกฎของธรรมชาติ
 นี้พูดได้สั้น ๆ ว่า ในตัวธรรมชาติทุกสิ่ง จะมีกฎของ
 ธรรมชาติสิงสถิตอยู่ในนั้น เพื่อให้สิ่งนั้นเป็นไปตามกฎ
 ของธรรมชาติ. ตัวกฎของธรรมชาติยิ่งจะมีความถูกต้อง
 ขนาดที่มีอำนาจบังคับดลสิ่งทั้งหลายทั้งปวง ให้เป็นไปตาม
 กฎของธรรมชาติ.

ดูตัวเราเองก็แล้วกัน เนื้อหนังร่างกาย ชีวิต
 จิตใจ ^๕นี้เป็นธรรมชาติ, ^๖แล้วก็ ^๗มีกฎของธรรมชาติสิง
 สถิตอยู่ เพื่อบังคับสิ่งเหล่านี้ ให้เป็นไปตามกฎของ
 ธรรมชาติ; มีความถูกต้องตายตัว ในข้อที่ว่า ถ้าเป็น
 อย่างนั้นแล้วผลจะเกิดขึ้นอย่างนั้น, ถ้าเป็นอย่างนั้นแล้ว
 ผลจะเกิดขึ้นอย่างนั้น, ถ้าเป็นอย่างนั้นผลจะเกิดขึ้นอย่าง
 นั้น, ถ้าไม่เป็นอย่างนั้นผลก็ไม่เกิดขึ้นอย่างนั้น.

นี่เราจะ ต้องการให้ตัวเราอยู่ในสภาพเช่นนี้ - ก็
 ควรจัดควรทำให้มีความถูกต้อง ตามกฎของธรรมชาติ
 เพื่อความเป็นอย่างนั้น.

พระธรรมใน ความหมายที่ ๓ ก็คือ หน้าที่ตาม
 กฎของธรรมชาติ ในตัวเรานั้นก็ทำหน้าที่ตามกฎของ

ธรรมชาติ, อวัยวะทุกส่วนทำหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ มันจึงรอดอยู่ได้. สัตว์เดรัจฉานก็ต้องทำหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ จึงรอดอยู่ได้. ต้นไม้ต้นไม้นี้ ก็ต้องทำหน้าที่ให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ จึงรอดอยู่ได้.

แม้จะแยกออกเป็นส่วนย่อยที่สุด เป็นเซลล์ เซลล์หนึ่ง หรือกลุ่มแห่งเซลล์กลุ่มหนึ่ง มันยังมีหน้าที่ ที่ต้องทำให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ; ชีวิตชั่วเซลล์เดียว มันจึงอยู่ได้ ถ้าผิดกฎของธรรมชาติมันก็ตายหมด.

หน้าที่ตามกฎของธรรมชาตินี้ มีตั้งแต่สิ่งสูงสุด สิ่งที่มีชีวิตสูงสุด ลงไปถึงสิ่งที่มีชีวิตเล็กน้อยที่สุด เช่น เซลล์เซลล์หนึ่ง เป็นต้น.

ที่นี้ ธรรมะในความหมายที่ ๔. คือ ผลที่จะเกิดมาจากการทำหน้าที่; เมื่อได้ทำอะไรลงไปแล้ว ปฏิกริยาย่อมจะเกิดขึ้น. ถ้าทำด้วยจิตใจ ด้วยความรู้สึกแห่งจิตใจ ผลมันก็แปลกจากการกระทำ ที่ไม่ประกอบด้วยความจิตจิตใจ. ฉะนั้น การกระทำที่ประกอบด้วยความรู้สึก คตินึกที่เป็นเจตนา^{นี้} มันจึงมีผลละเอียดลึกซึ้ง^{นี้} ชุ่ม

กว่าสิ่งที่ไม่มีชีวิต หรือไม่มีเจตนา. นี่เราเรียกว่า การกระทำที่เป็นกรรม, เรียกว่ากรรม มันก็มีผลแห่งกรรม.

เมื่อมีการกระทำ ก็ต้องมีปฏิกิริยากระท้อนออกมา เหมือนกับว่าฟ้าตกลงไป มันก็ดังโผงขึ้นมา อย่างนี้เป็นต้น. เดียวนี้มัน มีความถูกต้องว่า ทำลงไปอย่างไร, แล้วผลจะเกิดขึ้นอย่างไร ตามกฎของธรรมชาตินั้น อย่างถูกต้อง และตายตัวที่สุด. ในตัวผลของการกระทำหน้าที่ มันก็มีความถูกต้อง ในฐานะที่เป็นผล ตรงตามเหตุของมันเสมอ.

นี่แหละขอให้สังเกตดูให้ดีว่า ธรรมะใน ๔ ความหมาย; แต่ละความหมาย มีความถูกต้องอยู่ในตัวมันเอง.

ทุกสิ่งบนอยู่ในธรรมะ ๔ ความหมาย.

ที่นี้ ทุกสิ่ง ทุกอย่างในสากลจักรวาล ในโลกธาตุ ก็พื้นโลกธาตุ ก็หมื่นโลกธาตุ มันก็สรุปได้เป็นเพียงสิ่งทั้ง ๔ นี้เท่านั้น; ไม่มากไปกว่านี้เลย; คือ ธรรมชาติอย่างหนึ่ง, กฎของธรรมชาติ อย่างหนึ่ง, หน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ อย่างหนึ่ง, ผลที่ออกมาจากหน้าที่นั้นอย่างหนึ่ง, รวมเป็น ๔ อย่าง; เป็นตัวธรรมชาติใน

๔ ความหมาย หรือธรรมะใน ๔ ความหมาย ไม่มีอะไร
นอกไปกว่านี้^๕.

ขอให้มองในเรื่องนี้ ให้เข้าใจกันเสียก่อน ว่าใน
ทุก ๆ โลกธาตุ ยิ่งกว่าจักรวาลนะ. คำว่าโลกธาตุนั้นใหญ่
กว้างยิ่งกว่าจักรวาล มีตั้งพัน ๆ, หรือว่ามีเป็นหมื่นโลกธาตุ,
ทั้งหมดนั้น ไม่มีอะไรนอกไปจากสิ่งทั้ง ๔ นี้ : คือตัว
ธรรมชาติ อย่างหนึ่ง, ตัวกฎของธรรมชาติ อย่างหนึ่ง,
ตัวหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ อย่างหนึ่ง ตัวผลจากหน้าที่
นั้นอย่างหนึ่ง.

ใน ๔ อย่างนั้น แต่ละอย่างมีความถูกต้องของมัน
เอง. ถ้าใครรู้เรื่องความถูกต้องนั้น ก็สามารถจะทำให้
ให้เกิดผลได้ ตามที่ตนปรารถนา; ถ้าไม่รู้เรื่องความ
ถูกต้อง ก็ทำให้ถูกต้องไม่ได้ มันก็ไม่มีผลจะเกิดขึ้น ตาม
ที่ควรปรารถนา.

ธรรมะ ๔ ความหมายมีความถูกต้อง อย่างเฉียบขาดคู่พระเจ้า.

ขอให้ระมัดระวัง ในเรื่อง ความถูกต้องของ
ธรรมะ ๔ ความหมายนี้ไว้ให้ดี ๆ ในแต่ละความหมายมี

ความถูกต้อง ชนิดที่เจียบขาดที่สุด, เป็นธรรมที่สุด
 แน่นอนที่สุด, แล้วยังสูงสุดด้วย สูงสุดเหมือนกับพระเจ้า.
 คำว่า พระเจ้า นี้ ความหมายก็คือ สูงสุด คือเหนือสิ่งใด
 ควบคุมสิ่งทุกสิ่งให้เป็นไป.

นี่คือ ตัวความถูกต้อง ที่มีอยู่ในธรรมชาติทั้ง ๔
 ความหมาย เป็นเสมือนหนึ่งพระเจ้า ที่มนุษย์จะต้อง
 คล้อยตาม คือมนุษย์จะต้องยอมแพ้.

เราไม่ได้พูดถึงบุคคล ไม่ได้พูดถึงว่า บุคคลมี
 ความถูกต้อง แล้วเราจะยอมแพ้; นี่ไม่จริง. เราพูด
 ถึงธรรมชาติหรือพระธรรม ที่มีความถูกต้อง ชนิดที่
 มนุษย์จะต้องตั้งไปไม่ไหว. ฉะนั้น จึงต้องประจบพระเจ้า,
 อ้อนวอนพระเจ้า, ขอร้องพระเจ้า ประจบประแจงพระเจ้า,
 บูชาพระเจ้า. อ้อนวอนพระเจ้า คือขอสมัครทำตาม
 กฎของพระเจ้า, ตามความประสงค์ของพระเจ้า; เหมือน
 กับว่าลูกเด็ก ๆ อ้อนวอนพ่อ อ้อนวอนแม่ ขอนมกิน ขอ
 สตางค์ใช้ ขออะไรทำนองนั้นแหละ.

เรียกว่า เรามีพระเจ้าเป็นสิ่งสูงสุด และ ใน
 พุทธศาสนานี้เรียกว่าพระธรรม. ศาสนาอื่นเขาเรียกว่า

พระเจ้า; เราอย่าไปขัดคอเขา เขาอยากเรียก พระเจ้า ก็เรียกไป เพราะเขาหมายถึงสิ่งสูงสุด มีอำนาจสูงสุด คือ อำนาจของความถูกต้อง อย่างที่กล่าวมาแล้ว. เราเรียกกันในพระพุทธศาสนาว่า พระธรรม ในฐานะที่เป็น สัจธรรม. สัจธรรม จำไว้ให้ดี ๆ คือตัวความจริง; นั่นแหละคือตัวความถูกต้อง.

พระธรรม ก็คือความถูกต้องของความถูกต้อง; ความถูกต้องของความถูกต้องนั้น พังคล้ายกับพูดเล่น; แต่ไม่ใช่พูดเล่นนะ. ความถูกต้องของความถูกต้อง ถ้ามันไม่ใช่ความถูกต้อง มันก็ไม่มี ความถูกต้อง ในสิ่งที่ถูกต้อง จึงจะมีความถูกต้อง; ฉะนั้น ความถูกต้องอันนี้ คือความถูกต้องของพระธรรม.

ดูให้ดีเถอะ พระธรรมนั้นน่าเกรงขามเท่าไร? พระธรรมมีความถูกต้องเจียบขาดในตัวเอง อย่างนี้; พูดภาษาบุคคลาธิษฐานก็ต้องพูดว่า เป็น สยมภู.

สยมภู คำนี้มันเป็น ภาษาอินเดีย ที่เสด็จพระเจ้า. พระเป็นเจ้านั้นเขาเรียกว่า สยมภู : สย แปลว่า

เอง, ภู แปลว่า **เป็น** หรือ **ทรงอำนาจ** **ทรงอำนาจเอง** หรือ **เป็นเอง** เรียกว่า **สมมุฏ**.

สิ่งที่**เป็น** **สมมุฏ** นั้น ไม่มีอะไรยิ่งไปกว่าพระ-
 ธรรม. ถ้าให้เป็นพระเจ้า ก็ต้องเป็นพระเจ้าชนิดที่เป็น
 พระธรรม; เป็นอย่างอื่นเป็นสมมุฏไม่ได้. ถ้าพระอิศวร
 ยังกินกั๋งอยู่ เหมือนในเรื่องที่เล่ากันแล้ว ยังเป็น สมมุฏ
 ไม่ได้. พระอิศวรจะต้องไม่ใช่เป็นสัตว์ที่มีความรู้สึก แล้ว
 อยากจะกินกั๋ง เหมือนในนิทานนั้น มันเป็นไปได้.
 มันต้องเป็นกฎของธรรมชาติ ที่เฉียบขาด ใดๆอย่าง
 หนึ่ง เหมือนสิ่งทงปวง จึงจะเรียกว่าเป็น **สมมุฏ**.

สิ่งที่**มีอำนาจ**เฉียบขาด อย่างนั้น คือพระธรรม;
 เพราะฉะนั้น พระธรรมนั้นแหละเป็น สมมุฏ คือเป็น
 พระเป็นเจ้า เหนือสิ่งใดทั้งหมด อยู่ในตัวเอง, และสิ่งที่
 จริงและเองอย่างนี้มีสิ่งเดียว, ไม่ต้องพะว้าพะวง ให้มีพระ
 เจ้าหลายองค์, หรือให้มีพระธรรมหลายองค์ มีสิ่งเดียว.
 ในฐานะที่เป็นสิ่งถูกต้องสูงสุด บาลีกมีว่า เอก์ ทิ สอจัน
 ทุกุติมคฺคิ — **ของจริงนั้นมีสิ่งเดียว สิ่งที่สองไม่มี สำหรับ**
ความเป็นของจริง.

พระธรรมมีความจริงเป็นพระสยัมภู เป็นพระ
 เป็นเจ้า แต่เพียงองค์เดียว; มีความถูกต้องนั่นเองเป็น
 ตัว มีตัวความถูกต้อง เป็นตัวความถูกต้อง ความถูกต้อง
 ของความถูกต้อง นี้เป็นสยัมภู คือเป็นพระเจ้า. ฉะนั้น
 จึงไม่เป็นอะไรได้ นอกจากเป็นความถูกต้อง. ขอให้รู้จัก
 ความถูกต้องของพระธรรมเอาไว้ ในลักษณะอย่างนี้ก่อน.

ความถูกต้องของมนุษย์ บนอยู่กับความต้องการ.

ทั้งนี้มาวัดความถูกต้องของมนุษย์ ที่พุดมาแล้ว
 มันเป็นความถูกต้องของพระธรรม หรือของพระเป็นเจ้า.

ทั้งนี้มาวัดความถูกต้องของมนุษย์ ความถูกต้อง
 ของมนุษย์นั้น มันขึ้นอยู่กับความต้องการของเขา เขา
 คือมนุษย์ เขาต้องการอย่างไร เขาก็ว่าอย่างนั้นแหละ
 ถูกต้อง. ฉะนั้น ความถูกต้องของมนุษย์ มันจึงขึ้นอยู่กับ
 ความต้องการของมนุษย์ ความต้องการของเขาขึ้นอยู่กับ
 ตัวเขา.

ตัวเขา หรือตัวมนุษย์ นั้น มัน เป็นเพียงมายา เป็นอนัตตา มิใช่เป็นตัวตนอันแท้จริง เป็นไปตามเหตุ บัญญัติปรุงแต่ง เป็นร่างกายขึ้นมา ตามธรรมชาติ ตาม กฎของธรรมชาติ, แล้วเพิกขุญคิดนึกได้, แล้วมีอะไรมาแวดล้อมความคิดนึก, จนคิดนึกขึ้นมาว่า ตัวกู ตัวกู — ของกู กูต้องการสิ่งใดสิ่งหนึ่ง.

นี่ถ้าถือตาม พระบาลีแล้วก็น่าหัวที่สุดแหละ. ความรู้สึกในจิตของมนุษย์ที่จะรู้สึก ว่าตัวกูนั้น มาทีหลัง. จิตไปหลงรักอะไรเข้า แล้วอยากจะได้ สิ่งนั้น, ยึดถือ หมายมั่น ในสิ่งนั้น ด้วยความอยากอย่างยิ่งแล้ว ความ รู้สึกว่า ตัวกูจึงจะค่อยเกิดมา เป็นความรู้สึกว่า ตัวกู, แล้วกูก็ต้องการ.

นี่มันน่าหัวที่ว่า ตัวกู นั้นมันเพิ่งเกิดทีหลัง ของกู; มันหลงรักในสิ่งใด อยากได้ในสิ่งใด เสียก่อน จึงเกิดความรู้สึกตัวกูผู้อยาก; เพราะว่ามันเป็นมายา มัน จึงเป็นอย่างนั้น มันเกิดการกระทำได้ก่อนผู้กระทำ เหมือน ใก้มันจะเกิดก่อนไข่ อย่างนี้.

อันนี้เป็น ใจความสำคัญของเรื่องอนัตตา ไม่ใช่
 ตัวตน : ความรู้ว่าตัวตน เพิ่งเกิดเมื่อมีความอยาก;
 จิตมีความอยากไปได้ตามธรรมชาติ, ธรรมชาติทำให้
 จิตอยากได้อย่างรุนแรง. เมื่อจิตเกิดความรู้สึกอยาก
 แล้วความรู้สึกอยากนั้น จะปรุงให้เกิดความรู้สึกอันถัดมา
 คืออุปาทาน รู้สึกขึ้นมาว่าตัวกู.

ฉะนั้นสิ่งที่เรียกว่า ตัวกู จึงเป็นของเหลวคว้าง
 คือเป็นสักว่ามายา เกิดขึ้นจากการปรุงแต่งของกิเลส
 ตัณหา; โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คืออวิชชา. เขาต้องการ
 อะไร ก็ต้องการไปตามความรู้สึกของตัวเอง ซึ่งเป็นอวิชชา.
 ตัวเขา-ตัวกู คลอดออกมาจากอวิชชา ตัณหา อุปาทาน;
 ดังนั้น ความถูกต้องของตัวกู ก็เป็นเรื่องอวิชชา ตัณหา
 อุปาทาน ไปหมด.

นี่ความถูกต้องของมนุษย์ มันจึงเหมือนกันไม่ได้
 กับความถูกต้องของพระธรรม; เพราะว่าความถูกต้อง
 ของมนุษย์ มันขึ้นอยู่กับความต้องการของมนุษย์นี้. ส่วน
 ความถูกต้องของพระธรรมนั้น ไม่ขึ้นอยู่กับความต้องการ

การของสิ่งใด แต่เป็นตามกฎหมายของธรรมชาติ ซึ่งสูงสุด
และเจียบขาด.

จะนั้นเราอย่าไปบูชา ความถูกต้องของเราให้
มากนัก; ควรจะหยุดไว้ก่อน, ดูเสียก่อน ว่าตัวเรามัน
คืออะไร? ในกรณีนี้ตัวเราคืออะไร? วันหนึ่งคืนหนึ่ง
มีเรื่องต่างๆ หลาก ๆ กรณี ในทุกกรณีพอเข้ามาผูกพัน
กับเราแล้ว มันจะเกิดความรู้สึกว่าตัวเรา, ตัวกู เกี่ยวกับ
กรณีนั้น ๆ ขึ้นมาเสมอ.

ความอยากของมนุษย์มาจาก อวิชชา ตัณหา อุปาทาน.

ตัวเรา หรือ ตัวกู วันหนึ่งเกิดได้ไม่รู้กี่ครั้ง :
ไม่รู้กี่สิบครั้ง แล้วแต่สิ่งแวดล้อมที่มันแวดล้อมเข้ามา แล้ว
ก็ปรุงจิตคิดว่าเป็นตัวเรา. เราจะต้องทำอะไร, เราจะได้
อะไร, เราจะต้องรับผิดชอบอะไร, เราจะหนักอกหนักใจ
หรือจะอะไรก็ตาม, นี่มันเป็นตัวเรา ที่ปรุงขึ้นมาจากสิ่ง
ต่างๆ ที่แวดล้อมเข้ามา ตามธรรมชาติ; มันก็เรื่อง

ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางผิวหนัง, ทาง ๕ ทาง
 นี้ จะแวดล้อมเข้ามา แล้วปรุงให้เกิดความคิดอยาก;
 พออยากก็มีตัวกัผู้อยาก.

ในส่วนตัวคน ส่วนบุคคล ก็เป็นอย่างนั้น ที่
 เกี่ยวกับผู้อื่น มันก็เป็นอย่างนั้นเหมือนกัน. ผู้หนึ่งมา
 เกี่ยวข้องกัน ทำให้เกิดความอยากเป็นเรา เป็นเขา เป็น
 ความต้องการของเรา ของเขา ล้วนแต่มาจากอวิชชา
 ตัณหา อุปาทาน ของแต่ละคน

อวิชชา คือความไม่รู้, สภาพที่ปราศจากความรู้;
 เมื่อไม่มีความรู้นั้นแหละ เรียกว่า อวิชชา เป็นของธรรมดา
 เป็นของยืนยง เป็นธาตุประจำโลก.

นี่ตามหลักของพระพุทธศาสนามีว่าอย่างนี้ ถ้า
 ไม่เคยได้ฟัง ก็ฟังเดี๋ยวนี้ก็ได้ ว่าสิ่งที่เรียกว่า อวิชชา คำนี้
 แปลว่า **ไม่มีวิชา คือ ไม่มีความรู้.** อวิชชา ไม่มีความรู้
 ปราศจากความรู้ นี่เป็นธาตุ, ธา-ตุ นะ ธา-ตุ คือธาตุ
 ตามธรรมชาติ มีอยู่ทั่วไปทุกหนทุกแห่ง. ทุกโลกธาตุ,
 ทุกจักรวาล, มีธาตุอยู่ ธาตุหนึ่งที่ร้ายกาจที่สุด คืออวิชชา-
 ธาตุ. พอเมื่อใดจิตใจของบุคคลใด ไม่มีสติปัญญา

ควบคุมอยู่ หรือควบคุมไว้ อวิชชาธาตุก็เข้าครองจิตใจ
ของบุคคลนั้น; ทำให้บุคคลนั้นทำอะไรไป ตามอำนาจ
ของอวิชชา.

นี่นำเวทนาสงสารที่สุด ที่มนุษย์เกิดมาจากท้อง
พ่อแม่ ไม่มีความรู้ ไม่มีสติปัญญาติดมาด้วย; ฉะนั้น
มันจึงเป็นที่ว่าง ที่ทิ้งไว้ให้ ปล่อยไว้ สำหรับ อวิชชาจะเข้า
ไปจัดการปรุงแต่ง.

ฉะนั้น ลูกเด็ก ๆ ลูกเล็ก ๆ นี้ พอมีอะไรเกิดขึ้น
มันไม่มีวิชา ปัญญาที่ไหนจะมาต่อสู้อยู่ มันก็ต้องปล่อยไป
ตามธรรมชาติ; ดังนั้น อวิชชาธาตุก็เข้าไปครอบงำ.
ฉะนั้นเด็กนั้นก็จะต้องเป็นไปตามอำนาจของอวิชชา : โดย
สรุปแล้วก็คือว่า มันจะรักในสิ่งที่น่ารัก, มันจะเกลียดใน
สิ่งที่น่าเกลียด, มันจะกลัวในสิ่งที่น่ากลัว, ตามอำนาจของ
อวิชชา ไม่ใช่ความจริง.

นี่ทำไมเรียกว่า อวิชชา? เพราะมัน ยังเป็นเรื่อง
ผิด, ไม่ต้องกลัวก็ได้ ไม่ต้องเกลียดก็ได้ ไม่ต้องยินดียินร้าย
ไม่ต้องเสียใจ ไม่ต้องดีใจ ก็ได้; แต่อวิชชามันได้ทำให้

ทารกนั้นจะต้องเกิดความรู้สึก เสียใจบ้าง ดีใจบ้าง ยินดีบ้าง ยินร้ายบ้าง รักบ้าง โกรธบ้าง ซึ่งเรียกว่ากิเลส นั้นแหละ โดชนมาตามลำดับ ก็มี, กิเลสที่มั่นคง.

อันนี้จะยื่นพันอยู่เป็นอวิชาเคยชิน มันก็ปรุงให้เกิดความรู้สึกเป็นตัวตน เป็นตัวกู เป็นของกูได้ โดยอวิชานั้น; ตัวตนนั้นจึงไม่ใช่ของจริง มันเป็นเพียงผลผลิตที่อวิชามันผลิตออกมา. นี้เรียกว่าอวิชา.

เพราะเด็กเขาไม่มีวิชา ไม่มีปัญญา อวิชาธาตุก็เข้าสิงเขา; เพราะฉะนั้นทารกนั้นจึงทำอะไรไปตามอวิชา; เช่นรัก เช่นไม่รัก จนกระทั่งเกิดตัวกูผู้รัก ตัวกูผู้เกลียด ตัวกูผู้โกรธ ตัวกูผู้จะฆ่าใครสักคนหนึ่ง.

นี่ตัวตนของอวิชา ไม่มีความถูกต้อง ตามทำนองของธรรม มันก็มีความถูกต้องไปตามทำนองของอธรรม; มีความถูกต้อง ฝ่ายที่จะให้เกิดความทุกข์ หรือวิฤตการณ์.

ถ้ามีความรู้จริง มันก็รู้การกระทำที่ตรงกันข้าม, หรือเป็นไปในทางที่ให้กับคคลอยู่อย่างมีสันติสุข ให้โลกอยู่อย่างมีสันติภาพ.

ฉะนั้น ความต้องการของมนุษย์ มันขึ้นอยู่กับ
 ความต้องการแห่งตัวเขา ซึ่งปรุงขึ้นมาจากอวิชชา เป็น
 ตัณหา แล้วเป็นอุปาทาน ว่าตัวกู ว่าของกู. ดังนั้นความ
 ถูกต้องของมนุษย์ จึงไม่สามารถจะตรงกับความต้องการของ
 ธรรมชาติ นี่หมายถึงมนุษย์ธรรมดา, มนุษย์ธรรมดาที่ไม่ได้
 มีธรรมเป็นตัว; แต่ว่าเป็นมนุษย์ของอวิชชา ของความ
 ไม่รู้ ความถูกต้องของมนุษย์ จึงไม่อาจจะตรงกับความถูก
 ต้องของพระธรรม ซึ่งมีใช้อวิชชา.

เมื่อใดมีธรรมะอันถูกต้องจึงจะมีปัญญา และวิหิงษา.

ต่อเมื่อใด มนุษย์มีธรรม จะโดยวิธีใดก็ตาม
 เกอะ; มนุษย์นั้นไม่มีธรรม คือเป็นตัวธรรมดา โดยมีความ
 ถูกต้องของธรรมอยู่ในตัวมนุษย์ มนุษย์เป็นธรรมเสียเอง
 หรือตัวธรรมนั้นเป็นมนุษย์เสียเอง จึงจะมีความถูกต้องที่
 ตรงกัน.

ฉะนั้นโดยหลักธรรมะ ก็มีอยู่ว่า ให้มีตนเป็น
 ธรรม, ให้มีธรรมเป็นตน. ถ้าใครจะมีตนกันบ้าง ก็อย่า

เอาวิชา ตัณหา มาเป็นตัวตน ; ให้เอาธรรมะเป็นตน
เอาตนเป็นธรรม เอาธรรมะเป็นตน เอาตนเป็นธรรมะ
ให้มีเนื้อตัวแห่งตนที่เป็นธรรมอยู่ทุก ๆ คน ทุก ๆ ปริมาณ.

ขอให้เราทุกคนมีตนเป็นธรรม มีธรรมเป็นตน ก็ได้
แล้วแต่จะเรียก. ขอให้เอาธรรมมาเป็นตน ; เพราะว่า
เดี๋ยวนี้มีปัญญา มีวิชา รู้ว่าอะไรเป็นอะไร ; ก็เอา
ความถูกต้องของธรรมชาติมาเป็นตน ; ให้ตนดำรงอยู่
ในความถูกต้องของธรรมชาติ. นี้เรียกว่า เอาธรรมะเป็น
ตน เอาตนเป็นธรรมะ

....

....

....

องค์ของพระธรรมสรุปได้คำเดียวว่าตถตา.

มาดутьพระธรรมกันเสียที ; เมื่อจะต้องเอา
ธรรมะมาเป็นตน เอาตนให้เป็นธรรมะ แล้วก็มาดуть
หรือองค์ ของพระธรรมกันเสียที. องค์พระธรรมนั้นมัน
เต็มไปหมด มันมากจนเหลือจะบรรยายได้. แต่ถ้าจะสรุป
เอาเป็นคำพูดสั้น ๆ เพียงคำเดียวแล้ว ธรรมะทั้งหลาย
ทั้งปวง ทุกความหมายแหละ, ธรรมะทุกความหมาย

ทุกประเภท ทุกชนิด ทุกระดับ มาสรุปได้ที่เพียงคำคำเดียว
คือคำว่า ตถาตา เป็นเรื่องที่น่าหัว.

ตถา แปลว่า เป็นเช่นนั้นเอง. คำว่า ตถา
แปลว่า ความเป็นเช่นนั้นเอง. มันจะเป็นเช่นนั้นเองตาม
กฎเกณฑ์ของมัน คือความถูกต้องของพระธรรมอีกนั่น
แหละ แต่มันน่าหัว ที่คำนี้ท่านนิยมเรียกกันมาว่า ตถาตา
แปลว่า เป็นเช่นนั้นเอง เป็นอย่างอื่นไม่ได้ ต้องเป็น
เช่นนั้นเอง.

ตถาตา แปลว่า เช่นนั้นเอง ฟังดูเหมือนกับพูด
เล่น ฟังดูเหมือนกับว่าไม่มีอำนาจ ไม่มีกำลัง เป็นของโลก
เลื่อนลอย อะไรสักอย่างหนึ่ง. แต่โดยเนื้อแท้แล้วไม่เป็น
เช่นนั้น; เช่นนั้นเอง นั่นแหละ คือธรรม ตัวธรรม,
ตัวธรรมคือความเป็นเช่นนั้นเอง, ความเป็นเช่นนั้นเอง
คือตัวธรรม.

แม้จะเรียกว่า พระเจ้า ก็ได้, ความเป็นเช่นนั้น
เองนั่นแหละคือพระเจ้า; เพราะว่ามีโยมเป็นอย่างอื่น
เป็นแต่อย่างอื่นอย่างเดียว, เป็นพระเจ้า มีความเป็น

เช่นนั้นเอง. อะไรๆ จะเข้ามาเกี่ยวข้องกับพระเจ้านั้น ต้องทำให้ถูกต้องตามกฎหมายเกณฑ์ของความเป็นเช่นนั้นเอง.

ความถูกต้องทั้งหลาย มารวมอยู่ที่คำคำเดียวว่า เช่นนั้นเอง; ถ้าไม่ถูกต้อง มันจะเป็นเช่นนั้นเองไม่ได้. ถ้ามันไม่ถูกต้อง มันจะทรงตัวเป็นเช่นนั้นเองอยู่ไม่ได้. มันต้องมีความถูกต้องพอ ครบสมบูรณ์แหละ มันจึงจะทรงตัวอยู่เป็นความเป็นเช่นนั้นเอง; เหมือนที่พูดมาแล้วตอนต้นว่า ที่มันอยู่ได้นี้ เพราะมันมีความถูกต้องของมันเอง, เรียกว่าความเป็นเช่นนั้นเอง.

คำว่า ตถตา แปลว่า ความเป็นเช่นนั้นเอง; บางทีก็เรียกสั้นๆ ว่า ตถตา ก็มี. ความหมายอย่างเดียวกัน มันเป็นเรื่องของภาษา จะพูดให้สั้นเป็น ตถตาก็ได้ เป็นตถตา ก็ได้ ตถ หรือ ตตา ก็แปลเหมือนกัน มันแปลว่า เช่นนั้น, ตา นั้นมันแปลว่า ความ, ตถตา ความเป็น เช่นนั้น.

ความเป็นเช่นนั้น น้อยากที่จะจำแนกแจกแจงว่า เป็นอย่างไร; แล้วมันจำแนกแจกแจงไม่ได้ เพราะมันเป็น อย่างเดียว เป็นอันเดียว คือเป็นเช่นนั้น เท่านั้น มันเป็น

อย่างอื่นไม่ได้ ฉะนั้นธรรมะนั้นจึงเป็นสิ่งเดียว เป็นคำเดียว เป็นอันเดียว เหมือนกับว่าเป็นพระเจ้าองค์เดียว พระเจ้าที่แท้จริงจะมีแต่องค์เดียว จะมีหลายองค์ไม่ได้.

คำตถาตามีหลักฐานปรากฏในพระไตรปิฎก.

เราควรจะสนใจคำคำนี้ ให้หายข้องใจว่าเป็นคำพูดเล่น ๆ คำว่า ตถาตา ก็มีอยู่ในพระไตรปิฎก ของฝ่ายเถรวาทเรา; แต่ไม่ค่อยมีใครเอาออกมาพูด จนคิดเสียว่ามันไม่มี แล้วศิษย์มหาธานโน้นเขาเอาไปพูดมาก พูดถึงเรื่อง ตถาตา นี้มาก จนพวกเราที่โง่ ๆ นะ คิดไปว่าเรื่องตถาตานี้ของศิษย์มหาธาน ไม่ใช่ของฝ่ายเถรวาท. ดูความโง่ของคนที่ไม่สนใจอะไร.

นี่ พวกมหาธาน เขาก็สบายไปเลย เขามีความรู้เรื่อง ตถาตา ก็ใช้ประโยชน์ได้. เราเถรวาทไม่สนใจกัน พอบอก, พอเอามาพูดให้ฟัง ก็ว่าเป็นเรื่องพูดเล่น.

เมื่ออาตมาเอาเรื่อง ตถาตา มาพูดเป็นครั้งแรก มีคนหัวเราะเขา เขาว่าเป็นเรื่องพูดเล่น, เป็นเรื่องที่โง่โง่

พูดเล่น ; เช่นนั้นเองไว้ย, เช่นนั้นเองไว้ย, เช่นนั้นเองไว้ย,
 เป็นอย่างอื่นไม่ได้ไว้ย, นี. นั้นแหละคือความเจียบขาตของ
 พระธรรม ที่ว่ามันเป็นเช่นนั้นเอง มันเป็นอย่างอื่นไม่ได้
 เมื่อมันเป็นอย่างอื่นไม่ได้ มันก็มีความถูกต้องเต็มที่ จำกัด
 อยู่ในสิ่งนั้นเพียงสิ่งเดียว.

นี่เราเรียกว่า ความถูกต้องของพระธรรม หรือ
 เป็นตัวธรรม, ตัวความถูกต้องเป็นตัวธรรม, ตัวธรรม
 เป็นตัวความถูกต้อง.

ถ้าจิตยึดเอาความเป็นเช่นนั้นเอง มาเป็นตัว
 ตนได้ จิตนั้นมันถึงความเป็นเช่นนั้นเอง. จิตนั้นจะไม่ทำ
 ผิดในสิ่งใดๆ, จะทำถูกทุกสิ่ง, แล้วก็เป็นผู้ที่อยู่เหนือ
 ความทุกข์ เหนือปัญหา.

ผู้ทรงตถาคต ผู้นี้เรียกว่า ตถาคต, พระตถาคต
 คือพระผู้ทรงตถาคต : มีธรรมะเป็นตัว, มีตัวเป็นธรรมะ,
 เป็นสิ่งเดียวกับธรรมะ, มีความถูกต้องเป็นธรรมะ, มีความ
 ถูกต้องเป็นตัว, อย่างนี้เรียกว่า พระตถาคต แปลว่า เป็น
 เช่นนั้นเอง กลายเป็นผู้คงที่ ไม่เปลี่ยนแปลง ไม่เกิด
 ไม่แก่ ไม่เจ็บ ไม่ตาย ไม่เปลี่ยนแปลง.

นี้เรียกว่า พระตถาคต คือความเป็นเช่นนั้นเอง
เข้าไปอยู่ในจิตใจ, คือจิตใจที่รู้แจ่มแจ้งในความเป็น
เช่นนั้นเอง, จิตใจนั้นจะหัวเราะเยาะความเกิด ความแก่
ความเจ็บ ความตาย; มันไม่มีตัวกูที่จะเกิด แก่ เจ็บ ตาย,
มันมีแต่ความเป็นเช่นนั้นเอง. ถ้าว่ามันยังมีชีวิตอยู่ มันก็
เห็นอยู่อย่างนี้; ถ้าชีวิตมันดับไป มันก็เลิกกัน มันก็ไม่มี
ส่วนไหน หรือโอกาสไหน ที่จะเป็นทุกข์ได้.

นี้ ความเป็นเช่นนั้นเอง ไม่ใช่เรื่องพูดเล่นๆ;
มันเป็นเรื่องของสิ่งสูงสุด เป็นตัวธรรมะ เป็นตัวความถูก
ต้องของธรรมชาติ ซึ่งมันจะเป็นแต่เพียงเช่นนั้นเอง.

ตถาคตา เป็นความถูกต้องอย่างขง.

จะพูดเรื่อง ตถาคตา บ้าง ต่อไปนี้ ความถูกต้องของ
ตถาคตา, ความถูกต้องของตถาคตานี้ ตถาคตา คือความเป็น
เช่นนั้นเอง ความถูกต้องของตถาคตา คือความถูกต้องของ
ความเป็นเช่นนั้นเอง นี่มันเป็นความถูกต้อง จนเกือบจะ
ต้องเรียกว่าดียิ่งกว่าความถูกต้อง คือ เป็นความถูกต้องยิ่ง

กว่าความถูกต้องใดๆ, คือความถูกต้องของความเป็นเช่น
 ันเอง.

นี้ขอให้ดูว่า สิ่งต่างๆ ที่เกี่ยวข้องอยู่กับเรา มัน
 จะเป็นอย่างไร? มัน เป็นไปตามตถาตา คือความเป็น
 เช่นันเอง. อย่าดีใจ เมื่อถูกลอตเตอรี่ได้รางวัลเป็น
 ล้าน ๆ นี้; พอไปดีใจ ยินดี ก็สูญเสียความเป็นตถาตา
 คือมันโง่ไปพักใหญ่. หรือว่าอย่าเสียใจ เมื่อมันเสียเงิน
 เสียทรัพย์สินสมบัติไป สักเท่าไรก็ตามใจ; มันเป็นเช่นัน
 เอง ก็ไม่ต้องเสียใจ : ได้มาก็ไม่หลงรัก, เสียไปก็ไม่เสียใจ.

ความเจ็บไข้มันก็เช่นันเอง ก็ควรจะหัวเราะ;
 ไปกลัว ไปเป็นทุกข์ก็ไม่มีประโยชน์อะไร. พอความเจ็บไข้
 มากก็หัวเราะต้อนรับ : เช่นันเอง-เช่นันเอง มาแล้วไว้อย.
 ถ้ามันเจ็บจนตาย มัน ก็คือเช่นันเองที่จะต้องตาย.
 ถ้ามัน หาย มันก็เช่นันเองตามที่มันจะหาย.

ฉะนั้นเราจึงทำอะไรไปได้ โดยไม่ต้องเป็น
 ทุกข์ :- ได้อะไรมา ก็อย่าไปดีใจให้มันเหนื่อย; มีความรัก,
 ความพอใจ ความอะไร มันก็เหนื่อย เท่ากันกับความที่

ตรงกันข้าม; เพราะมันต้องยึดถือ; เมื่อมันยึดถือ
มันก็หนัก มันก็เหนื่อย. ถ้าเห็นว่ามัน เป็นเช่นนั้นเอง
ก็ไม่ยึดถือ ก็ไม่หนัก; เพราะไม่ถือนี้มันก็ไม่หนัก
เมื่อไม่หนักก็ไม่เป็นทุกข์ หรือไม่เหนื่อย.

เดี๋ยวนี้คนยังไม่รู้ความจริงข้อนี้ เหมือนกับที่ปู่ ย่า
ตา ยาย เคยรู้ในสมัยโบราณ ปู่ ย่า ตา ยาย วัชรธรรม ข้อนี้
อย่าดูถูกปู่ ย่า ตา ยาย สมัยก่อนนะ เขาเคยวัชรธรรมสูงสุด
ในข้อ ตถาตา นี้.

ฉะนั้น ปู่ ย่า ตา ยาย สมัยนั้นไม่ค่อยเป็นทุกข์
เพราะเขาปลงได้ว่าเช่นนั้นเอง : ถ้าเป็น เรื่องเสีย เด็ก ๆ
นั่งร้องไห้อยู่; คนแก่ก็บอกว่า โอ๊ย, มันเช่นนั้นเอง
อย่าไปร้องไห้ให้มันโง่. ถ้าได้มา มากมันดีใจ เด็ก ๆ
มันดีใจ มันกระโดดโลดเต้น; คนแก่ ๆ ก็จะไม่บอกว่า
โอ๊ย, อย่าไปกระโดดโลดเต้นให้มันโง่ มันเป็นเช่นนั้นเอง.
ฉะนั้นเรื่องต่าง ๆ มันจึง มีความทุกข์น้อย; ธรรมะเข้ามา
ช่วยอย่างถูกต้อง, ความถูกต้องของธรรมะเข้ามาช่วย.

เดี๋ยวนี้เราไม่มองเห็นความเป็นเช่นนั้นเอง แต่
มองเห็นไปในทางที่ตรงกันข้ามยิ่ง ๆ ขึ้นไป; ฉะนั้น

อารมณ์จึงรุนแรง รวดเร็ว ฉุนเฉียว อะไรนิดหนึ่งก็รัก
เป็นบ้าไปเลย, อะไรนิดหนึ่งก็โกรธเกลียดเป็นบ้าไปเลย,
อิจจาริษาเป็นบ้าไปเลย หึงหวงเป็นบ้าไปเลย.

นี่ความไม่รู้จักเช่นนั่นเอง เอาความโง่ไม่รู้จัก
เช่นนั่นเอง มาสร้างอะไรขึ้น แล้วก็เดือดร้อนไปด้วย
ผลของความไม่รู้, ไม่รู้ "เช่นนั่นเอง". นี่คนแก่ๆ สอน
ก็ไม่เชื่อ.

เหมือนเด็กหญิงคนหนึ่ง ชิงสุกก่อนห่าม ไปมี
ครรรค์เข้า; ไม่มีผู้ชายที่รับว่าเป็นพ่อของเด็กในครรรค์
มันจะทำอย่างไร; มันไม่เห็นว่าเป็นเช่นนั่นเอง ว่าเรื่องได้
เดินมาโดยกฎแห่งเช่นนั่นเอง มันก็ไม่ยอม มันก็ดรน
อย่างนั้นอย่างนี้. มันไปกินยาตายก็มี, เอาลูกคลอดใหม่ๆ
ใส่ลังไปทิ้งไว้ข้างถนนก็มี, ไม่ยอมรับความเป็นเช่นนั่นเอง.

เรื่องอย่างนี้มันก็จะเป็นอย่างนั้นๆ; เพราะว่าไม่
มีหัวใจ ไม่มีหัวใจของพระพุทธศาสนา เข้าไปปกครอง
เข้าไปควบคุมจิตใจ; มันไม่มีความถูกต้องของความถูกต้อง
ของธรรมชาติ หรือของความเป็นเช่นนั่นเอง. ฉะนั้น
เราก็จะได้มีความทุกข์กันมากขึ้นๆ ในโลกนี้ เพราะเราไม่

ยอมรับความเป็นเช่นนั้นเอง ให้ถูกต้อง ไม่ใช่ความถูกต้องสำหรับดำเนินชีวิต หรือการงาน.

ตถาตา มี ในคัมภีร์เถรวาท ยกมาคู่เพียง ๓ เรื่อง.

ความถูกต้องของความเป็นเช่นนั้นเอง ในพระพุทธานุศาสนานี้ ในคัมภีร์เถรวาทเหล่านี้ ก็แสดงไว้มากเรื่อง. ที่สำคัญที่สุด ที่เด่นที่สุด จะยกมาให้ฟังสัก ๓ เรื่อง : คือเรื่อง ปฏิจจสมุปบาท เรื่องหนึ่ง, เรื่อง จตุราริยสังข์ เรื่องหนึ่ง, แล้วก็เรื่อง สามัญญุลักษณะ เรื่องหนึ่ง, ๓ เรื่องเท่านั้นแหละ มันพอ หรือมันเกินแล้วที่จะแสดงตถาตา ความเป็นเช่นนั้นเอง ที่จะต้องมองเห็นเป็นความถูกต้อง.

ตถาตาในปฏิจจสมุปบาท.

ปฏิจจสมุปบาท นั้น แปลว่า อาศัยกันแล้วเกิดขึ้น - อาศัยกันแล้วเกิดขึ้น - อาศัยกันแล้วเกิดขึ้น. นี่เราเหลียวไปทางไหน, เหลียวไปทางไหน อย่างที่ว่ามานี้จะพบข้อเท็จจริง หรือความจริงสูงสุดว่า อาศัยกันแล้วเกิดขึ้น,

มันอาศัยเหตุปัจจัยอย่างใดอย่างหนึ่งแล้วเกิดขึ้น ; จะเป็นสัตว์ เป็นคน เป็นต้นไม้ เป็นสัตว์เดรัจฉาน เป็นอะไรก็ตาม มันก็มีการอาศัยกันแล้วเกิดขึ้น.

เช่น ต้นไม้^๕ นี้ ต้องอาศัยดินฟ้าอากาศ น้ำ แร่ธาตุอะไรในแผ่นดิน, หรือตัวแผ่นดินเอง อาศัยกันแล้วเกิดขึ้น ; ถ้าไม่ได้อาศัยกันแล้ว ไม่มีเกิดขึ้น.

จะนั้น เมื่อเหลียวไปทางไหน ขอให้มันร้องตะโกนบอกว่า มันอาศัยกันเกิดขึ้น - อาศัยกันเกิดขึ้น. นึกออกคนที่รัฐธรรมนูญ ที่เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา เหลียวไปทางไหนจะได้ยินแต่ หรือเห็นแต่ เสียงร้อง เสียงตะโกน ว่า อาศัยกันแล้วเกิดขึ้น.

แม้ ก้อนหินก้อน^๕ นี้ มันก็มีปัจจัยอะไรบางอย่างที่ทำให้ อาศัยกันแล้วเกิดขึ้น มาเป็นก้อนหินก้อน^๕ นี้ และจนกระทั่งมาวางอยู่ที่ตรง^๕ นี้. เหตุปัจจัยนั้นคือความต้องการของคนคนใดคนหนึ่ง ; แล้วก็มีเครื่องมือที่จะยกก้อนหินมาวางไว้ตรง^๕ นี้.

เหล่านี้ ล้วนแต่เป็นเหตุปัจจัย ทงนั้น มัน อาศัยเหตุปัจจัยแล้วเกิดขึ้น. ท่านเรียกสั้น ๆ ว่า อาศัยกัน

แล้วเกิดขึ้น เรียกว่า ปฏิจจสมุปบาท เป็นภาษาบาลี
เรียกเป็นไทยว่า ความท้ออาศัยกันแล้วเกิดขึ้น.

เป็นกฎแห่งวิวัฒนาการ และวินาศนาการ ใช้
คำสะดวกตามใจชอบหน่อย วิวัฒนาการ - เกิดขึ้น, วินาศ-
นาการ - สลายไป. ปฏิจจสมุปบาทเป็นกฎแห่งวิวัฒนาการ
และวินาศนาการ, คืออาศัยกันแล้วเกิดขึ้น อาศัยกันแล้ว
เกิดขึ้น. แต่ว่าเกิดขึ้นอีกชนิดหนึ่ง นั้น มันเกิดขึ้น
ในรูปที่ดับสลายลงไป นี่ความสลายมันเกิดขึ้น. อันหนึ่ง
อาศัยกันแล้วเกิดขึ้น ในรูปที่งอกออกมาๆ เพิ่มเติมออก
มา นี่เราเรียกว่า วิวัฒนาการ. อีกทางหนึ่ง มันอาศัย
กัน—อาศัยกัน แล้วมันเกิดของใหม่ขึ้นเป็นความสลายลงไป
ดับไป สิ้นสุดไป; นี่มันเป็น วินาศนาการ.

จะนั้น จะเป็น วิวัฒนาการ หรือเป็น วินาศนาการ
ก็ คือสิ่งเดียวกัน นั้นแหละ ที่อาศัยกันแล้วเกิดขึ้น แล้ว
อาศัยกันแล้วดับลง มันก็คือสิ่งเดียวกัน ตรงที่ว่าเป็นการ
อาศัยกันแล้วเกิดขึ้น.

ความดับไม่ใช่มันจะดับได้เอง มันต้องอาศัยปัจจัย
อย่างใดอย่างหนึ่งอาศัยกันแล้วก็ดับลงไป. อีกทางหนึ่ง

อาศัยกัน แล้วเกิดขึ้น นักเกิดขึ้นมา. ฉะนั้น ความเกิดขึ้น กับ ความดับลงไป มันก็เป็นสิ่งเดียวกันแหละ คือมันเป็นการอาศัยกันแล้วเกิดขึ้น.

นี่เป็นอาการที่เรียกว่า ปฏิจสุมุปบาท แล้วมันยังเล็งถึงว่า ตั้งอยู่ด้วย เกิดขึ้น - ตั้งอยู่ - ดับไป, เกิดขึ้น - ตั้งอยู่ - ดับไป; แต่อาการที่ตั้งอยู่นั้นมันสิ้นเกินไป จนเกือบจะไม่ต้องเรียก; เพราะว่าสักว่าเกิดเท่านั้น พอเกิดแล้วมันก็ดับ. อาการที่ตั้งอยู่มันน้อยไป จนเราไม่ต้องเรียกก็ได้ แต่ถ้าดูมันก็พอจะมองเห็นแล้ว ว่ามีขณะเกิดขึ้น แล้วก็ ตั้งอยู่ขณะหนึ่งน้อยมาก แล้วก็ดับไป; เพราะมันได้อาศัยกันและกัน เรียกว่าปฏิจสุมุปบาท.

ฉะนั้นจึงมีการเกิดขึ้น - ตั้งอยู่ - ดับไป, เกิดขึ้น - ตั้งอยู่ - ดับไป, เกิดขึ้น - ตั้งอยู่ - ดับไป ในทุก ๆ ปริมาณที่ประกอบกันขึ้นเป็นร่างกายของเรา, หรือทุก ๆ ปริมาณที่มันจะประกอบกันขึ้นเป็นอะไรก็สุดแท้. ทว่าทั้งโลกธาตุนี้ มัน ไปตามกฎอาศัยเหตุปัจจัยเกิดขึ้น - ตั้งอยู่ - ดับไป, เกิดขึ้น - ตั้งอยู่ - ดับไป, ละเอียดถี่ิบ ลึกซึ้ง สุขุม จนมองไม่เห็น.

เช่นว่า ในเนื้อหนังของเรา นั้นมีเซลล์ที่
เกิดขึ้น - ตั้งอยู่ - ดับไป, นี้ในส่วนร่างกาย. ในส่วนจิต
มันก็เกิดขึ้น - ตั้งอยู่ - ดับไป - ตามขณะจิต, ตามขณะจิต.
กายก็คิด จิตก็คิด มีลักษณะแห่งการเกิดขึ้น - ตั้งอยู่ - ดับไป
เป็นทั้งหมด, เป็นของทั้งหมด.

นี่เขาถือเอาไปเป็นหลัก ที่เป็นหน้าที่ของพระเจ้า.
พระพรหมมีหน้าที่ทำให้เกิดขึ้นมา, พระนารายณ์หรือพระ-
วิษณุ มีหน้าที่ควบคุมเมื่อเกิดขึ้นแล้ว, พระศิวะหรือพระ
อิศวร ก็มีหน้าที่ยุบ ทำให้สลายไป ทำให้ดับไป.
พระพรหมคือเกิดขึ้น พระวิษณุคือตั้งอยู่, พระอิศวร
คือดับไป.

พระเจ้าที่มีอำนาจแท้จริงสูงสุด มีอยู่ ๓ แทน
แหละ, มีอยู่ ๓ องค์ ตามอาการของคำว่า เกิดขึ้น - ตั้งอยู่
- ดับไป ที่มันได้เป็นอยู่จริง ในทุกอนุของเนื้อหนังร่าง
กายของเรา และทุกๆ ขณะจิตๆ

คำว่า ขณะจิต นี้ บางคนจะไม่รู้ ว่าจิตนั้นมัน
เกิด-ดับ, เกิด-ดับ, เกิด-ดับ, ไปตามธรรมชาติ เรียก
ว่าขณะหนึ่ง; เร็วมากจนไม่รู้ว่าจะวัดด้วยอะไร. วัดด้วย

เข็มนาฬิกา มันไม่มีทางจะวัดได้; เพราะมันเร็วมาก
กว่านั้น ทุก ๆ อนุฝ้ายวัตถุ และทุก ๆ ขณะแห่งจิตที่เป็น
นามัน มันเป็นการเกิดขึ้น — ตั้งอยู่ — ดับไป.

นี่คือตัวปฏิจจสมุปบาท เป็นตถาตา ว่ามัน
เป็นอย่างนั้นเอง, มันเป็นอย่างนั้นเอง. อวิตถาตา—
ไม่ผิดไปจากความเป็นอย่างนั้น, อนัญญถาตา—
ไม่เป็นไป โดยประการอื่นจากความเป็นอย่างนั้นอิทัป-
ปัจจยตา คือ ความที่มีสิ่งหนึ่งสิ่งหนึ่งเป็นปัจจัย แล้วสิ่ง
หนึ่งสิ่งหนึ่งจึงเกิดขึ้น.

ถ้าผู้เห็นธรรม ผู้มีธรรม เห็นธรรม แล้ว;
เหลียวไปทางไหนจะเห็นสิ่งนั้นะ รอบทิศ รอบทาง ข้างบน
ข้างล่าง รอบตัว จะเห็นความเกิดขึ้น — ตั้งอยู่ — ดับไป,
คือจะเห็นความเป็นอย่างนี้ ไม่เป็นไปโดยประการอื่น คือ
ความที่อาศัยกันแล้วเกิดขึ้น. เพราะมีสิ่งหนึ่งสิ่งหนึ่ง
ปัจจัย สิ่งหนึ่งสิ่งหนึ่งจึงเกิดขึ้น, เพราะมีสิ่งหนึ่งสิ่งหนึ่งเป็นปัจจัย
สิ่งหนึ่งสิ่งหนึ่งจึงเกิดขึ้น.

สมมติว่า อุปาสกคนหนึ่ง เห็นก้อนหิน อันนี้เป็น
ภาพ ว่า มีสิ่งหนึ่งสิ่งหนึ่งเป็นปัจจัย สิ่งหนึ่งสิ่งหนึ่งจึงเกิดขึ้น แล้วก็

จะไม่ยึดถือ ว่าก่อนหิน; จะเห็นว่าธรรมชาติอันหนึ่ง อาศัย
 สมองสมองเป็นปัจจัย, สมองสมองงอกเกิดขึ้น. เห็นต้นไม้ ก็
 รู้สึกเหมือนกันอีก, เห็นคน เห็นอะไรก็เหมือนกันอีก, เห็น
 สุนัข ก็รู้สึกเห็นเหมือนกันอีก, เห็นแมว ก็เห็นเหมือนกัน
 อีก, เห็นคน ก็เหมือนกันอีก, เห็นทุกอย่างเป็นอย่างทั้งหมด
 ก็เรียกว่า เห็นอหังการปัจจัย — ความหมองสมองสมองเป็นปัจจัย,
 สมองสมองงอกเกิดขึ้น.

เดี๋ยวนี้เราไม่เห็นอย่างนั้น; พอเห็นว่าก่อนหิน
 เราเห็นว่าก่อนหินสวยเข้าที่ หรือไม่สวย หรือเกะกะ หรือ
 น่าดู. เห็นสุนัขเห็นแมวก็น่าดูเหมือนกันแหละเราก็จะเห็นไป
 ในทางว่าเป็นสุนัขเป็นแมว สวยไม่สวย. ถ้าสวยก็ขโมย
 เอาไปเลย เมื่อเขาไม่ให้. ที่นี้ก็ถูกขโมยเหมือนกันแหละ
 เพราะเขาไม่เห็นว่าเป็นปัจจัย, สมองสมองงอกเกิดขึ้น
 ก็เลยเห็นว่ามันสวย แล้วก็อยากได้; แล้วก็ทำไปตาม
 ความอยากได้. ฉะนั้น ความต้องการของเขามีใช้ความ
 ถูกต้อง มันไม่มีความถูกต้อง.

ขอให้รู้จักคำว่า ปฏิจจสมุปบาท ว่าอาศัยกัน
 แล้วเกิดขึ้น. เอาไปคิดไปนึก จนติดอยู่ที่ในจิต ติดอยู่

ที่ริมฝีปาก พร้อมทั้งจะพูดออกมาว่า อาศัยกันแล้วเกิดขึ้น, เหลียวไปทางไหน จะพบแต่สิ่งที่ร้องตะโกนบอกว่า อาศัยกันแล้วเกิดขึ้น.

เปรียบเทียบสักหน่อย เหมือนกับเรื่องที่เขาเล่าไว้ในคัมภีร์อรรถกถาว่า หมอชิวโกมารภัจจ์ คนนี้ เป็นหมอสูงสุด จะเรียกว่าในโลกก็ได้; หมอคนนี้เดินไปทางไหน ต้นไม้ทุกต้น หรือว่าสิ่งทุกสิ่ง มัน จะร้องตะโกน บอกว่า ข้าพเจ้าชื่ออะไร, แล้วแก้อะไร, แก้โรคอะไรได้, อย่างน้อยก็บอกว่าข้าพเจ้าแก้โรคอะไรได้; คือหมอคนนี้เชี่ยวชาญ จนมองเห็นอะไรก็รู้ได้ว่ามันแก้อะไรได้, แก้โรคอะไรได้; เพราะเขาเคยเห็นมามากเหลือเกินแล้ว จนมีอุปมาว่า ทุกอย่างจะร้องตะโกนรายงานว่ ข้าพเจ้าแก้โรคอะไรได้ แก่หมอชิวโกมารภัจจ์.

เดี๋ยวนี้เราเป็นพุทธบริษัท เราไม่ต้องการอย่างนั้น. เราต้องการแต่เพียงว่า ถ้าเดินไปทางไหน, เหลียวไปทางไหน ก็ขอให้ทุกสิ่งมันร้องตะโกนว่า ข้าพเจ้าอาศัยสิ่งนี้สิ่งนี้เป็นปัจจัยแล้วเกิดขึ้น, “ข้าพเจ้าอาศัยสิ่งนี้สิ่งนี้เป็นปัจจัยแล้วเกิดขึ้น; ฉะนั้น อย่ามาหลงรักหลงเกลียดข้าพเจ้าเลย” นี้บอกอย่างนั้น.

อะไรที่เป็นภายนอก ที่เป็นภายใน ที่ใกล้ชิดสนิทสนม มันก็ร้องตะโกนบอกกันอย่างนี้หมด บุตร ภรรยาสามี, แก้ว แหวน เงิน ทอง, ช้าง ม้า วัว ควาย ไร่นา, อะไร ๆ มัน ก็ล้วนแต่ร้องตะโกนบอกอย่างนี้หมด. คนนั้นเขาก็ได้ยิน คนนั้นเขาก็ไม่ได้ยึดถือสิ่งใด โดยความเป็นตัวตน — ของตน. นี่เห็นความเป็นเช่นนั้นเอง, เห็นความถูกต้องของความเป็นเช่นนั้นเอง.

นี่ความเป็นเช่นนั้นเอง มันเป็นอย่างอื่นไม่ได้, ฉะนั้นมันจึงเฉียบขาดไม่ฟังเสียงใคร; แล้วมันยุติธรรมที่สุดไม่ลำเอียงกับใคร สมกับที่เราจะเรียกว่า พระเจ้า. กฎธรรมชาติอันนี้, กฎของธรรมชาติอันนี้ เราควรที่จะเรียกว่า พระเจ้าสูงสุด หรือสิ่งสูงสุด.

นี่คือ ตถาตา ในความหมายหนึ่ง ความเป็นเช่นนั้นเองในความหมายหนึ่ง ที่มีอยู่ในพระไตรปิฎกของเรา คือ ปฏิจจสมุปบาท.

ตถาตาในจตุราริยส์ัจจ์.

ที่นี้ ความหมายที่ ๒ ต่อไป ก็เรียกว่า จตุราริยส์ัจจ์ของจริงอันประเสริฐ ๔ ประการ. พระพุทธเจ้าได้ตรัสว่า

ตถามีอยู่ ๔ คือ ทุภษัจจตถา, ทุภษสมุทฺธสัจจตถา, ทุภษ-
นิโรธสัจจตถา. ทุภษนิโรธคามินีปฏิปทา สัจจตถา.

ตถา แปลว่า เชนั่นเอง เชนั่น เหมือนกัน ;
แต่ชาตคำว่า ตา ไม่มี ความ ไม่มีคำว่า ความ ก็แปลได้ว่า
เช่นนั้นเอง, เช่นนั้นเอง. มีอยู่ ๔ คือ ทุภษเป็นเช่น
นั่นเอง, เหตุให้เกิดทุภษก็เป็นเช่นนั้นเอง, ความดับสัทธิ
แห่งความทุภษก็เป็นเช่นนั้นเอง, หนทางให้ถึงความดับสัทธิ
แห่งความทุภษก็เป็นเช่นนั้นเอง, เลยได้ ตถา มา ๔ อย่าง
เรียกในที่นี้ว่า ตถา.

ในที่ทั่วไปเราจะได้ยินแต่ว่าเรียกว่า อริยสัจ
จะนั้นใครเคยได้ยินแต่คำว่า อริยสัจ ก็มาทราบเสียเลย
ว่า ในที่บางแห่งพระพุทธเจ้า ตรัสเรียกว่า ตถา เป็นเรื่อง
เรื่องเดียวกับคำว่า ตถาตา คือปฏิจจสมุปบาท.

เรื่อง อริยสัจ ยกหัวข้อมา ๔ หัวข้อ เฉพาะที่
เกี่ยวกับความทุกข์ แต่เนื้อหาของมันก็คือปฏิจจสมุปบาท
นั่นเอง ขยายออกไปแล้ว ก็เป็นปฏิจจสมุปบาทเหมือนกัน ;
เพราะว่า ความทุกข์ต้องอาศัยสังขารเป็นปัจจัย ความทุกข์

จึงเกิดขึ้น. ถ้าจะดับทุกข์ ก็ต้องดับความท่งนต่งนเป็น
 บัจฉัย; แล้วต่งนต่งนจึงเกิดขึ้นนเสื่อ. ความดับทุกข์ก็มา;
 เพราะว่าการกระทำถูกต้อง โดยวิธีการ ให้ต่งนต่งนเป็น
 บัจฉัย ต่งนต่งนจึงเกิดขึ้น.

เช่นว่า เราทำถูกต้องตามเรื่อง ที่จะให้โพษฌงค์
 เกิดขึ้นมา ก็เกิดโพษฌงค์ขึ้นมา. โพษฌงค์เกิดขึ้นแล้ว
 ก็เป็นบัจฉัยให้เกิดวิชชา และ วิมุตติ วิชชาและ วิมุตติเกิด
 แล้วก็ดับทุกข์, นี้ก็ต้องอาศัยกันมาเป็นทอด ๆ ทอด ๆ จนได้
 รับความดับทุกข์.

จตุราริยสัจจ ความจริงอันประเสริฐ ๔ ประการ
 เป็นกฎแห่งความทุกข์ และความดับทุกข์. อริยสัจจ ๔
 ประการใช้ในวงแคบ, คือใช้ในวงสิ่งที่มีชีวิตเท่านั้น.
 ตถาตาที่เป็นอริยสัจจ ๔ นี้ ก็ใช้ในวงแคบ คือใช้ใน
 วงสิ่งที่มีชีวิต ที่รู้สึกคิดนึกได้ รู้สึกต่อความทุกข์ได้
 จึงจะใช้กฎอริยสัจจ ๔ ซึ่งเป็น ตถาตา ข้อนี้.

ส่วนปฏิจจสมุปบาทที่เป็นตถาตา ที่ยกมาถึงข้อ
 แรกนั้น ใช้ทั่วไปมีชีวิตก็ได้, ไม่มีชีวิตก็ได้; โดย
 หลักว่า มีสิ่งนี้เป็นบัจฉัย สิ่งนี้จึงเกิดชน ก็ได้ทั่วไป.

แต่ถ้ามัน เกี่ยวกับความทุกข์ ก็มีได้เฉพาะสัตว์
บุคคล ที่รู้สึกเป็นทุกข์ มีความรู้สึก มีจิต มีวิญญาณ
มีการสัมผัส แล้วรู้สึกต่อเวทนาได้. สัตว์ชนิดนี้จึงจะ
สามารถใช้กฎที่เรียกว่า อริยสังข์. แต่ก็เป็นกฎของ
ธรรมชาติ อยู่ในตัวธรรมชาติ. กฎของอริยสังข์ใช้กับ
สิ่งที่มีชีวิต และสิ่งที่มีชีวิตนั้นก็เป็นตัวธรรมชาติ, เป็นตัว
ที่เป็นไปตามกฎของธรรมชาติ มีอยู่ในธรรมชาติ เรียกว่า
ตถาตา คือจตุราริยสังข์.

ตถาตาในสามัญญลักษณะ.

ที่น ตถาตา เรื่องที่ ๓ สามัญญลักษณะ - ลักษณะ
ที่สามัญแก่สังขารทั่วไป.

คำว่า “สังขาร” นี้ หมายถึง สิ่งที่มีขันธ์มาด้วยการ
ปรุงแต่ง; จะเป็นวัตถุสิ่งของก็ได้ จะเป็นสิ่งที่มีชีวิตก็ได้.
สิ่งใดมีการปรุงแต่งแล้วเกิดขึ้น, เกิดขึ้นมาจากการปรุง
แต่ง, สิ่งนั้นเรียกว่า สังขาร คนก็ได้ สัตว์ก็ได้ วัตถุสิ่ง
ของก็ได้ นี้จำคำว่า สังขาร ไว้ให้ดีๆ เพราะว่าเรารู้จัก
คำว่าสังขาร นี้กันน้อยเกินไป ให้ความหมายแคบเกินไป.

สามัญญลักษณะ เป็นกฎแห่งการแสดงทาง
ปรากฏการณ์. กฎนี้จะใช้กับการแสดงออกในทางปรากฏ-
การณ์ คือว่า สังขารทั้งหลายย่อมมีปรากฏการณ์ เห็นได้
ก็ได้, ไม่เห็นได้ก็ไม่ได้. ถ้ามันเป็นวัตถุก็เห็นได้ด้วยตา; แต่
ถ้าไม่ใช่วัตถุมันก็ต้องเห็นด้วยใจ แต่มันก็มีปรากฏการณ์.

ฉะนั้น กฎที่ใช้กับการแสดงออกแห่งปรากฏ-
การณ์นี้ เราเรียกว่าสามัญญลักษณะ ลักษณะที่เป็น
สามัญแก่สังขารทั่วไป ก็คือที่ได้ยินได้ฟังกันจนไม่อยาก
ฟัง ที่เด็ก ๆ เอาไปล้อ ว่า อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา; ๓ คำ
นี้เป็นไตรลักษณ์, เป็นสามัญญลักษณะของสังขาร.
เด็กเขาไม่รู้นี่ เขาก็เอาไปล้อกันเล่น แต่เป็นธรรมะสูงสุด
เป็นหัวใจของธรรมะ ในฐานะเป็นตถาตา.

ความเป็นอนิจจัง คือเป็นอย่างนั้น, ความเป็น
ทุกข์ ก็คือความเป็นอย่างนั้น, ความเป็นอนัตตา ก็คือ
ความเป็นอย่างนั้น, มีความเป็นอย่างนั้น นี้คือเรียกว่า
สามัญญลักษณะ; ลักษณะทั่วไปแก่สังขารทั้งปวง แสดง
อยู่โดยความเป็นตถาตา คือความเป็นอย่างนั้น ไม่เป็น
โดยประการอื่น.

ดังนั้น จึงเป็นกฎแห่งการแสดงโดยปรากฏการณ์
ทุกสิ่งมีปรากฏการณ์ มันสำคัญอยู่ที่ว่า คนจะมองเห็น
หรือไม่มองเห็น. ถ้าคนเห็นด้วยอวิชา หรือเมื่อจิต
มีอวิชา ก็เห็นไปเสียอย่างหนึ่ง; ถ้าคนเห็นเมื่อจิต
ประกอบอยู่ด้วยวิชา มันก็เห็นไปอีกทางหนึ่ง.

เมื่อตะกบอกแล้วนะว่า อวิชชานั้นมีอยู่ทั่วไป
ตามธรรมชาติ พร้อมทั้งจะมาควบคุมจิต; แต่ถ้าว่าใคร
ได้มีการศึกษามีวิชา ก็ต่อต้านอวิชา ไม่ให้เข้ามา
ครอบครองจิต.

ฉะนั้นจิตของคนที่รู้นั้น ถูกครอบงำด้วยวิชา,
จิตของคนไม่รู้ ไม่มีการศึกษา ก็ถูกครอบงำด้วยอวิชา.
จิตที่ถูกครอบครองอยู่ด้วยอวิชชานั้น เจ้าของเป็น
บุรุษคนหนา; จิตที่ถูกครอบงำด้วยวิชชานั้น
เจ้าของเป็นอริยบุคคล คนประเสริฐ.

ฉะนั้นเราจะต้องศึกษาเรื่องวิชา เรื่องปัญญา
เรื่องแสงสว่าง ไว้ป้องกัน. อย่าให้ธาตุอวิชา หรือ
อวิชาธาตุ เข้ามาครอบครองจิตของเรา.

ฉะนั้น เราจึงมี ตา ที่จะเห็น เป็น ๒ ชนิดอยู่ คือ ตา ที่ประกอบด้วยวิชา ก็เห็นอย่างหนึ่ง, ตา ที่ประกอบด้วยอวิชา ก็เห็นอีกอย่างหนึ่ง.

พูดภาษาง่าย ๆ กันดีกว่า ว่า ตา ที่ประกอบด้วย ความโง่ มันก็เห็นอย่างหนึ่ง, ตา ที่ประกอบด้วยความรู้ สติปัญญา มันก็เห็นอีกอย่างหนึ่ง. นี้เรียกว่าเห็นด้วย อวิชา หรือเห็นมันด้วยวิชา.

การที่จะเห็น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ต้องเห็น ด้วยวิชา; ถ้าจิตประกอบด้วยอวิชาเสียแล้ว ไม่มีทาง ที่จะเห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา.

มันเหมือนกับตานี้ มันใส่แว่น สีกี้ได้ แว่นที่เป็นสี ตามอำนาจของวิชา หรืออวิชา, หรือจะพูดอีกอย่างหนึ่งว่า ตาดี ๆ ไม่ได้สวมแว่นสี เห็นตามที่เป็นจริง ตาที่สวมแว่นสี มันก็เห็นผิดไปจากความเป็นจริง. หรือแว่นนี้ บางทีเขาก็ได้ทำให้เห็นเป็นรูปร่างอย่างอื่นไปเสีย ก็มี. สิ่งนี้เรียกว่าแว่นสมย์นี้ ไม่ใช่เพียงแต่เป็นสีอย่างเดียว; เขาทำให้เปลี่ยนรูปภาพก็ได้ เล็นซ์ถ่ายรูปร่าง

เส้นซ์ ถ่ายที่เดียวได้มาตั้ง ๖ เหลี่ยม ถ่ายออกมาที่เดียว
เป็นคน ๖ หัว.

นี่มันแวนนี่มันก็ไม่แน่แหละ แล้วแต่เขาจะทำ
มันอย่างไร; ถ้าเอาแวนไปสวมเข้าแล้ว มันก็เกิดการ
เปลี่ยนแปลงในการเห็น. ฉะนั้นเราอย่าสวมแวนสีกัน
เลย คือว่าใช้ใสสว่างถูกต้องตามธรรมชาติกันดีกว่า.

นี่การที่เราเห็นอะไรแล้วรัก ก็เพราะว่าไปสวม
แวนโง่ แวนสี เข้าแล้ว, เห็นอะไรแล้วเกลียด ก็เพราะ
สวมแวนโง่เข้าไปแล้ว, เห็นอะไรแล้วกลัว แล้วโศกเศร้า,
แล้ววิตกกังวล แล้วอิจฉาริษยา ไม่มีความผาสุก. นี่มัน
ใส่แวนของอวิชาเข้าไปแล้ว ไม่เห็นตามที่เป็นจริง.

เราไม่เห็นสามัญญลักษณ์ะ ว่าสังขารทั้งปวงไม่
เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา เพราะว่าเราไม่ได้มีแวนของ
ธรรมะ หรือของวิชา. แต่เราไปมีแวนของอวิชา
มันก็หลงผิดไปหมด : เห็นของไม่เที่ยงว่าเที่ยง, เห็นของ
เป็นทุกข์ว่าสุข, เห็นของเป็นอนัตตาว่าเป็นตัวตน, ไม่เห็น
สามัญญลักษณ์ะ ก็คือไม่เห็นตถาตามที่เป็นจริง ว่ามัน
เป็นอย่างไรเอง.

ส่วนมากเราใส่แว่นอะไรกัน ? นี่ถ้าจะตั้งปัญหา
 ขึ้นมาว่า ส่วนมากเราใส่แว่นอะไรกัน ? ถ้าเราศึกษาธรรมะ
 ไม่พอ เราก็ต้องสวมแว่นของอวิชชาเป็นแน่นอน.
 เพราะว่าการเกิดมาจากท้องบิดามารดานั้น เขาไม่ได้ใส่แว่น
 ของปัญญา หรือวิชชามาให้ ปล่อยให้ว่าง ๆ. ที่นี้ อวิชชา
 เป็นธาตุที่มีอยู่ตามธรรมชาติทุกหนทุกแห่ง มันก็เข้ายึด
 ครองเสีย; ฉะนั้นลูกเด็ก ๆ จึงสวมแว่นของอวิชชาเข้า
 แล้ว แล้วก็มากขึ้น ๆ จนดูคล้าย ๆ กับว่า เขาได้หยิบเอา
 อวิชชามาแต่ชาติก่อน.

ที่จริงไม่ใช่ ไม่ได้หยิบเอาอวิชชาติดมาแต่ชาติก่อน ;
 อวิชชาเพิ่งเข้าไปสวมลง ที่เมื่อเกิดมาจากท้องแม่แล้ว.
 เขาไม่มีความรู้ที่จะต่อต้านอวิชชา เพราะทารกนั้นไม่มี
 ความรู้ ไม่มีวิชา ที่จะต่อต้านอวิชชา; อวิชชาจึงเข้า
 ยึดครอง เหมือนกับว่าสวมแว่นตาอวิชชาให้แก่เด็กคนนั้น
 เสียแล้ว.

ฉะนั้นเด็ก ๆ เขาจึงโตขึ้นมา ด้วยความไม่รู้อนิจจัง
 ทุกขัง อนัตตา; และเขาก็ไม่รู้ตามที่เป็นจริง เขาก็
 หลงรักที่นารัก, หลงเกลียดที่น่าเกลียด, หลงโกรธที่

นำโอรส, หลงกลัวที่น่ากลัว, ล้วนแต่เป็นทุกข์ทั้งนั้น
แหละ.

เพราะฉะนั้น การที่จะได้อบรมเด็กๆให้เขามีธรรมะ
เสียบ้างนั้น เป็นผลดี เหมือนกับว่าเปลี่ยนแว่นตาหลอกๆ
ของเขาเสีย. เอาแว่นตาที่แท้จริงสวมให้ แล้วก็ให้มาก
ยิ่งขึ้นๆ, ยิ่งโตขึ้นมาเท่าไร ยิ่งให้ได้เพิ่มความรู้ที่เป็นวิชา
เพื่อจะรู้ตถาตา อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา สัจจตา นี้ให้
มากขึ้นๆ.

นี้เรียกว่าเรื่องของ ตถาตา มีความถูกต้องอยู่
ในตัวมันเอง เพราะมันเป็นเช่นนั้นเอง มีอยู่ ๓ เรื่อง
คือเรื่อง ปฏิจจสมุปบาท, เรื่อง จตุราริยสัจจ์, เรื่อง
สามัญญลักษณ์ะ. แต่แล้วมันก็เป็นตถาตากันทั้งหมด
ด้วยกันทั้งนั้นแหละ ด้วยกันทั้ง ๓ เรื่อง.

....

ความหมายของตถาตา

เป็นเช่นนั้น ทั้งในสิ่งที่มีอยู่หรือไม่อยู่.

ที่นี้พิจารณาเฉพาะคำว่า ตถาตา กันอีกทีหนึ่ง
เฉพาะความหมายของคำว่าตถาตา ความหมายของปฏิจจ-

สมุปบาทเป็นอย่างไร? ความหมายของจตุราริยสังข์เป็นอย่างไร? ความหมายของสามัญญลักษณะเป็นอย่างไร? นนพุดไปแล้ว; แต่ด้วยเหตุที่ทั้ง ๓ อย่างนี้เป็น ตถาตา เพราะจะนินนาพุดความหมายของคำว่า ตถาตา กันอีกนิตหนึ่งก่อนที่จะจบ.

ตถาตา เป็นกฎของความมีอยู่แห่งสิ่งทั้งปวง, ความมีอยู่แห่งสิ่งทั้งปวง จะมีตถาตาอยู่ที่นั่น คือเป็นเช่นนั้นเองของสิ่งนั้น ๆ. สิ่งนั้น ๆ ต้องมีความเป็นเช่นนั้นเองของมัน แล้วมันจึงมีอยู่ได้; ฉะนั้นคำว่า ตถาตา จึงเป็นกฎแห่งความมีอยู่แห่งสิ่งทั้งปวง ซึ่งมันจะต้องประกอบอยู่ด้วยความเป็นเช่นนั้นเอง. แม้ว่าความไม่มีแห่งสิ่งทั้งปวง มัน ก็ยังต้องประกอบด้วยตถาตา; เพราะว่าการที่จะไม่มีสิ่งทั้งปวง มันก็มีความเป็นเช่นนั้นเอง, เพื่อความไม่มีหรือความไม่ปรากฏแห่งสิ่งทั้งปวง.

ฉะนั้น ความมีแห่งสิ่งทั้งปวงก็เป็นตถาตา, ความไม่มีแห่งสิ่งทั้งปวง ก็เป็นตถาตา. อย่าได้ไปหลงรักเรื่องมีหรือเรื่องไม่มี. ให้เห็นว่ามันเป็นเช่นนั้นเอง เป็นเช่นนั้นเอง, มีปัจจัยของมันเองสำหรับจะมี, มีปัจจัยของมันเองสำหรับจะไม่มีคือไม่ปรากฏ.

เข้าใจเรื่องตถาตา แล้วจะไม่เกิดกิเลสตัณหา.

นี้เห็น ตถาตา ความเป็นเช่นนั้นเอง แล้วจะหมดปัญหาสำหรับความทุกข์ร้อน ความเดือดร้อน, คือไม่เกิดกิเลสตัณหาเนื่องด้วยสิ่งใด ตลอดเวลาที่เรายังไม่เห็นเช่นนั้นเองของสิ่งใด ก็จะเกิดกิเลสตัณหาเนื่องกับสิ่งนั้น.

ที่สิ่งๆ ที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับมันมากเหลือเกิน เพราะฉะนั้นมันจึงมีสิ่งๆ ที่มาทำให้เกิดความรู้สึกวุ่นวาย เป็นความทุกข์นั้นมากเหลือเกิน จะต้องกันออกไปด้วยสิ่งๆ ที่เรียกว่า ตถาตา. เอาตถาตาเข้ารับหน้า ทุกสิ่งๆ ที่เข้ามา, แล้วสิ่งนั้น ๆ จะไม่มาทำให้เกิดความทุกข์แก่เราได้.

ฉะนั้น คาทาที่จะไล่ หรือจะตะเพิด สิ่งทั้งปวงออกไป ก็คือคำว่า “ตถาตา เป็นเช่นนั้นเอง, มิงมากู้อัจฉ, มิงเป็นเช่นนั้นเอง, เบ็ญกลับไป”.

นี่พูดโดยสมมติก็พูดอย่างนั้นแหละ ว่า ความรู้เรื่องตถาตานี้ จะป้องกันไม่ให้เกิดการปรุงแต่งที่เป็นทุกข์ เป็นความจริงของธรรมชาติ. ฉะนั้นถ้าใครเห็นตถาตา

แจ้งประจักษ์ตถาตา, มีความรู้เรื่องตถาตาเต็มที่แล้ว; คนนั้น
เป็นตถาคต, คนนั้นเป็นพระตถาคตชนมาองค์หนึ่งแล้ว.

คำว่า ตถาคต^๕ แปลว่า ถึงแล้วซึ่งตถา คือเป็น
ตถาคต, ก็เห็นแล้วซึ่งตถา, มีตถา ถึงตถา ก็เป็นพระตถาคต
ขึ้นมา ตถาคตในลักษณะอย่างนี้ ก็คือ ไม่เปลี่ยนแปลง
มันคงที่ เพราะเห็นตถาตาแล้ว ไม่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง
ไม่ปรุงแต่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลง.

จะนั้นตถาคตคงที่, ตัวเองก็คงที่, มีความคงที่ต่อ
ตัวเอง, มีความคงที่ต่อทุกสิ่ง, คือไม่ทำให้เกิดความวุ่นวาย
อะไรขึ้นมาได้ ทั้งแก่ตัวเอง และแก่สิ่งทั้งปวง.

จะนั้น เราพยายามที่จะเห็น ตถาตา จะมีตถาตา
จะใช้ ตถาตา คือ ความรู้เรื่องตถาตานี้ ให้เป็นเครื่อง
ป้องกัน ไม่ให้เกิดความทุกข์.

เกือบจะไม่ต้องบอกแล้วข้อนี้ เกือบจะไม่ต้อง
อธิบาย; พอนี้ก็ก็จะเห็นได้เองทุกคน. ที่เราห่วงไหว
เป็นยักษ์ เป็นมาร ขึ้นมา เพราะเราไม่เห็นว่ามันเป็น
เช่นนั้นเอง; มันเห็นเป็นผิดความประสงค์ของเราเสียเรื่อย

เราก็โกรธ. แต่ถ้าเผอิญมันมาถูกกับกิเลสของเรา ไม่ใช่จิตอันบริสุทธิ์ของเรา แต่เผอิญมันมาถูกกับกิเลสของเรา เราก็รักมันทันที; เพราะเราไม่เห็นตถาตา ฉะนั้นมันจึงวุ่นวาย ทั้งด้วยความยินดี และความยินร้าย : เรื่องรักก็ยุ่ง, เรื่องไม่รักก็ยุ่ง เพราะมันไม่เห็น ตถาตา.

เห็นตถาตาที่ไหนกัน? ทุกสิ่งมีตถาตา. พุดกันโดยอิสระแล้วก็จะพูดว่า นับตั้งแต่ขุ่นเม็ดหนึ่ง, ฝุ่นเล็ก ๆ เม็ดหนึ่ง ขึ้นไปถึงพระนิพพานสูงสุด ทั้งหมดนี้เป็นสิ่งที่มีตถาตา.

ขุ่นเม็ดหนึ่งนี้ ก็เรียกว่ามันไม่ได้เป็นเนื้อหนัง ร่างกายอะไร จนกระทั่งว่าหลายเม็ด, จนกระทั่งว่ามันเป็นดุ้น เป็นก้อน เป็นเนื้อ เป็นหนัง, กระทั่งเป็นจิต เป็นใจ เป็นความรู้ เป็นธรรมะ เป็นความหลุดพ้น เป็นพระนิพพานสูงสุด. ทุกอย่างนี้ ก็ร้อย ก็พัน ก็หมื่น ก็แสน อย่างนับไม่ได้ และทุกอย่างนี้มีความเป็นตถาตา อยู่ที่ในตัวมันเอง

ฉะนั้นเขาจึงไม่ได้ยึดถือสิ่งใด โดยความเป็นตัวตน, ไม่ยึดถือว่า นิพพานเป็นตัวตน, หรือสิ่งที่ตรงกันข้ามกับนิพพานเป็นตัวตน.

แต่ถ้าไม่รู้ ตถาตา แล้ว จะยึดเป็นตัวตนหมด;
 ได้นิพพานก็ยึดนิพพานเป็นตัวตน แล้วมันก็ไม่ได้, เป็น
 นิพพานหลอก; เพราะนิพพานนั้นมันถึงไม่ได้ด้วยความ
 ยึดถือว่าตัวตน.

เดี๋ยวนี้ อะไรก็เป็นตัวตน : เนื้อหนังร่างกายเป็น
 ตัวตน, ชีวิตเป็นของตน, บุตรภรรยาสามี ข้าวของทรัพย์สิน
 สมบัติ เป็นตัวตน เป็นของตน, ได้ธรรมะก็ธรรมะเป็น
 ตัวตน เป็นของตน, ก็เป็นธรรมะผิดหมด; แล้วก็เหอ
 พระนิพพานกับเขา ก็ว่าได้พระนิพพาน เอามายึดว่าตัว
 ตน มันก็ไม่ใช่พระนิพพานที่แท้จริง.

นิพพานที่แท้จริงนั้นไม่เป็นตัวเป็นตน ให้ใครยึด
 ถือได้ แล้วก็ผิดตถาตาคือความเป็นอย่างนั้น. จิตที่ไม่ยึดถือ
 ในสิ่งใด นั่นแหละคือจิตที่บรรลุถึงนิพพาน. สภาพ
 ที่ว่างจากตัวตนโดยประการทั้งปวง, เห็นความเป็นเช่นนั้น
 เองของสิ่งทั้งปวงแล้ว, ก็จะมีรูสีกว่างจากสิ่งที่จะยึดถือได้
 แล้วก็ไม่มียึดถืออะไร มันก็เป็นความว่างที่เห็นได้จากสิ่ง
 ทั้งปวง แม้ในสิ่งที่เรียกว่า นิพพาน. สิ่งสูงสุดสำหรับ
 มนุษย์ก็คือนิพพาน มันก็มีความเป็นตถาตา.

นี้ไม่ใช่พูดแล้วใครจะรู้สึกว่าเป็นเหยียดหยาม
 ดูหมิ่นพระนิพพาน มันเป็นความจริง ที่แม่แต่พระ
 นิพพานก็เป็นอนัตตา เป็นตถตา เป็นสุญญตา, คือ
 ไม่ใช่ตัวตนนั้นแหละ. พุดง่าย ๆ ว่าไม่ใช่ตัวตนนั้นแหละ
 คือเป็นเช่นนั้นเอง ตามสภาวะของพระนิพพาน.

ให้เห็นในภายในกันดีกว่า ร่างกายนี้เป็นตถตา
 จิตใจนี้เป็นตถตา, ความปรุ่ดแต่งสัมพันธ์กันระหว่างร่าง-
 กายจิตใจ ก็เป็นตถตา, อะไรเกิดขึ้นก็เป็นตถตา; แม้
 ว่ามันจะไม่ปรุ่ดแต่ง มันจะหยุดปรุ่ดแต่ง มันก็เป็นตถตา.

นี้ไม่มีอะไรที่ไม่ใช่ความเป็นเช่นนั้นเอง; ถ้า
 เราได้เห็นตามที่เป็นจริง ก็จะไม่มีความผิดพลาด ในการ
 กระทำทางกาย ทางวาจา ทางใจ เกี่ยวกับสิ่งเหล่านี้;
 ไม่มีความทุกข์เกิดขึ้น. ถ้าทำผิดเท่าไร จะมีความวุ่นวาย
 เกิดขึ้นเท่านั้น ก็คือความทุกข์เกิดขึ้นเท่านั้น หากสันติสุข
 ไม่พบ ความไม่ถูกต้องมาจากความไม่เห็น ตถตา
 ซึ่งเป็นความถูกต้อง.

นี้เราจึงเห็นสัตว์เดรัจฉาน ไม่มีปัญหาเหมือนมนุษย์ จะเรียกว่าเป็นบุญของสัตว์เดรัจฉาน ก็ได้. มันมีความทุกข์น้อยกว่ามนุษย์, มันยึดถือไม่เป็น มันจึงไม่เป็นโรคยึดถือเหมือนมนุษย์. มนุษย์นอนหลับยาก เป็นโรคประสาท เป็นโรคจิต เป็นโรคประสาทกันเป็นแ산 ๆ เป็นโรคจิตกันเป็นหมื่น ๆ ที่หมอเชื่อว่า เพราะสมองคนดีกว่าสัตว์เดรัจฉาน. สัตว์เดรัจฉานไม่มีสมองที่จะทำอย่างนั้นได้ มันก็เลยไม่ต้องเป็นโรคประสาท ไม่ต้องเป็นโรคจิต.

เรามีมันสมองที่คิดได้มาก เมื่อควบคุมความคิดปรุงไว้ไม่ถูกต้อง มันก็วุ่นวาย เป็นทุกข์; ได้เป็นโรคประสาทบ้าง, ได้เป็นโรคจิตบ้าง, แล้วก็เป็นที่น่าละอายแก่สัตว์เดรัจฉาน ซึ่งมันเป็นไม่ได้.

ดูสุนัข หรือแมว หรืออะไรเหล่านี้ มันไม่เป็นโรคประสาท ไม่เป็นโรคจิต ไม่ต้องกินยานอนหลับว่ากันอย่างนั้นง่าย ๆ; เพราะว่ามันสมองเขาให้มาจำกัด, คิดไปในทางยึดถือไม่ค่อยจะเป็น. สุนัขตัวนี้ลองทายดู ในใจมันคิดอะไรไม่ได้มาก? ไม่ต้องคิดว่าพรุ่งนี้จะกินอะไร สัตว์เดรัจฉานนี้ไม่ได้คิด ว่าพรุ่งนี้จะกินอะไร มันคิดไม่ได้

ว่าพรุ่งนี้จะกินอะไร; เพียงเท่านั้นมันก็คิดไม่ได้. ฉะนั้นมันจึงไม่มีเรื่องอดีต อนาคต ปัจจุบัน อะไรมากลุ้มรุมให้มันสมองวุ่นวาย.

เรา^๕คิดได้ พรุ่งนี้^๕ก็ได้ เมื่อวานก็ได้ เดือนหน้าปีหน้า กระทั่งชาติหน้าก็คิดไว้ได้ มันก็เลยมากเกินไป; ฉะนั้นอย่าคิดให้มันมากเกินไป ไม่มีอะไรที่น่ายึดถือ มันเป็นเช่นนั้นเอง; แล้วมันก็จะหยุดความคิดได้.

ถ้าเอา ตถาตา มาคุ้มครองไว้ ว่ามันเป็นเช่นนั้นเอง แล้วก็จะไม่เป็นห่วงเรื่องพรุ่งนี้ สัปดาห์หน้า เดือนหน้า ปีหน้า อะไรหน้า มันก็ไม่ต้องคิดในทางที่จะให้เป็นทุกข์. ถ้ามันเป็นหน้าที่มากก็ทำเลย ก็ทำเลย เรียกว่าให้มันเป็นปัจจุบัน เรากระทำอย่างถูกต้องอยู่ตลอดเวลา, ไม่มีอดีตที่เอามาคิดให้หนักเปล่า ๆ, ไม่มีอนาคตที่จะมาทำให้กังวลเปล่า ๆ.

นี่เปลื้องจิตออกไปเสีย จากสิ่งรบกวน ห่อหุ้ม, เป็นจิตเกลี้ยง เป็นจิตหยุด เป็นจิตเย็น เป็นชีวิตที่เย็น; เพราะรู้ความถูกต้องของสิ่งทั้งปวง. ถ้ายังไม่รู้ความ

ถูกต้องของสิ่งทั้งปวง มันหยุดไม่ได้ มันเย็นไม่ได้ มัน
 กลียงยไม่ได้ มันปรุงแต่งเรื่อยไป.

เราเอาความถูกต้องของสิ่งทั้งปวงเข้ามาศึกษา.
 สิ่งทั้งปวงรวมเรียกว่าธรรมะ หรือพระธรรม ตัวธรรมชาติ
 กัตติ ตัวกฎของธรรมชาติกัตติ ตัวหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ
 กัตติ, ตัวผลเกิดจากหน้าที่กัตติ, เรื่องมันมีเพียงเท่านั้น ใน
 สากลโลกธาตุ. รู้ให้ถูกต้อง แล้วก็เหลือคำเดียวเพียงว่า
 เห็นความเป็นเช่นนั้นเอง แล้วก็ทรงตัวได้ อย่างหนัก
 แน่นเหมือนกับเสาหิน เสาเหล็ก อันใหญ่ปักลงไปในดิน
 แล้วลมพัดให้หวั่นไหวไม่ได้.

นี่จิตที่เห็นอนัตตา สุญญตา ตถาตา แล้วก็มัน
 คงเหมือนเสาหิน ชนิดนั้น ไม่มีอะไรมาทำให้โยกโคลงได้,
 คือ ไม่มีอะไรมาปรุงแต่งให้เกิดกิเลสได้ ก็ไม่มีความ
 วุ่นวาย ไม่มีความทุกข์. นี่เราทำจิตของเรา ให้เป็นของ
 มันคงอย่างนี้ได้ เพราะมองเห็นตถาตา ความเป็นเช่นนั้น
 เอง.

นี่คือ ความถูกต้องเกี่ยวกับสิ่งทั้งปวง ว่าสิ่งทั้ง
 ปวงเป็นเช่นนั้นเอง : ที่มีเหตุปัจจัยก็เป็นไปตามเหตุปัจจัย,

๘๓ ที่เป็นความทุกข์ก็มีเหตุปัจจัยของความทุกข์, ที่ระดับทุกข์
 ก็มีเหตุปัจจัยของกวางให้เกิดความดับทุกข์; **มีลักษณะแสดง
 ออกมาอย่างไร ก็ล้วนแต่เป็นเช่นนั้นเอง.** สิ่งที่แสดง
 อาการนำรักรัมนักก็เช่นนั้นเอง, สิ่งที่แสดงอาการน่าเกลียด
 น่ากลัวก็เช่นนั้นเอง, เลยจิตนี้ไม่มี ที่จะไปรัก ไปโกรธ
 ไปเกลียด ไปกลัวกับอะไร. นี่เขาเรียกว่า อิศรภาพ
 หรือความหลุดพ้น ทางจิตทางวิญญูณ ตามหลักแห่ง
 พระพุทธศาสนา.

มนุษย์ผู้ใดมาถึงธรรมะอันนี้แล้ว ก็มันคงเป็น
 ตถาตา, เป็นตถาคต เพราะเห็นตถาตาเป็นตถาคต ก็มันคง
 ก็เลยไม่ต้องมีความทุกข์กัน. ให้โลกนี้มันเปลี่ยนแปลง
 อย่างไม่รู้ จิตดวงนี้ก็ไม่เป็นทุกข์. ให้เขาเอาระเบิด
 ปริมาณมาห่มลูก แสนลูก ทำลายโลกนี้ให้แหลกลาญ
 ไป จิตนี้ก็ไม่เป็นทุกข์ เพราะว่าจิตนี้อยู่กับตถาตา.

แต่ดูเหมือนจะไม่มีใครต้องการ เขาอยากจะกลัว,
 เขาอยากจะวิงหนี, เขาอยากจะทำอย่างนั้น มันสนุก.
เขาไม่สนใจเรื่องจะพ้น, จะหลุดพ้นจากความทุกข์ขันธ์นี้

แต่เดี๋ยวนี้เราเป็นพุทธบริษัท; เราต้องเป็น
 พุทธบริษัท ตามความมุ่งหมาย คือ ไม่มีความทุกข์โดย
 ประการทั้งปวง; เหมือน พระพุทธเจ้า ผู้ให้กำเนิด
 พระพุทธศาสนา ทรงสั่งสอนระบบธรรมะของธรรมชาติ
 ให้คนรู้จักธรรมชาติแห่งความเป็นเช่นนั้นเอง. ถ้าเห็น
 ความเป็นเช่นนั้นเองเท่าไร ก็จะตัดปัญหาได้เท่านั้น.

จะแบ่งเป็นชั้น ๆ ว่า ตัดได้เท่านั้น เรียกว่า โสดา-
 บัน, ตัดได้เท่านี้ เรียกว่า สกิทาคามี, ตัดได้เท่านี้ เรียกว่า
 อนาคามี, ตัดได้เท่านี้ เรียกว่า พระอรหันต์ สุดแท้เถอะ
 แต่ที่เท่านี้ เป็นผู้เห็นตถตาเหมือนกันหมด ตามมาก
 ตามน้อย ไม่ได้เห็นสิ่งอื่นเลย.

เป็นพระอริยเจ้าหลาย ๆ ชนิดนั้น เป็นผู้เห็น
 ตถตาทั้งนั้นแหละ สิ่งเดียวเท่านั้นแหละที่เห็น; แต่ว่า
 เห็นมากเห็นน้อย เห็นลึกเห็นตื้น. เห็นหมดก็เป็นพระ-
 อรหันต์, เห็นบางระดับก็เป็นพระโสดาบัน, พระสกิทาคามี
 พระอนาคามี ไปตามเรื่อง.

แต่เรื่องที่จักศึกษาแล้วเห็น มีเพียงเรื่องเดียว คือ
 สัจจธรรมสิ่งเดียว คือความเป็นเช่นนั้นเอง เป็นความ

จริงของสิ่งทั้งปวง, เป็นความถูกต้องของสิ่งทั้งปวง, แต่มีเพียงสิ่งเดียว. ธรรมะมีเพียงสิ่งเดียว เห็นได้ตามมากตามน้อย.

ขออย่าบพาลี นนอีกครึ่งหนึ่งว่า **เอก์ หิ สัจฉ**
 - สัจฉะนนมีสิ่งเดียว น ทศุคิมคฺคิ - ไม่มีสิ่งที่สอง, ไม่มี
 สัจฉะที่สอง. สัจฉะนนคือ ทคาคา.

อาตมาได้บรรยายเรื่อง ความถูกต้องของพระธรรมมาพอสมควรแก่เวลาแล้ว ขอยุติการบรรยายด้วยการขอรับรองว่า ช่วยสนใจในคำว่า ความถูกต้อง นี้ให้มากที่สุดให้เกิดความถูกต้องโดยแท้จริงขึ้นมา คือความถูกต้องของพระธรรม. อย่าเป็นความถูกต้องของมนุษย์ ที่ประกอบอยู่ด้วยกิเลสตัณหา.

ความถูกต้องของมนุษย์นั้น มันขึ้นอยู่กับกิเลสตัณหาของมนุษย์; แต่ความถูกต้องของพระธรรมนั้นขึ้นอยู่กับความจริงของธรรมชาติ. ฉะนั้นเราไปกันให้ถึงความจริงของธรรมชาติ คือความถูกต้องของพระธรรม ก็จะสามารควควบคุมชีวิตจิตใจอัตภาพนี้ ให้หยุด

ให้เห็น ให้สงบ ให้ระงับ ปราศจากความทุกข์โดย
ประการทั้งปวง; เรียกว่าความรอด หรือความหลุดพ้น
ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายของศาสนาทุกศาสนา.

การบรรยายสมควรแก่เวลา ยุติการบรรยายไว้แต่เพียงเท่านี้
ให้ โอกาสพระคุณเจ้าทั้งหลายได้สวดบทพระธรรม ที่จะส่งเสริม
กำลังใจ ให้มีการประพฤติปฏิบัติธรรมะอย่างสนุกสนานสืบไป.

เป็นมนุษย์ หรือ เป็นคน ?

เป็นมนุษย์ เป็นได้ เพราะ ๔ ข้อ
ใน ข้อ ๑ ข้อ ๒ ข้อ ๓ ข้อ ๔

ข้อ ๑ ข้อ ๒ เป็นได้ แต่เพียงคน
ข้อ ๓ ข้อ ๔ เป็นได้ ได้ทีเดียว

๑. มีความดี ๒. มีความดี
๓. มีความดี ๔. มีความดี
เพราะ ๑ ข้อ ๒ ข้อ ๓ ข้อ ๔
เป็นมนุษย์ ข้อ ๑ ข้อ ๒ ข้อ ๓ ข้อ ๔

๑. มีความดี ๒. มีความดี และ ข้อ ๓
๑. มีความดี ๒. มีความดี ข้อ ๓
เพราะ ๑ ข้อ ๒ ข้อ ๓ ข้อ ๔
แต่ ข้อ ๑ ข้อ ๒ ข้อ ๓ ข้อ ๔

๑. มีความดี ๒. มีความดี ข้อ ๓
๑. มีความดี ๒. มีความดี ข้อ ๓
๑. มีความดี ๒. มีความดี ข้อ ๓
๑. มีความดี ๒. มีความดี ข้อ ๓

เซ่นน้^๕เอง!

[ธรรมโอวาทสำหรับปีใหม่.]

ท่านสาธุชน ผู้มาร่วมกันบำเพ็ญกุศล เนื่องในวันขึ้นปีใหม่,
ในวันนี้ ในสถาน^๔ที่^๕, ทั้หลาย.

[ปรารภวันขึ้นปีใหม่.]

อาตมาขอแสดงความยินดีในเบื้องต้น ในการมา
ของท่านทั้งหลาย มีความรู้สึกว่ ทุกคนควรจะได้ปรับปรุง
ทุกสิ่งทุกอย่างให้เหมาะสมกับที่จะขึ้นปีใหม่, อีกไม่กี่
ชั่วโมง ก็จะถึงวันที่เราสมมติกันว่า เป็นวันขึ้นปีใหม่, ควร
จะเตรียมตัวกันอย่างไร ให้การขึ้นปีใหม่นั้นมีความหมาย ขอ
ได้ทำในใจให้แยบคาย เพื่อสำเร็จประโยชน์ตามนั้นเถิด.

โอวาทแก่คณะนักศึกษารวมกันหลายคณะ เนื่องในวันขึ้นปี
ณลานหินโค้ง โมกขพลาราม ไซยา ๓๑ ธันวาคม ๒๕๒๒, ๑๙.๓๐ น.

การขึ้นปีใหม่ ก็บอกอยู่แล้วว่าไม่ใช่ปีเก่า; เพราะฉะนั้นมัน **ไม่ต้องเป็นการชำระ** หรืออย่าทำ อยู่ในที่เดียว ขอให้ก้าวหน้าไปๆ, อย่าให้เป็นเหมือนว่ามันเป็นวงๆ วงๆ ชำร่อยอยู่ที่นี้; เหมือนกับเคยเปรียบว่า เชือกล่ามควายที่เขาชดเป็นวงๆ แล้วก็ไปเป็นชดโยนทั้งอยู่ที่นั่นเอง มันไม่ยืดยาวออกไปในที่ไหนได้. **เดี๋ยวนี้เราต้องการจะให้มันยืดยาวออกไป** เหมือนกับว่าหลักปักข้างหนทางบอกความยาวของถนน เป็นกิโลเมตรๆ ติดต่อกันไป มันก็ไปได้เรื่อยๆ **จนกว่าจะถึงจุดหมายปลายทาง.**

ขอให้การขึ้นปีใหม่ของเรา อย่านำได้เป็นเหมือนกับเชือกล่ามควาย เราจะกลายเป็นควายกันเสียหมด ขอให้เป็นอย่างที่เหมือนกับว่า หลักกิโลเมตรที่มันไกลออกไปๆ เพิ่มมากขึ้น เราก็จะเป็นผู้เดินทาง ซึ่งเป็นความหมายในพระพุทธศาสนา, คือเดินไปตามมรรคา ที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้ **กว่าจะถึงจุดหมายคือพระนิพพาน.**

สำหรับปีนี้ อาตมาคิดว่า **จะบอกความก้าวหน้าที่มากไปกว่าเดิม** แล้วก็รวบรวมตัดสั้นยิ่งขึ้นทุกที ให้เป็นของง่ายสำหรับท่านทั้งหลาย. **ความง่ายนั้นอยากจะให้ง่าย**

มากขึ้นทุกอย่างทุกทาง ก็ว่าจะเป็นการศึกษา ก็ให้มันง่าย,
จะเป็น การปฏิบัติ ก็ให้มันง่าย การได้รับผล ของการปฏิบัติ
มันจะง่ายขึ้นไปด้วยกัน.

ควรมีหัวใจพุทธศาสนาเป็นเครื่องราง.

ข้อนี้ก็คือ อาจจะให้ท่านทั้งหลาย มีสิ่งที่เรียกว่า
หัวใจของพระพุทธศาสนา อยู่กับเนื้อกับตัว เหมือนกับคน
ที่เขาชอบแขวนพระเครื่องราง; หลายนๆ คนเขาชอบเอา
แขวนไว้ที่คอ มาขอกับอาตมาอยู่บ่อยๆ แต่ว่าพระเครื่องราง
ชนิดนั้นไม่มีให้, จะให้พระเครื่องรางอย่างที่เรามี เขาก็
ไม่เอา เราจึงให้กันได้เฉพาะผู้ที่รู้จัก.

สิ่งที่จะเป็น เครื่องราง ที่จะแขวนไว้ที่คอได้ ก็ไม่มี
อะไรยิ่งไปกว่า หัวใจของพระพุทธศาสนา; แต่สิ่งที่เรียก
ว่าหัวใจของพระพุทธศาสนา ก็ยังไม่เป็นที่ตกลงกัน บางคน
ชอบอย่างนั้น บางคนชอบอย่างนี้. แต่อาตมาคิดว่า มัน
ควรจะเป็นสิ่งที่กระทักรัด เหมือนกับว่าพระองค์เล็กๆ แขวน
ไว้ได้ที่คอ สะดวกสบายในที่ทั่วไป.

อะไรเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา? โดยทั่วไป
 ตามที่ได้ศึกษากันมา ก็จะระบุไปยัง **อริยสัจสี่** ก็มีสี่ข้อ,
 หรือบางคนก็จะ **ย่นลงมาที่คาถาของพระอัสสชิ** — *เย ธมฺมา*
เหตุปฺปพฺภา เตสํ เหตุํ ตถาคโต อย่างนี้เป็นต้น มันก็ยัง
 ยืดยาว บางคนก็ย่นลงมาเหลือเพียง **โอวาทปาฏิโมกข์** ว่า
สพฺพปาปสฺส อภินิ กุสลสุปฺปสมฺปทา เป็นอาทิ นั้นมันก็ยัง
 ยาว ตั้งสี่บรรทัด. อาตมาเคยบอกว่า เราเอากันแต่
ประโยชน์ ๕ ประโยกเดียวว่า *สพฺเพ ธมฺมา นาลิ อภินิเวสย;*
 นี้เป็นประโยชน์ ๕ ประโยกเดียวว่า *ธรรมทั้งหลายทั้งปวงอัน*
ใคร ๆ ไม่ควรวีคมันถ้อมมันว่าเป็นของตน นี้เดี๋ยวนี้ครูสึกว่า
 มันยาว คงไม่มีใครจะอยากเอาไปแขวนไว้ที่คอ เพราะมัน
 ยาวรุงรัง.

ในวันนี้ เฉพาะสั้นสั้น เพื่อรับหน้า ก็**จะบอกหัวใจ**
พระพุทธศาสนาไว้ด้วยคำที่สั้นที่สุด เหมือนกับพระองค์
 เล็กๆ แขวนไว้ได้ที่คอ; คำนั้นก็คือคำว่า **ตถาคตา**; ถ้า
 ไม่ชอบเป็นภาษาบาลี ก็เอาเป็นภาษาไทย ก็คือคำว่า **“เป็นเข่น**
นั่นเอง”. ถ้าทุกคน **แขวนเข่นนั่นเองไว้ที่คอ** ก็เหมือนกับ
 ว่า ได้แขวนพระเครื่องอันศักดิ์สิทธิ์ยิ่งกว่าชนิดไหนหมด

คุ้มครองป้องกันได้หมด และทำให้ก้าวหน้าสูงขึ้น
สมกับที่ว่ามันเป็นปีใหม่ มันควรจะยิ่งขึ้นไป.

จะได้พิจารณากันต่อไปว่า คำว่า “เช่นนั่นเอง” นี้
จะเป็นหัวใจของพุทธศาสนาได้อย่างไร คนที่รู้จักว่า **เช่นนั้น**
เอง นั้น มาจากคำขานว่า **ตถาคตา**, **ตถาคตา** ก็แปลว่า **เช่นนั้น**
นั่นเอง หรือ **ความเป็นเช่นนั้น**, นี้จะเป็นหัวใจของพุทธ
ศาสนาอย่างไร ?

ถ้าเคยได้ยินได้ฟังมา ก็รู้ว่า เป็นคำที่ **พระพุทธ**
องค์ได้ตรัสไว้ ว่า **ตถาคตาจะเกิด** หรือ **จะไม่เกิดขึ้น** **ธรรม**
ธาตุนั้นก็มีอยู่แล้ว ว่า **สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง** **สังขารทั้งปวง**
เป็นทุกข์ และ **ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา** อย่างนี้ก็มิ.

บางทีพระองค์ก็ตรัสว่า **ธรรมธาตุนั้น** คือ **ความที่**
มีสิ่งสิ่งนี้เป็นปัจจัย **สิ่งนี้สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น**, แล้วก็ตรัสปฏิเสธ
สมุปบาท ตั้งแต่ **อวิชชา** **ปัจจัย** **สังขาร** เป็น **ต้นไปจนจบ**;
แล้วก็ทรงสรุป **ความว่า** **นี่คือความเป็นอย่างนี้** คือ **เป็น**
ตถาคตา, **นี่เป็น อวิตถาคตา** — **นี่คือความไม่ผิดไปจากความเป็น**
อย่างนี้, หรือว่า **อนณฺณตถาคตา** — **นี่ไม่เป็นอย่างอื่นไปจาก**
ความเป็นอย่างนี้, **ธมฺมฏฺฐิตตถาคตา** — **นี่เป็นความตั้งอยู่โดย**

ธรรมดา, ธมฺมนิยามตา - นี่เป็นกฎตายตัวของธรรมดา, หรือว่า อิหปฺปจฺจยตาปฺปิจฺจสมุปฺปาโท - เพราะมีสิ่งนี้สิ่งนั้น เป็นปัจจัย สิ่งนี้สิ่งนั้นจึงเกิดขึ้น เป็นการอาศัยซึ่งกันเกิดขึ้น ดังนี้. คำพูดมันหลายคำ แต่สรุปให้เหลือสั้นเข้ามาคำเดียว, ก็คือคำว่า ตตตา แปลว่า ความเป็นเช่นนั้น หรือจะเรียกว่า เช่นนั้นเอง.

เช่นนั้นเอง นี้ ทรงแสดงไว้ด้วยพระไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ก็มีทรงแสดงไว้ด้วย ปฏิจจสมุปฺบาท ตลอดสายก็มี, ทรงแสดงไว้ด้วย อริยสัจสี่ ก็มี. ที่ทรงแสดงไว้ด้วยอริยสัจสี่นั้น ท่านกลับจะ เรียกสั้น เข้ามาอีกเพียงว่า ตตา ก็แปลว่า เช่นนั้น, แสดงด้วยปฏิจจสมุปฺบาท ท่านใช้คำว่า ตตตตา หรือ ตตตา แปลว่า ความเป็นเช่นนั้น ; ขาดไปอย่างครึ่งหนึ่งก็ไม่ใช่ไร เนื้อความยังเท่าเดิมว่า “มันเป็นเช่นนั้น.”

พิจารณาความหมาย “เป็นเช่นนั้น”.

ที่นี้ก็มาพิจารณากันถึงความหมายของคำว่า “เป็นเช่นนั้น” ก็หมายความว่ามัน ไม่คิดไปจากนั้น มัน ไม่เป็น

อย่างอื่น จากนั้น เพราะว่ามัน เป็นกฎตายตัว ของธรรมคา
มัน เป็นการตั้งอยู่โดยธรรมคา ก็ความที่มัน อาศัยสิ่งหนึ่ง
แล้วจึงเกิดขึ้น.

ดูที่พระไตรปิฎกก่อน ว่า สังขารไม่เที่ยง สังขาร
เป็นทุกข์ ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา นี้. ความที่มัน ไม่เที่ยง
คือมันเป็นเช่นนั้น, ความที่มัน เป็นทุกข์ ก็มัน เป็นเช่นนั้น,
ความที่มัน เป็นอนัตตา คือความเป็นเช่นนั้น; ฉะนั้น
ความเป็นเช่นนั้นก็คือความเป็นของไม่เที่ยงเป็นทุกข์ และ
เป็นอนัตตา. ถ้าผู้ใดเข้าใจ ผู้นั้นก็จะเห็นว่าความไม่เที่ยง
ความเป็นทุกข์ ความเป็นอนัตตา นั้นแหละคือความเป็น
เช่นนั้น. นี้จำไว้ที่หนึ่งก่อนว่า ที่ว่า เป็นเช่นนั้น ก็คือไม่
เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา.

ที่นี้ ถ้าว่าจะพูดถึง เรื่องปฏิจอกสมุุปบาท ความเป็น
เช่นนั้นมันอยู่ตรงที่ว่า : อวิชชาให้เกิดสังขาร — สังขารให้
เกิดวิญญาณ — วิญญาณให้เกิดนามรูป — นามรูปให้เกิด
อายตนะ — อายตนะให้เกิดผัสสะ — ผัสสะให้เกิดเวทนา
— เวทนาให้เกิดตัณหา — ตัณหาให้เกิดอุปาทาน — อุปาทาน
ให้เกิดภพ — ภพให้เกิดชาติ — ชาติให้เกิดทุกข์ทั้งปวง.

นี้ความเป็นเช่นนั้นเองมันยาวหน่อย มันไล่ติดกันไปยาว
 หน่อย; แต่สรุปความแล้วมัน ต้องเป็นอย่างนี้ มันเป็น
 อย่างอื่นไม่ได้. ฉะนั้น ปฏิจอสุมุบาท ทั้งปวงนั้น ก็
 สรุปเหลือได้เป็นเพียงคำคำเดียวว่า เป็นเช่นนั้น คือ ตตคา
 อีกเหมือนกัน.

แล้วไปดูที่อริยสังข์ : ความทุกข์เป็นอย่างนี้,
 เหตุให้เกิดทุกข์เป็นอย่างนี้, ความคับไม่เหลือแห่งทุกข์เป็น
 อย่างนี้, หนทางให้ถึงความคับไม่เหลือแห่งทุกข์เป็นอย่างนี้,
 ก็ซัดลงไปอย่างนี้ ๆ ก็หมายความว่า มันเป็นอย่างนั้น มัน
 เป็นอย่างอื่นไม่ได้. ความทุกข์จะเป็นอย่างอื่นไม่ได้, เหตุ
 ให้เกิดทุกข์จะเป็นอย่างอื่นไม่ได้, ความคับทุกข์ก็เป็น
 อย่างอื่นไม่ได้, ทางให้ถึงความคับทุกข์ก็เป็นอย่างอื่นไม่ได้,
 มันจะเป็นแต่เช่นนั้น ๆ อย่างที่พระองค์ได้ตรัสไว้ ฉะนั้นจึง
 เรียกอริยสังข์นี้ว่า ตตคา หรือ ตตคา ด้วยเหมือนกัน.

ฉะนั้น ถ้าว่า ตตคา จึงได้แก่พระไตรลักษณ์ ได้
 แก่ ปฏิจอสุมุบาท ได้แก่ อริยสังข์. เมื่อเป็นอย่างนี้แล้ว
 ทำไมจะไม่เรียกว่านี่คือหัวใจของพระพุทธศาสนา ซึ่งสรุปเข้า
 มาเหลือเพียงคำคำเดียวว่า ตตคา ก็คือความเป็นเช่นนั้น.
 แม้จะใช้คำว่า ตตคา ก็ยังเป็นคำที่มีความหมายอย่างเดีว
 กัน.

จงจำคำว่า **ตดตา** หรือ **ความเป็นเช่นนั้น** ไว้ให้
 แม่นยำ **อยู่กับเนอกับตัว**; เหมือนกับเอามาแขวนไว้ที่คอ
 อย่างพระเครื่อง ให้มันคล้องปากคล้องใจ ว่า **ตดตา** — **เป็น**
เช่นนั้น. จะพูดเป็นภาษาชาวบ้านสักหน่อยก็ได้ว่า **มันเช่น**
นั่นเอง, เพื่อเป็นภาษาคนธรรมดามากขึ้นก็ว่า **เช่นนั้นเอง**.
 เอา **เช่นนั้นเอง** มาแขวนไว้ที่คอเป็นพระเครื่อง แล้วจะคุ้ม
 ครองทุกอย่าง แล้วก็ **จะส่งเสริมให้เจริญก้าวหน้า เป็นลำดับ**
ไป จนถึงการบรรลุมรรคผลนิพพาน. จะขอบรรยายลักษณะ
 ของคำว่า **เช่นนั้นเอง** ต่อไปอีกหน่อย.

รู้จักเช่นนั้นเองถูกต้องจึงจะเป็นประโยชน์.

คนโง่จะไม่รู้จักความเป็นเช่นนั้นเอง **ผู้บัญญัติตาม**
หลักของพระพุทธศาสนาเท่านั้น จึงจะรู้จักความเป็นเช่น-
นั่นเอง. **ความเป็นเช่นนั้นเอง ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็น**
อนัตตา นี้สำคัญอย่างยิ่ง กระทบเป็น **สัจจัญตา** ก็รวมกันเป็น
ตดตา แปลว่า **เช่นนั้นเอง**. **อนัตตา** แปลว่าไม่ใช่ตัวไม่
 ใช่นั่น **ไม่ใช่ตนก็คือเช่นนั้นเอง** มันจะเอาเป็นตนไม่ได้
 เพราะมันเป็นเช่นนั้นเองตามธรรมชาติของมันเอง; แล้ว
สัจจัญตา มันก็ **ว่างจากความเป็นตัวตนที่จะยึดถือได้** เพราะว่ามี

มันเป็นเช่นนั้นเอง, เพราะว่าธรรมทั้งปวงมันว่างจากตัวตน เช่นนั้นเอง. ความที่มันไม่ใช่ตัวตน แล้วมันว่างจากตัวตนนี้เรียกว่ามัน เป็นเช่นนั้นเอง คือ ตตตา หรือ ตตาตา. ถ้าชอบ คำบาลี ก็ใช้คำว่า ตตาตมาแขวนไว้ที่คอ, ถ้าชอบ คำไทย ก็ว่า เช่นนั้นเอง แล้วก็มาแขวนไว้ที่คอ. ภาษาจีนเขาแปลคำนี้ไปเป็นคำว่า ยู่สี; ถ้าใครชอบใช้ภาษาจีนก็เอาคำว่ายู่สี มาแขวนไว้ที่คอ; ได้ผลเท่ากันแหละ, จะว่า เช่นนั้นเอง ก็ได้, จะว่า ตตตา ก็ได้, จะว่า ยู่สี ก็ได้, มันแปลว่า เช่นนั้นเอง.

นี่ถ้าแขวนไว้ที่คอ มันก็มีความหมายที่จะต้องกึกกึกกันสักหน่อยว่า พวกที่เอาพระแขวนคอ แขวนเฉยๆ มันก็ไม่ได้อะไร; แต่ถ้าแขวนไว้กันลืม แขวนไว้ให้เป็นเครื่องช่วยให้ระลึกถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ หรืออะไรก็ตาม มันก็ได้ประโยชน์. เราก็เหมือนกัน จะเอา เช่นนั้นเอง มาแขวนไว้ที่คอเฉยๆ โดยไม่รู้ความหมาย มันก็ไม่มีประโยชน์. เราต้องเอามาแขวนไว้ ในลักษณะที่รู้ความหมาย คือใช้ให้เป็นประโยชน์ให้ได้นั่นเอง. เมื่ออะไรเกิดขึ้น ก็เช่นนั้นเอง ให้มันทันทั่วทั้ง.

ตัวอย่างทางตา : ของที่สวยงามทางตาผ่านมา มันก็เช่นนั้นเอง, ของที่น่าเกลียดน่าชัง ก็ล้วนน่าเกลียดน่าชังทางตาผ่านมา มันก็เช่นนั้นเอง, แล้วมันจะเป็นอย่างไรลองกิดดู : สวยมันก็เช่นนั้นเอง มันก็ไม่รัก, ไม่สวยมันก็เช่นนั้นเอง มันก็ไม่เกลียด, มันก็ไม่ยินดีไม่ยินร้าย มันเฉยได้ มันจึงไม่เกิดคณหาอุปาทาน มันจึงไม่มีความทุกข์. นี่เช่นนั้นเอง มัน คุ่มครอง ไม่ให้อินดีในส่วนที่ชวนให้อินดี ไม่อินร้ายในส่วนที่ชวนให้อินร้าย.

ที่นี้จะยก **ตัวอย่างทางหู ไทเราะ** อย่างที่คนเขาสมมติกันว่าไทเราะ. คนโง่ๆ มันก็พลอยยึดถือตามไปว่า ไทเราะ มันก็มีสิ่งที่ ไทเราะเกิดขึ้น; แต่ **ผู้รู้** เขาก็เห็นว่า มันเช่นนั้นเอง. เครื่องดนตรีเพลงอะไรต่างๆ ที่มีประสานเสียงกัน แล้วสมมติว่าไทเราะ ถูกชวนให้โง่ให้หลงว่า ไทเราะ; แต่ **ผู้รู้** ก็เห็นว่าเช่นนั้นเอง, มันเช่นนั้นเอง. ที่นี้ที่มัน **ไม่ไทเราะ** ที่ฟังแล้ว **รำคาญหู** มันก็เช่นนั้นเองอีกเหมือนกัน; **เพราะมันประกอบขึ้นด้วยลักษณะอย่างนั้นจึงรำคาญหู.** ถ้าว่าเห็นเช่นนั้นเอง มันก็ไม่รู้สึกหลงไหลในเสียงที่ไทเราะ, ก็ไม่รำคาญในเสียงที่ไม่ไทเราะ, มันก็อยู่ได้

โดยไม่ต้องเป็นโรคประสาท. ถ้ากอย **พอใจ** ในส่วนที่มัน
สวยหรือไพเราะ. แล้ว **ไม่พอใจ** ในส่วนที่ไม่สวย ไม่ไพเราะ
มันก็ **ขุ่น ๆ ลง ๆ ฟู ๆ แฝบ ๆ** ในที่สุดก็ต้องวิปริตในทางจิตใจ
นี่. **เอา "เข่นั่นเอง" มาคุมครองไว้** อย่าให้มันขุ่น ๆ ลง ๆ.

ทางจมูก หอม มันก็เข่นั่นเอง, เหม็น มันก็
เข่นั่นเอง. ถ้าศึกษาวิทยาศาสตร์ก็รู้ว่า มันเป็นแต่ความ
ต่างกันของปริมาตรของแก๊ส ที่มากระทบกันเข้ากับประสาท
ในจมูก ในลักษณะที่หนาหรือบางกว่ากันเท่านั้น. ถ้าหนา
หรือบางพอดี มันก็หอม; ถ้ามันหนามากเกินไป มันก็
เหม็น, ถ้ามันบางเกินไป มันก็ไม่มีกลิ่น; ฉะนั้นหอม
หรือเหม็น มันก็เป็นเข่นั่นเอง. **ไม่มีอะไรมาหลอกให้
รัก** ที่ว่ามันหอมหรือมา **หลอกให้เกลียด** ที่ว่ามันเหม็น มันก็
ปรกติอยู่ได้.

ที่ **หนทางเดิน** เอาอะไรใส่ปากเคี้ยว **อร่อย** มันก็ยินดี
ไม่อร่อย มันก็ขัดใจ; มันก็เหมือนกะคนบ้า เคี้ยวมันอร่อย
เคี้ยวมันไม่อร่อย, เคี้ยวก็ยินดี เคี้ยวก็ยินร้าย, เคี้ยวก็ขัดใจ.
ที่ **ถ้ารู้ว่าอร่อย ก็เข่นั่นเอง** คือมัน **พอดีกัน** เข้ากับจำนวน
ของประสาทที่ลิ้น ที่มันรับรสนั้น มันก็อร่อย. ถ้ามัน

มากไป หรือ น้อยไป มันก็ไม่อร่อย; ฉะนั้นที่ไม่อร่อย มันก็เช่นนั้นเอง, ที่อร่อย มันก็คือเช่นนั้นเอง. มีบัญญัติกันสักหน่อยก็จะมองเห็นว่า เอ้อ, มันเช่นนั้นเอง นี่ทางลัด มันก็หมดบัญญัติไป ไม่มีอะไรมาหลอกทางลัดให้โง่ให้หลง ในความอร่อยหรือความไม่อร่อย.

ทีนี้มาถึง ทางศิวหนั ความนิ่มนวล มันก็ชวนให้รักให้พอใจ, ความหยาบกระด้าง มันก็ไม่รักไม่พอใจ มันก็ยินดียินร้าย. ทีนี้ถ้ามารู้สึกว่า ความนิ่มนวล มันก็เช่นนั้นเอง ก็มันทำให้สัมผัสที่ศิวหนัรับความรู้สึกในปริมาณที่มาก ก็รู้สึกนิ่มนวล, ของอ่อนของเบื่อก ก็ทำให้เกิดความรู้สึกได้มาก มันก็รู้สึกนิ่มนวล, ของแข็งของกระด้าง มันรู้สึกได้น้อย มันก็ว่าหยาบ ก็ไม่สบาย; เราก็มองเห็นว่า มันเช่นนั้นเอง. ทีนี้ นุ่มนวล ชวนสบาย มันก็เช่นนั้นเอง, ที่มัน กระด้างรำคาญระคาย มันก็เช่นนั้นเอง, มันหายโง่อย่างนี้.

ทีนี้ แม้แต่ ความรู้สึกที่จะเกิดขึ้นทางใจ จะเป็น ความจำในเสียง หรืออะไรก็ตาม ที่มากระทบใจ แล้วทำให้ใจหมุนไปตามสิ่งที่มากระทบนั้น ยินดีบ้าง ยินร้ายบ้าง.

ยินดี มัน ก็เช่นนั้นเอง มันต้องเกิดความยินดีขึ้นเช่นนั้นเอง ตามธรรมชาติของคนที่มีวิชา มันก็ต้องยินดี, หรือมันก็จะยินร้าย ในส่วนที่ทำให้ยินร้าย. ฉะนั้น ยินดี ๘๕ ก็คือเช่นนั้นเอง, ยินร้าย ๘๕ ก็คือเช่นนั้นเอง.

สรุป ความแล้วก็ให้รู้ว่า มัน เป็นเพียงความรู้สึกเท่านั้น; เช่น รู้สึกทางตา ว่าสวย แม่คนนั้นสวย พ่อคนนั้นสวย มันก็คือความรู้สึกเท่านั้น, ไม่สวย มันก็คือความรู้สึกเท่านั้น. ที่มองकुลงไปสิว่า มัน เป็น เพียงความรู้สึกเท่านั้น. ที่เรารู้สึกทางตา ทางลูกตา นั้น เห็นเป็นสวย แล้วก็รัก เห็นเป็นไม่สวยก็เกลียดคน มัน เป็น เพียงความรู้สึกเท่านั้น ถ้าเห็นว่ามันเป็นเพียงความรู้สึกเท่านั้น มันก็ไม่มีอะไร มันก็เช่นนั้นเอง.

เรื่อง หางหู ไพเราะหรือไม่ไพเราะ, เรื่อง หางจมูก หอมหรือเหม็น, หางลิ้น อร่อยหรือไม่อร่อย, หางผิวหนัง นุ่มนวลหรือกระด้าง; ถ้ารู้ถึงความจริงของมันแล้ว มันก็รู้สึกว่า มัน เป็น เพียงความรู้สึก, เป็นเพียงความรู้สึก ที่ตา ที่หู ที่จมูก ที่ลิ้น ที่กาย ที่ใจ ว่ามันเป็นเพียงความรู้สึก.

ฟังคำว่า “**เข่นั่นเอง**” เป็นเพียงความรู้สึก.

นี่ ช่วยจำไว้อีกชั้นหนึ่งว่า **ที่ว่า เข่นั่นเอง นั้น** ก็เพราะว่ามันเป็นเพียงความรู้สึกเท่านั้น. เพราะฉะนั้น จะต้องเอา **เข่นั่นเอง** มาช่วยในทุกกรณี : ขจัดบักเบ้า ความรู้สึกที่จะทำให้รักหรือให้เกลียด ให้อินดีหรือให้อินร้าย นั้นออกไปเสียให้หมด. นี่เป็นเรื่องทั่วไปในประจำวัน. เรายังมีตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ อยู่ แล้ววันหนึ่งๆก็ต้อง เห็นรูป ฟังเสียง ตมกลิ่น ลิ้มรส สัมผัสทางกาย กิณีนึก ทางใจอยู่มากมายหลายสิบหลายร้อยเรื่อง ให้รู้สึกทันทั้งที่ ด้วยสติว่า มันเข่นั่นเอง, มันเข่นั่นเอง, ไม่มีอะไรมา หลอกให้หลงยินดีหรือหลงอินร้าย ให้หลงรักหรือหลงชังได้.

นี่ โดยทั่วไป ในชีวิตของคนเราเป็นประจำวันนั้น มันมีเรื่องทำให้รักและให้ชัง; ถ้าพอว่า **เข่นั่นเอง** ได้ ก็ **ไม่ต้องมีเรื่องรักเรื่องชัง** มันจึงเฉยได้ จึงปรกติได้ จึงไม่มี ความทุกข์.

ถ้าเฉยไม่ได้ ก็ไปหลงรักที่มันชวนให้รัก; เมื่อ **ไม่ได้ชังของรัก** มันก็พยายาม แม้ว่าโดยการกระทำความชั่ว ทุกจริต เป็นอันธพาล เพื่อจะให้ได้ชังของรัก. ฉะนั้น

อาชญากรรมที่เลวร้ายมันก็เกิดขึ้นในหมู่คนเหล่านี้ คือในหมู่
 คนอันธพาล; เพราะมันหลงรัก มันก็จะเอาให้ได้ หลงเกลียด
 มันก็จะฆ่าให้ตาย. ฉะนั้น จึงมีอาชญากรรมเลวร้ายทั่วไป
 ทุกหัวระแหง โดยบุคคลที่ไม่มีความรู้อันถูกต้องว่ามัน
 เช่นนี้เอง : ที่น่ารักก็เช่นนี้เอง, ที่น่าเกลียดก็เช่นนี้เอง,
 ทั้งทางรูป ทางเสียง ทางกลิ่น ทางรส ทางโผฏฐัพพะ ทาง
 ธรรมารมณ์.

นี่เป็นเรื่องคุ้มครองไม่ให้มีกิเลส ไม่ให้เกิดเวทนา
 คัดหา อุปาทาน ภพ ชาติ ที่เรียกว่าปฏิจาสมุปบาท แล้ว
 เป็นทุกข์ มันมีใจความสำคัญอยู่ตรงที่ว่า ให้มองเห็นชัด
 ลงไปว่า มันเป็นเพียงความรู้สึกเท่านั้น.

ธรรมชาติจริงแล้ว จิตไม่บ้าฟุ้งๆ แฝบๆ.

ที่นี้ คนธรรมดาสามัญ เป็นปุถุชน มันก็บูชาความ
 รู้สึกทางเพศ เพศตรงกันข้าม บริโภครสของเพศตรงกันข้าม
 ด้วยความหลงใหลบูชา. ความหลงใหลในรสของเพศตรงกัน
 ข้ามมันแหละ ทำให้เกิดเรื่อง แทะบจะทุกเรื่องในโลกนี้
 เนื่องกันไปจากสิ่งนี้ หรือเฉพาะเรื่องก็ได้ เฉพาะคู่เฉพาะ

คนก็ได้. ความไม่รู้จักสิ่งนั้นเป็นจริง ว่ามันเช่นนั้นเอง
 มันก็หลงไหลความรู้สึกในรศทางเพศ : มีความกระสัน
 รุนแรง ผูกมัดจิตใจรุนแรง เห็นเป็นสิ่งที่ประเสริฐเลิศเหนือ
 สิ่งใด จนกระทั่งว่าทำอะไรไปทุกอย่างนี้ ก็เพื่อความรู้สึก
 ทางเพศ เพื่อจะได้รับการความสุขที่เกิดมาจากเพศตรงกันข้าม.
 เข้าใจว่าทุกคนคงจะรู้จักได้ดี ไม่ต้องอธิบายอะไรกันมากนัก
 มันก็เลยได้ เป็นบ่าวเป็นทาสของสิ่งที่ตัวรัก; เพราะไม่ได้
 มองเห็นว่า ความรักนั้นมันเป็นเช่นนั้นเอง, แล้วเช่นเดียวกับ
 กับ ความเกลียด มันก็เป็นเช่นนั้นเอง. ถ้าเห็นเช่นนั้น
 เองแล้ว มันก็ไม่มีอะไรที่จะต้องไปรักไปหลง, ไม่มีอะไรที่จะ
 ต้องไปเกลียดจนฆ่าเขาตาย, ไม่หึงไม่หวง ไม่อะไรทุกอย่าง
 ทุกประการ, เพราะว่ามันเห็นความเป็นเช่นนั้นเอง ที่เป็น
 รศสูงสุดในทางเพศ มันมองเห็นว่าเช่นนั้นเอง.

เช่นนั้นเอง นี้มันกลายเป็นว่า มันเท่านั้นเอง มัน
 แก่นั่นเอง ในที่สุดมันไม่มีอะไรมากไปกว่านั้น ก็มันเป็น
 เพียงความรู้สึกเท่านั้นเอง. ความรู้สึกสูงสุดในทางเพศ
 ไม่มีใครเก่งพอที่จะมองเห็นว่า มันเช่นนั้นเอง; ฉะนั้น
 บุคคลธรรมดาจึงหลงไหลในความรู้สึกทางเพศ, แล้วก็มี

เรื่องตามมาอีกมากมาย มีปัญหาตามมาอีกมากมาย เพราะมันไม่รู้ว่า มันเช่นนั้นเอง.

ทีนี้เรื่องที่มันใหญ่ ๆ ยาก ๆ มันก็อย่างนั้นแหละ ; เช่นว่ามันได้อย่างใจ ได้กำไร มันก็หลงใหลเหมือนกับเป็นบ้า ไม่มองเห็นว่า เช่นนั้นเอง. เมื่อขาดทุนก็เสียใจเหมือนจะเป็นบ้า มันก็ไม่รู้สึกว่ามันเช่นนั้นเอง. คนที่มีปัญญาเพียงพอจะเห็นว่า ขาดทุนมันก็เช่นนั้นเอง, กำไรมันก็เช่นนั้นเอง. เขาจึงไม่มีจิตใจที่ขึ้น — ลง ฟู — แผบ ไปตามนั้น มันก็ปรกติมันก็สบาย.

รู้ “ เช่นนั้นเอง ” ที่ ผ่ายผิด, แล้วทำ ผ่ายผิด ก็ ผ่ายผิด.

นี่คำว่า เช่นนั้นเอง นี้มัน มีได้ทั้ง ๒ ฝ่าย คือ ผ่ายผิด และ ผ่ายผิด. เราก็รู้ เช่นนั้นเอง ผ่ายผิด เสีย แล้วก็ทำ เช่นนั้นเอง ผ่ายผิด ให้มันเกิดขึ้น ; มันมีกฎของความเป็น เช่นนั้นเอง ทั้งฝ่ายที่พึงปรารถนาและฝ่ายที่ไม่พึงปรารถนา. เราก็รู้จัก ใช้ความเป็น เช่นนั้นเอง ให้ถูกต้อง ไปในทางที่ควรปรารถนา ; เช่นจะทำไร่ทำนา หาเงินหาทรัพย์สมบัติ ก็มี ความเป็น เช่นนั้นเอง สำหรับการกระทำ แล้วกระทำให้ถูก

มัน ก็ ได้มา ; ถ้าไม่ดูเรื่อง ของเช่นนี้เองในส่วนนั้น
มัน ก็ ไม่ ได้มา. ที่นี้ ถึงคราว ที่มันจะต้อง เสียไป เพราะ
ความผิดพลาดอย่างไร ก็ ไม่ต้องเสียใจ เพราะมันเป็น
เช่นนี้เอง ด้วยเหมือนกัน.

ฉะนั้น จะได้กำไรหรือจะขาดทุน มันก็ไม่มีอะไร
ที่ทำให้จิตใจเป็นทุกข์หรือว่าผิดปรกติ; ถ้ามันขาดทุน มัน
ก็ทำใหม่ได้ โดยกฎความเป็นเช่นนี้เองในทางที่จะให้ได้
กำไร. รู้จักใช้ความเป็นเช่นนี้เอง ให้ถูกต้องแก่ค่าสิ่งที่
ควรกระทำ; แม้ค่าที่ไม่ควรกระทำ อยากรจะละเสีย
ก็ต้องทำให้ถูกต้อง ต่อความเป็นเช่นนี้เองของฝ่ายนั้น
เรียกว่าความเป็นเช่นนี้เองมันเป็นกฎที่สูงที่สุด เหมือนกับว่า
เป็นพระเจ้า.

ความเป็นเช่นนี้ เป็นไปตามกฎของธรรมชาติ
เหมือนกับพระเจ้า เราแก้ไขไม่ได้; พระพุทธเจ้าก็แก้ไข
กฎเหล่านี้ไม่ได้ มันเป็นเช่นนี้เอง. เรา รู้จักความเป็น
เช่นนี้เอง แล้วเอามาใช้ให้ถูกต้อง ก็จะได้รับสิ่งที่ควรจะ
ได้รับ และอยู่กัน เป็นสากล.

ความเป็นเช่นนั้นเองนั้น เป็นสิ่งที่ละเอียดลึกซึ้ง โดยความหมาย ขอให้พยายามศึกษาเรื่อยๆไป ต่อๆไป จนกว่าจะเข้าใจ. เคี้ยวมันเพียงแต่ว่าเอามาแขวนคอไว้ก่อน แล้วก็ศึกษาต่อไป ๆ จนเห็นความเป็นเช่นนั้นเองเต็มที่ ของ พระไตรลักษณ์ กัตติ ของ อริยสังขัลล กัตติ ของ อิทัปปัจจยจกา กัตติ.

“เช่นนั้นเอง” ช่วยได้ทั้งใช้กายและจิต.

ที่นี้ ที่จะชี้ให้เห็นว่า มันเป็นเรื่องตั้งแต่เบื้องต้น คำๆนี้ จนถึงเบื้องปลาย คือสูงสุด, เราจะต้องมีอะไรที่จะ ต้องเป็นไปตามธรรมชาติของผู้ที่อยู่ในโลกนี้ที่เราจะหลีกเลี่ยงไม่พ้น. จะยก ตัวอย่าง เช่นว่า ความเจ็บปวดในทางกาย ถูกของมีคมบาด หรือว่าถูกอะไรเป็นแผล แล้วก็เจ็บปวด, ถูกหนามเกี่ยวเสียดไหลก็เจ็บปวด, แต่ไม่มีใครนึกว่า มันเช่นนั้นเอง; มันนึกว่า กูเจ็บกูจะตาย; พอรู้สึกไปในทางว่า กูเจ็บกูจะตาย ความเจ็บปวดมันก็มากขึ้นด้วยอำนาจของอุปาทาน ที่ยึดถือในตัวกูที่เจ็บหรือจะตาย. แต่ถ้าใครได้รับการศึกษาหัวใจพุทธศาสนาма ก็รู้สึกว่ เอ้า,

ที่หนามมันเกี่ยวมัน เป็นธรรมดา มัน เช่นนั้นเอง; แล้ว
พอมันเกี่ยวเลือดไหล มันก็ต้องรู้สึกเจ็บ, เจ็บนั้นมันก็
เช่นนั้นเอง, มันต้องเจ็บเช่นนั้นเอง. ที่ว่า เจ็บ ๆ นั้น
เป็นแค่เพียงความรู้สึกเท่านั้นแหละ, เจ็บ ๆ เจ็บ ๆ นั้นเป็น
เพียงความรู้สึกตามกฎของธรรมชาติเท่านั้น.

นี่ ควบคุมความรู้สึกของใจไว้ ให้มันหยุดอยู่ที่
ว่ามัน เป็นเพียงความรู้สึกเท่านั้นแหละ, ไม่ใช่เรื่องที่ว่า
จะตาย. ความคิดว่า กูเจ็บ กูจะตาย นั้นอย่าให้ไหลขึ้น
มา ก็จะเป็นเพียงเจ็บที่ร่างกาย เพราะว่าถูกหนามเกี่ยว;
แต่ถ้ามันโง่ มันก็จะปล่อยให้ความคิดความรู้สึกเลยไปถึงว่า
กูเจ็บ แล้วก็กูจะตาย; นี่คือเกิอุปาทานยึดตัวกู ยึดของกู
มันเจ็บมาก.

เกี่ยวกับข้อนี้ พระพุทธเจ้าท่านตรัสเป็นอุปมา
สำหรับศึกษาหรือจดจำง่าย ว่าเหมือนกับคน ที่แรกมันถูก
ลูกศรลูกเล็ก ๆ แหวง ก็เจ็บนิดเดียว; ทีเดียวก็มีลูกศรดอกใหญ่
อาบยาพิษด้วย, ที่นี้ดอกศรก็ใหญ่แล้วก็อาบยาพิษด้วยมาแหวง
มัน ก็เจ็บมาก. ดอกศรเล็ก ๆ เหมือนกับเข็มแหวง มันก็

ไม่มีความหมายอะไร ; แต่ดอกศรใหญ่อาบยาพิษด้วยมันก็
เจ็บมาก มากกว่ากันหลายเท่า.

นี่ก็คือว่า ถ้าเรารู้สึกความเจ็บเพราะหนามเกี่ยว
หนามแทง ก็รู้สึกว่าจะเจ็บเท่านั้นแหละ ความคิดอย่าเลยไป
ถึงว่า กูจะตาย. ถ้าไปคิดถึงว่า กูจะต้องตายเพราะมัน
เป็นพิษ เพราะมันเป็นอะไร ต่อไปจะตาย ; นี่มันก็เจ็บมาก
เพราะอุปาทานว่ากู, เพราะอุปาทานว่า ความตายของกู
มันก็เจ็บมาก. ^{๕๑}นี่คือคนที่ไม่มองเห็นว่ามันเช่นนั้นเอง, มัน
ก็เลยเห็นไปในทางว่า กูเจ็บ กูจะตาย มันก็มีความทุกข์มาก.

ที่^{๕๒}นี้ถ้าว่า เจ็บแล้วก็ปล่อยไปทีความเจ็บ ทำในใจ
ว่า เอ้า, ^{๕๓}นี่มันเจ็บ, ^{๕๔}นี่มันความเจ็บ ; อย่าให้เลยไปถึง
ตัวกู กูเจ็บ, ให้หยุดอยู่ว่า ^{๕๕}นี่มันเจ็บ ๆ เจ็บหนอ ๆ อะไร
ก็ได้ ใช้นอช่วยก็ได้ มันก็จะเจ็บน้อย แล้วมันก็จะค่อย
จางออก ๆ ความเจ็บนั้นจะจางออก. ถ้าเราไปพิจารณา
เห็นว่า ^{๕๖}รู้สึกเจ็บเท่านั้นเอง, ^{๕๗}รู้สึกเจ็บเท่านั้นเอง, เจ็บเท่านั้น
หนอ, เจ็บเท่านั้นเองหนอ มันก็เจ็บน้อย. แล้วมองเห็น
ให้ลึกไปกว่านั้นว่า ^{๕๘}โอ๊ย, ^{๕๙}นี่มันเพียงความรู้สึกเท่านั้น โว้ย,
ที่เรียกว่า เจ็บ ๆ ^{๖๐}นี่ มันคือความรู้สึกเท่านั้น ความรู้สึกตาม

กฎเกณฑ์ของธรรมชาติธรรมดา, ความเจ็บเป็นเพียงความรู้สึกเท่านั้น. เพราะมันรู้สึกมันจึงเจ็บ ก็เห็นความเจ็บนั้นไม่มี ไม่มีความเจ็บ เป็นแต่เพียงความรู้สึกเท่านั้น. นี่สติปัญญามันไปได้ถึงอย่างนี้, มันมองเห็นเป็นเพียงความรู้สึกของประสาทเท่านั้น มันก็จะหายเจ็บ, มันจะเจ็บน้อยจนไม่เจ็บ.

ทีนี้ เมื่ออะไรมากระทบ รู้สึก ก็ขอให้มันปัญญาในนั้นว่า มันรู้สึกว่าความรู้สึก. สมมติว่าปวดหัวกันดีกว่า ซึ่งมักจะเบื่อกันง่าย ๆ บ่อย ๆ ทุกคน พอปวดหัว ความกตมมันแล่นไป กูจะตายแล้ว ได้ยินได้ฟังมาอย่างนั้นอย่างนี้, จะเป็นโรคนั้นโรคนั้นจะต้องตาย; อย่างนั้นก็เจ็บหนักเข้า, แล้วมีทุกข์ทรมานมาก. ถ้าปวดหัว รู้สึกว่ามันปวดหัวเท่านั้น, มันปวดหัวเท่านั้นหนอ, อย่าให้เลยไปถึงกูจะตาย. มันปวดหัวเท่านั้นหนอ นี่มันจะลดลง, ความปวดมันจะลดลง. ที่ว่าปวด ๆ นี้ มันเป็นเพียงความรู้สึกเท่านั้นหนอ เพราะมันมีความรู้สึกเท่านั้นหนอ จึงเห็นได้ว่า อ้อ, นี่มันเพียงความรู้สึกเท่านั้นหนอ เห็นเป็นความรู้สึกเท่านั้นหนอ แล้วมันก็เจ็บน้อยลงไปอีก กระทั่งมันไม่เจ็บ.

รู้“เข็นตัวเอง” แก่ความวิปริตได้.

นี่สติฝึกไว้ดี บัญญาก็มีมากพอ สติเอาบัญญัติมาใช้พิจารณาทันที่ที่ว่า เอ๊ะ, นี่มันเพียงความเจ็บเท่านั้นหนอ แล้วความเจ็บนี้มันเป็นเพียงความรู้สึกเท่านั้นหนอ แล้วก็เห็นว่า เอ้า, มันเช่นนั้นเอง ถ้าพอเช่นนั้นเองเข้ามาแล้ว ความเจ็บความอะไรจะหายไปหมด เพราะจิตมันเปลี่ยนไปหมด.

นี่การที่จะข่มขืนเวทนา ข่มขืนความเจ็บนี้ ได้ด้วยไส่ยาชานานที่เรียกว่า มัน“เข็นนั่นเอง”. ถ้าเช่นนั้นเองมาแล้ว ก็จะไม่มียุทธา จะไม่มีความเจ็บปวด, จะไม่มีเรื่องทรมานใจ, จะไม่ต้องเป็นโรคประสาท, จะไม่ต้องเป็นโรคนานาชนิด ที่เขาเป็นกันอยู่ เพราะว่ามันทรมานใจ แล้วก็ต้องเป็นหลายโรคแหละ. เมื่อจิตใจมันทรมานอยู่ด้วยความกลัว ความวิตกกังวลแล้ว มันก็ต้องเป็นโรคกระเพาะเสียเรื่อรัง มันจะต้องเป็นโรคประสาทนอนไม่หลับ โลหิตก็ถอยกำลัง ไม่สามารถจะควบคุมความปรกติของร่างกาย มันก็จะเป็นมะเร็งเป็นอะไรก็ได้ อย่างน้อยมันใช้น้ำตาลไม่หมด มันก็

เป็นโรคเบาหวาน นานาโรคมันก็เกิดขึ้น เพราะว่าจิตมันได้
 เสียไปด้วยความโง่ มันไม่รู้จักความเป็นเช่นนั้นเอง. นึก
 เดียวเท่านั้นแหละ ถ้ารู้จักว่า มันเป็นอย่างนี้เอง มันเป็น
 อย่างนี้เอง, อย่างนี้เอง หนักๆเข้าไป จิตใจมันก็จะคงที่
 ก็จะปรกติ ก็ไม่เปิดโอกาสให้เกิดโรคทางจิตใจ โรคทางจิตใจ
 ไม่เกิด มันก็ไม่เกิดโรคทางกาย.

เราแยกโรคกระเพาะเสีย เรือร้าง หรือว่าโรคเบาหวาน
 โรคความดันโลหิตสูง อะไรไว้เป็น เรื่องทางกาย; แล้วก็
 มองเห็นว่า มัน มาจากเรื่องทางใจ ที่มาทำให้ปรกติภาวะ
 ของโลหิต หน้าที่การงานของโลหิต หรือของส่วนต่างๆ
 ที่มันเกี่ยวข้องกับโลหิต มันเสียไปหมด ระบบประสาทก็เสีย
 ไปตาม อะไรก็เสียไปหมด.

นี่ เช่นนั้นเอง อะแก้ ได้ มันจะ ไม่ทำให้เกิดความ
 วิปริตในทางจิต อย่างที่ว่ามา แล้ว ความวิปริตทางกายมันก็
 ไม่เกิดขึ้น; ฉะนั้นจึงมีความสุขสบายทั้งทางกาย และทั้ง
 ทางจิต เพราะว่าได้เอาหัวใจของพระพุทธศาสนา มาใช้เป็น
 ยาแก้โรค หรือมาใช้เป็นเครื่องราง แขนงไว้ป้องกันตัว.

หัวใจของพระพุทธศาสนา คือคำว่า **ตถตา** หรือ **เช่นนั่นเอง** เสด็จมาใช้ในทุกกรณี.

“เช่นนั่นเอง” แก้ปัญหาได้ทุกกรณี.

อาตมาจะยืนยันเถียงกันว่า **เช่นนั่นเอง** แก้ปัญหาได้ทุกกรณี : เรื่องโรคภัยไข้เจ็บอะไรก็ได้, เรื่องปัญหาทางปาก ทางท้อง ทางอะไรก็ได้, ทางการเมืองก็ได้, กระทั่งว่าในภายในจะเป็นเรื่องบรรลุมรรคผลนิพพานก็ยังได้ ได้ด้วยคำคำเดียวว่า **เช่นนั่นเอง**, กลัวแต่ว่าเขา**ไม่รู้จัก** เขา**ไม่เข้าถึง** **ไม่อาจจะใช้เช่นนั่นเองให้เป็นประโยชน์** ได้.

จึงขอให้ทุกคน สนใจในสิ่งที่เรียกว่า **เช่นนั่นเอง** ซึ่งเป็นหัวใจพระพุทธศาสนา; อะไรเกิดขึ้น ก็**ต้องมีความรู้สึก** หันคว้นว่า **มันเช่นนั่นเอง**; แม้ที่สุดแต่ว่า คนที่มี**ปัญหาเรื่องผีหลอก** ก็**เพราะเขาไม่รู้จักความเป็นเช่นนั่นเอง** ของ**ความรู้สึก**; ถ้ารู้ทัน มันก็รู้ว่า มันเป็นเพียง**เช่นนั่นเอง** ของ**ความรู้สึก**. **ความโง่งทำให้เห็นเป็นผีหลอก**, หรือ**แม้ที่สุดแต่ว่าผีมันหลอกจริง** **ถ้ามันมีจริง** แล้วมัน **หลอกจริง** มันก็ **ยังแก้ได้** ด้วย **เช่นนั่นเอง**.

แต่อาตมาไม่เชื่อว่าผีมีจริงหรือหลอกจริง ไม่เคยเห็นและไม่เชื่อ; แต่ถ้ามันเกิดการกลัวผีขึ้นมา มันก็รู้ทันทีว่า นี่มันเช่นนั่นเอง ความโง่มันแสดงบทบาทออกมาแล้ว ทำให้รู้สึกว่ามันเป็นผี และมันหลอก. แต่ถ้ารู้จักความเป็นเช่นนั้นเอง ว่ามันจะต้องเกิดอย่างนี้, จะต้องเกิดรู้สึกอย่างนี้, แล้วมันก็ไม่กลัว มันก็เป็นเพียงความรู้สึก; มองเห็นว่าเป็นความรู้สึกบ้าง ๆ บอ ๆ อะไรชนิดหนึ่ง; แม้ว่ามันจะมีขลุ่ยเข้าไปด้วยความกลัว มันก็ยังรู้สึกว่า นี่มันเช่นตนเอง ๆ, มันเท่านั้นเอง, เป็นเพียงความรู้สึกเท่านั้น ไม่มีอะไรมากไปกว่านั้น; ฉะนั้น เรื่องจะเป็นจะตายจะอะไรก็ตาม มันเป็นเพียงความรู้สึกเท่านั้น.

ฉะนั้น จงดูให้เห็นว่า มันเป็นเพียงความรู้สึก : รู้สึกทางเวทนามก็ได้, รู้สึกทางสัญญาก็ได้. แต่ที่มันเป็นกันมากนั้น มัน เป็นความรู้สึกทางเวทนา; ถ้าเห็นเวทนาว่า มันเป็นอย่างนี้เอง ตามกฎของปฏิจลสมุปรบาท แล้ว มันก็ไม่มีกำลังอะไร, ไม่มีคามหมายอะไร, ไม่มีฤทธิ์เดชอะไร ที่จะทำให้เราเป็นทุกข์หรือเป็นสุข.

ถ้า เป็นเรื่องของสัญญา ก็เหมือนกัน เกิดขึ้นทางจิต เป็นธัมมมารมณฺ์ จำได้, แล้วก็นึกขึ้นมา แล้วก็เสียใจ แล้วก็ร้องไห้ หรือกลัวขึ้นมา. คนโง่ ๆ พอนึกถึงผีมันก็ขนลุกเท่านั้นแหละ, มันไม่ต้องมีอะไร; นี่ความที่มันโง่เกินไป มันไม่รู้เรื่องความเป็นเช่นนั้นเอง, ที่ว่าสัญญาทำให้เกิดความกลัวขึ้นมา. แต่ ถ้าเขารู้ถึงหัวใจของธรรมะ มันจะรู้ว่า เอ้า, มันเช่นนั้นเอง; กลัวจนขนลุกช้ำมันก็ เอ้า, มันเช่นนั้นเอง มัน เป็นเพียงความรู้สึกที่มากเกินไป, แล้วมันก็เป็นเพียงความรู้สึกเท่านั้น.

ฉะนั้น ขอให้เขาไปจับกับเรื่องทุกอย่าง ที่มันเป็นความทุกข์ ไม่ว่าจะความทุกข์ชนิดไหน, ที่บ้านที่เรือนที่วัด เรื่องเล็กเรื่องใหญ่ เรื่องทุกอย่างที่มันเกี่ยวกับมนุษย์. เพราะว่า ความทุกข์ หรือ ความสุข มันเป็นเพียงความรู้สึกเท่านั้นเอง; ถ้าเราเห็นว่า มันเป็นเพียงความรู้สึก เราก็ไม่ยินดีในความทุกข์, และไม่เกลียดกลัวในเรื่องของความทุกข์ คือไม่ยินดียินร้ายในเรื่องของความทุกข์หรือความสุข.

เที่ยวนี้มันโง่เกินไป ไม่เห็นว่าเช่นนั้นเอง จนเกิดปัญหาเกี่ยวกับโลกธรรม, โลกธรรม คือ ได้ลาภ - เสื่อมลาภ

ไค้ศ - เสื่อมยศ ไค้ฉินทา - ไค้สรรเสริญ ไค้ทุกข์ - ไค้สุข,
กลายเป็นของต่างกันไป. ไค้ลากก็ยินดี เสื่อมลากก็ยินร้าย;
นี่มันบ้า เพราะมันไม่เห็นว่ามันเช่นนั้นเอง; มันต้องเป็น
เช่นนั้นเองด้วย ที่ไค้มันนั้นก็เช่นนั้นเอง ลากก็คือ
เช่นนั้นเอง เสื่อมลากก็เช่นนั้นเอง; ตามกฎของอิทัป-
ปัจจยตา มันเป็นเช่นนั้นเอง แล้วมันเป็นเพียงความรู้สึก
เท่านั้น. ที่เรารู้สึกขึ้นมาว่าเราไค้ลาก แล้วก็บ้าไปคาม
แบบไค้ลาก, แล้วเรารู้สึกว่าเราเสียลาก สูญลาก, เราก็ก
บ้าไปคามความรู้สึกว่าเราสูญเสียมลาก ไม่มองดูที่ว่า มัน
เป็นเพียงสักว่าความรู้สึกเท่านั้นเอง เช่นนั้นเอง และมัน
ต้องเป็นอย่างนี้เองในโลกนี้. นี่พอเห็นอย่างนั้นเอง
เช่นนั้นเอง มันก็ไม่มีปัญหาเรื่องไค้ลาก เรื่องเสื่อมลาก.

เรื่องไค้ศ หรือ เสื่อมยศ ก็เหมือนกันอีก; ถ้า
เช่นนั้นเองเข้ามาแล้วไม่มีเรื่องไค้ศหรือเสื่อมยศ มันเป็น
เรื่องหลอกๆเหมือนกันแหละ, เป็นเพียงความรู้สึกเท่านั้น.
นี่ไปคือเอาความหมายของความรู้สึกมากเกินไป มันก็ต้อง
ไค้มีเรื่องยินดียินร้าย.

นินทา หรือ สรรเสริญ ก็ลองไปกิดคุดูเถอะ ซึ่งมัน
มีมาก **ยากที่จะหลบหลีก** ; ถูกนินทาหรือถูกสรรเสริญเสีย
จนเลิกลอย, ถูกเขาสรรเสริญก็ตัวลอยฟุ้งเพื่อไป ถูกเขานินทา
คำว่า ก็มาซัดใจโกรธแค้นอยู่ เหมือนกับคนบ้า ; ได้รับ
สรรเสริญก็บ้าไปอย่าง ได้รับนินทาก็บ้าไปอย่าง. นี่เพราะ
มันไม่รู้ว่ามันเป็นเช่นนั้นเอง คือว่าในโลกต้องเป็นเช่นนั้นเอง ;
แล้ว **นินทาก็เป็นสักว่าความรู้สึก, สรรเสริญก็สักว่าความรู้สึก,**
ก็เลยเป็นเช่นนั้นเองด้วยกันทั้ง ๒ ฝ่าย มันเหมือนกันที่ว่า
มัน **เป็นเช่นนั้นเอง.** แล้วเราทำไมไปแยกมันให้แตกต่าง
กันอย่างตรงกันข้าม, **ไม่รู้สีกว่ามันเป็นเพียงความรู้สึก**
เท่านั้น.

นี่ช่วยจำไว้ให้ดี **ว่าอะไรๆ เกิดขึ้น ก็ให้รู้สึกได้ว่า**
มันเป็นเพียงความรู้สึกเท่านั้นหนอ, มันเป็นเพียงความรู้สึก
แห่งจิตเท่านั้นหนอ. เรื่องดี เรื่องบ้า เรื่องได้ เรื่องเสีย
เรื่องสุขเรื่องทุกข์ เรื่องร้ายเรื่องจน เรื่องอะไรก็ตาม
ทุกเรื่องแหละ มันเป็นเพียงความรู้สึกของจิตเท่านั้นหนอ ;
พอเห็นเป็นความรู้สึกเท่านั้นหนอ มันก็หยุด, หยุดเป็นทุก
ทันที.

นี่ธรรมะที่เป็นสัจฉญาณ เป็นอนัตตา เป็นตถาคา
 นั้นดับทุกข์ได้อย่างนี้; ทุกกระดับ ทุกซัลดวๆ โง่ๆ มันก็
 ดับได้, ทุกข์ที่สูงขึ้นไปก็ดับได้, ทุกข์สูงสุด ละเอียดย
 ประณีตที่สุด มันก็ดับได้, จนกระทั่งบรรลุมรรคผลนิพพาน.

เพราะฉะนั้นอยู่ที่ในโลกนี้ เป็นคนธรรมดาสามัญ
 ทำไรทำนา หาปุหาปลาได้กินไปวันหนึ่งก็เออะ ขอให้รู้จัก
 คำว่า เชนั่นเอง แล้วจะไม่มีความทุกข์. ถ้าเป็นปัญญาชน
 ก็ยังจะต้องรู้ให้มันมากขึ้นไปอีก ว่ามันเป็นเช่นนั้นเอง
 ทั้งนั้นแหละ; ไม่มีอะไรที่จะไม่ใช่เช่นนั้นเอง; ถ้าไม่
 อย่างนั้นแล้ว พระพุทธเจ้าต้องตรัสไว้ผิคแน่. เตียวนี้เมื่อ
 พระพุทธเจ้าท่านตรัสไว้ถูกต้องแล้ว มันก็เป็นตามนั้น คือว่า
 ทุกอย่างมันเป็นเช่นนั้นเอง ไปตามเรื่องว่ามันจะเป็น.

โดยเฉพาะก็เพิ่งเล็งไปยังเรื่อง อิทัปปัจจยตาปฏิจ-
 สมุปบาท จะต้องเป็นอย่างนั้นเอง : ผนตกมากก็ไม่แปลก
 ผนไม่ตกก็ไม่แปลก, แดคออกมากก็ไม่แปลก, แดคไม่ออกก็
 ไม่แปลก, เป็นอิทัปปัจจยตาง่ายๆ ฝ่ายวัตถุต่ำๆ. แต่
 คนโง่เขาก็ยังมีจิตใจหวนไหว ไปตามทีผนตกผนไม่ตก, แดค
 ออกแดคไม่ออก, อะไรตางๆ นานา เป็นธรรมชาติธรรมตา

ต้น ๆ ง่าย ๆ. นี่เขา **มีจิตใจเปลี่ยนไป** ชับ - ลงมาก จน
 ได้ยินคดียินร้ายแหละ; **อินศึกบัว** ชนิดหนึ่ง, **อินร้ายก็บัว**
 ชนิดหนึ่ง, **ดีใจก็บัว** ชนิดหนึ่ง, **เสียใจก็บัว** ชนิดหนึ่ง, **ล้วนแต่**
ทำให้เกิดวิปริตแก่จิต แก่ระบบประสาท ด้วยกันทั้งนั้นแหละ.

รัฐ "เข่นั่นเอง" แล้วจิตไม่หวนไหว.

เรามารู้เรื่องนี้ ก็ **ไม่มีอะไร** ที่มาทำให้หวนไหว โดย
 เฉพาะอย่างยิ่ง ในเรื่องที่มีมันมีอยู่ประจำวัน; เช่นวันนี้
 กินข้าวไม่อร่อย มันก็หวนไหวเสียแล้ว, หวนไหวไปในทาง
 ที่ไม่อร่อย ชักจะเศร้าไปเสียแล้ว; ถ้าวันนี้กินข้าว ของ
 มันอร่อย ก็ชักจะยินดีเสียแล้ว, ชักจะหลงไปแล้ว. นี่มันโง่
 เพราะมันไม่รู้จุกว่า มันเข่นั่นเอง, มันต้องเป็นเข่นั่นเอง :
 อร่อยหรือไม่อร่อยก็เข่นั่นเอง ก็เป็นเพียงความรู้สึก
 เท่านั้น, แล้วมันต้องเป็นเข่นั่นเอง ตรงที่ว่า มันจะต้องมี
 อร่อยบ้าง มีไม่อร่อยบ้าง, ต้องมีทั้งอร่อยและทั้งไม่อร่อย.
 ฉะนั้นในโลกนี้มันต้องมีสิ่งที่เป็นคู่ ๆ คู่ ๆ กันอย่างนั้นแหละ :
 ได้ลาภ—เสียมลาภ, ได้ยศ—เสียมยศ, ได้กินหา—ได้สรรเสริญ,
 ได้สุข—ได้ทุกข์. นี่มัน **มีคู่ตรงกันข้าม** ให้มากระทบเรา

อยู่ในโลกนี้ เป็นของเข่นั่นเอง. ๕ ๕
 เข้าแล้ว มันก็เห็นเข่นั่นเอง ว่าเป็นเพียงความรู้สึก.

นี่ขอให้ช่วยกันเอาไป คิคินึกให้เข้าใจ แจ่มแจ้งอยู่ในใจ รวดกับว่าแขวนไว้ที่คอ; ๕
 กับเนื้อกับตัวตลอดเวลา, ๕
 เหมือนกับแขวนไว้ที่คอ. ๕
 อาทมาก็ให้พระเครื่องไปแขวนไว้ที่คอทุกคน ก็คำว่า เข่นั่นเอง เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา, ๕
 เอาหัวใจของพระพุทธศาสนานาแจกกัน เป็นพระเครื่องสำหรับแขวนคอ.

จะนั้น ถ้าใครเข่นั่นเองไม่ได้ ก็คือคนโง่, ๕
 เกิดขึ้นมันเข่นั่นเองไม่ได้ มันก็คือคนโง่, ๕
 ยินร้ายตลอดเวลา. ๕
 นี่เอาไปคอยกำหนดคตัญตัวเอง ว่ามันเป็นอย่างไร; ๕
 แล้วก็แจกไปตามเรื่องตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ : ๕
 สบายแก่ตา ไม่สบายแก่ตา, ๕
 สบายแก่หู ไม่สบายแก่หู, ๕
 สบายแก่จมูก ไม่สบายแก่จมูก, ๕
 สบายแก่ลิ้น ไม่สบายแก่ลิ้น, ๕
 สบายแก่ผิวหนัง ไม่สบายแก่ผิวหนัง, ๕
 สบายแก่จิตใจ ไม่สบายแก่จิตใจ, ๕
 นี่ทั้ง ๖ คู่ของมันเข่นั่นเองเหมือนกันหมดเลย ๕
 ทั้ง ๖ อย่าง และ ทุก ๆ คู่ ที่สบายก็เข่นั่นเอง ไม่

สหายก็เช่นนั่นเอง, มันเป็นเพียงความรู้สึกเท่านั้น. เอา
 คำว่า สู้ ว่า ทุกข์ ออกไปทั้งหมด ก็เหลือแต่ความรู้สึกเท่านั้น
 ที่เกิดขึ้นตามกฎเหตุปัจจัย ก็กฎแห่งความเป็นเช่นนั้นเอง.
 คืออิทัปปัจจยตา.

อิทัปปัจจยตาคือเรื่องตดตา.

อาตมาพูดหลายครั้งหลายหนแล้ว แต่ยังไม่แน่ใจ
 ว่าท่านทั้งหลายจะฟังออกหรือจำได้ หรือเข้าใจ จึงบอกแล้ว
 บอกอีกอย่างน่ายำกาย ว่าเรื่องอิทัปปัจจยตานั่น มันก็คือ
 เรื่อง ตดตา แปลว่าเช่นนั้นเอง, *อวิตตตา* — ไม่ผิดไปจาก
 ความเป็นอย่างนั้น, *อนัญญตตา* — ไม่เป็นอย่างอื่นไปจาก
 ความเป็นอย่างนั้น, *ธัมมัญญิตตา* — มันเป็นการตั้งอยู่แห่ง
 ธรรมดาอย่างนั้น, *ธัมมนิยามตา* — มันเป็นกฎตายตัวของ
 ธรรมดา *อิทัปปัจจยตา* — คือความที่เมื่อสั่งงนงนเบนปัจจัย
 สั่งงนงนงนเกิดขณ.

เพราะฉะนั้นอะไรเกิดขึ้น : สวยหรือไม่สวย, น่ารักหรือไม่น่ารัก, น่ายินดีหรือไม่น่ายินดี, มันก็เป็นสิ่งที่มี
 เหตุปัจจัยอย่างนั้นแล้วจึงเกิดขึ้น แล้วก็ เป็นเช่นนั้นเอง.

อย่าไปเที่ยวโง่หลงรัก ที่มันหลอกให้รัก, ไปโกรธไปเกลียด
 ที่มันหลอกให้โกรธให้เกลียด, อย่างที่เป็นอยู่ประจำวัน มัน
 ไม่ปรกติ; มันเหมือนกับถูกตบแก้มซ้ายที่แก้มขวาที่, ถูก
 ตบแก้มซ้ายที่ถูกตบแก้มขวาที่, อย่างนี้ อยู่ตลอดวัน เพราะ
 ความที่ไม่มีหัวใจของพระพุทธศาสนาคุ้มครอง. ถ้ามี
 เช่นนั้นเอง คุ้มครอง มันก็ไม่เป็นอย่างนั้น; จะไม่ถูกตบ
 แก้มซ้ายที่แก้มขวาที่ตลอดวัน เหมือนที่เขาเป็น ๆ กันอยู่.

นี่คือหัวใจของพระพุทธศาสนา สรุปรวมลงในคำ
 ว่า **ตถตา** แปลว่า เป็นเช่นนั้น. คำนี้จะแปลว่า **เช่นนั้น**
 ก็ได้, มันเช่นนั้นเอง, เช่นนั้นเอง ก็เหมือนกันแหละ, ความ
 มันก็เหมือนกันแหละ คือมันเท่านั้นเอง มันแก้มเอง มัน
 เช่นนั้นเอง. ความหมายมันอยู่ตรงที่ว่า มันไม่แปลก มันเป็น
 อย่งนี้เอง : เจ็บไข่มันก็เช่นนั้นเอง, หายมันก็เช่นนั้นเอง,
 ตายมันก็เช่นนั้นเอง, มันไม่มีความแปลกอะไรสำหรับเจ็บไข้และ
 สบายดี. แล้วก็ไม่ต้องแปลกอะไรสำหรับมันจะหายหรือมันจะตาย
 เพราะมันเป็นเช่นนั้นเอง แต่ละอย่าง ๆ เป็นเพียงความรู้สึก.

จงมองให้เห็นว่า **ทุกอย่างเป็นเพียงความรู้สึก**
 ที่รู้สึกทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางผิวหนัง และทางใจ,

มันไม่มีอะไรมากไปกว่าความรู้สึก มองให้เห็นว่ามันเป็นเพียง
 ความรู้สึก ก็จะเห็นว่า มันแก่นั่นเอง มันเท่านั้นเอง มัน
 เช่นนั่นเอง อย่าไปโง่หลงยินดียินร้าย พอใจเสียใจ อะไร
 กับมัน.

ทีนี้จะเอาไปประพาศกันอย่างไร ในเมื่อต้องทำอะไร
 ทำนา ถ้าขาย ทำกิจกรรมต่างๆ นานา? ก็ให้รู้ว่า มันต้อง
 เป็นเช่นนั้นเอง : ชาติคุณก็เช่นนั้นเอง, กำไรก็เช่นนั้นเอง,
 รู้จักเช่นนั้นเองของชาติคุณ แล้วมันก็ไม่ทำให้ชาติคุณอีก
 ต่อไป, รู้จักเช่นนั้นเองของกำไร แล้วมันก็ทำให้มีกำไรได้.
 แต่เมื่อได้กำไรมาแล้ว อย่าไปบ้า, อย่าไปบ้ากับกำไรที่มันได้
 มา ให้มองเห็นว่า มันยังคงเป็นเช่นนั้นเองอยู่ตามเดิม.

รู้เช่นนั้นเองแล้วจิตจะว่าง.

นี่หัวใจของพระพุทธศาสนา ทำให้ไม่ยึดมั่นใน
 อะไร โดยความเป็นตัวตน หรือความเป็นของคน. ถ้ามี
 ความรู้เช่นนั้นเองอยู่แล้ว จิตจะว่าง คือจิตจะไม่ไปจับฉวย
 เอาอะไรเป็นตัวตน เป็นของคน; จิตว่างที่แท้จริงใน
 พระพุทธศาสนาเป็นอย่างนี้, นอกนั้นเป็นจิตว่างอันธพาล.

คนอันธพาลมันเอาไปใช้เพื่อหาประโยชน์อย่างอันธพาล. จิตว่างในพระหุทธศาสนา ก็คือว่า เห็นว่าทุกอย่างมันไม่มีตัวตน, ไม่เป็นตัวตน ไม่ใช่ของคน; เขาใช้คำว่า โลก, โลกทั้งหมดทุกโลกด้วยและทั้ง ๆ โลกทุก ๆ โลก เป็นอนัตตา ก็ไม่เป็นตน หรือไม่เป็นของคน. นี่จิตมันก็เห็นความไม่เป็นตน ไม่เป็นของคนนั้น ก็เห็นเช่นนั้นเอง แล้วไม่ยึดถือ, มันยึดถือไม่ไหว ยึดถือไม่ได้ ยึดถือไม่ลง, เพราะว่ามันเป็นเช่นนั้นเอง จะไปยึดถืออะไรกัน.

นี่จิตเหนือยึดถืออะไร มันก็เป็นจิตที่ว่าง เพราะมันไม่ได้ยึดถืออะไร. จิตที่ว่างมัน ก็สบาย แหละ ส่วนบุคคลนั้นก็สบาย, แล้วก็ไม่ต้องไปทำอันตรายใครที่ไหนได้, ไม่เอาเปรียบใครได้, แล้วก็สบายด้วย, แล้วก็สามารถทำสิ่งที่ เป็นประโยชน์ได้ดี เพราะเป็นจิตที่ลืมหิน จิตที่ตรัสรู้. จิตที่รู้อย่างแจ่มแจ้งถูกต้อง ก็ทำอะไรถูกต้อง, ก็ทำสิ่งที่ เป็นประโยชน์ได้.

มัน ได้ผล ก็คือว่า เป็นสุข นี่เป็น ข้อแรก, คนนั้น ไม่มีความทุกข์. แล้ว ข้อที่สอง ความมีอยู่แห่งบุคคลนั้น มันเป็นประโยชน์แก่บุคคลอื่นด้วย; เท่านั้นที่พอกระมัง ก็

ควรจะพอแล้วกรรมัง จะบ้าเอาไปถึงไหนกันนักเล่า. เมื่อตัวเองก็เป็นผู้มีความสุขด้วย, แล้วความมีอยู่แห่งตัวเองก็เป็นประโยชน์แก่คนอื่นด้วย เท่านั้นนั้นก็ควรจะพอแล้ว. ขอให้มันได้เพียงเท่านั้นเถอะ, ทุกคนเอากันเพียงเท่านั้นเถอะ; ให้ตัวเองมีความสุข ไม่มีความทุกข์, พอใจตัวเอง ยกมือให้ตัวเองได้อยู่, แล้วความมีอยู่แห่งบุคคลนั้น ทำให้บุคคลอื่นรอบ ๆ ตัวนั้นพลอยได้รับประโยชน์ตาม ๆ กันไปด้วย ก็ควรจะพอแล้ว.

ประโยชน์คนและประโยชน์ผู้อื่น ก็ดังพร้อมแล้ว
เพราะมีคนที่ไม่เห็นแก่ตัว; ไม่มียึดถืออะไรโดยความเป็นตัวตนของตน ที่ทำให้เห็นแก่ตนแล้วเอาเปรียบผู้อื่น; เหมือนที่เขากำลังรบราฆ่าฟันกันในโลก, ในโลกปัจจุบันนี้เวลานี้ เต็มไปด้วยพิษสงแห่งความโง่, ไม่เห็นความเป็นเช่นนั้นเอง, ยึดมันถือมันส่วนใดส่วนหนึ่ง, ยึดถือ ตัวกู—ของกู เป็นใหญ่, ต้องการไปเอาประโยชน์เพื่อ ตัวกู—ของกู, เอาเปรียบผู้อื่น; เมื่อทุกคนเป็นอย่างนี้ มันก็ได้ปะทะกัน ได้รับร่ำฆ่าฟันกัน ได้แย่งชิงกัน ได้แข่งขันกัน. โลกนี้ไม่มีสันติภาพ เพราะเต็มไปด้วยคนโง่, ไม่มองเห็นความเป็นเช่นนั้นเอง.

มันก็เช่นนั้นเอง, แพ้ มันก็เช่นนั้นเอง,
 เพราะมัน เป็นแค่เพียงความรู้สึกเท่านั้น; แล้วจะมองเห็น
 ไปถึงว่า ได้ลาก ไปแย้งชิงเขามา มันก็อย่างนั้นแหละ,
 สูญเสียลาก เพราะถูกแย้งชิง มันก็อย่างนั้นแหละ, มัน เป็น
 เพียงความรู้สึกว่าอย่างนั้น, มัน เป็นเพียงความรู้สึกเท่านั้น.

เห็นเข่นั่นเองสุดยอดคือนิพพาน.

ที่นั่นมาเลือกคู่ที่ว่า ความรู้สึกชนิดไหนเป็นความ
 หนักทุกข์ หรือ เป็นเหตุให้กระทำสิ่งที่เป็นโทษ ไม่เป็นประ-
 โยชน์ ก็ไม่เอาความรู้สึกชนิดนั้น, ปลดปล่อยมันเป็นเช่นนั้น
 เองไปตามความรู้สึกชนิดนั้น ไปตามแบบของมัน, คือพวก
 บาปพวกอกุศลทั้งหลาย มันมีความเป็นเช่นนั้นเองของมัน
 ก็ปล่อยมันไป. ที่เป็นบุญเป็นกุศล มีความเป็นเช่นนั้นเอง
 ของมัน ก็เอามา, ถ้ายังต้องการ. แต่ถ้าพอเห็นว่า โอ๊ย,
 ไม่ไหวไฉน ทั้งบาปทั้งบุญ ทั้งกุศลทั้งอกุศล มันเข่นนั้นเอง
 แล้วเราก็ไม่เอาอะไรดีกว่า; เลื่อนมาหาพระนิพพาน คือ
 ไม่เอาอะไร ไม่ติดพันในอะไร, ปลดอวาง อิศระจากสิ่งทั้ง-
 ปวง ก็มาหาความเป็นเข่นนั้นเองสุดยอด คือพระนิพพาน.

นี่เป็น เช่นนั่นเอง ชนิดที่เป็นโลกุตตะ เป็นอสังขตะ ไม่เปลี่ยนแปลงอีกต่อไป.

ในโลก นั้นมันมีคู่ ๆ คู่ ๆ นั้น เป็นความเป็นเช่น
 นั่นเองที่หลอกหลวง ที่เปลี่ยนแปลง ที่มายา; แต่ถึงอย่างไร
 ก็ดี มันยังคงความเป็นเช่นนั้นเองเอาไว้แน่แท้ละ. นี่เรารู้
 เช่นนั่นเอง ของเรื่องโลก ๆ เรื่องสังขตะ เรื่องโลกิยะ
 สำหรับจะไม่เกิดความทุกข์ในโลก หรือว่าเห็นโลกนี้ โดย
 ความเป็นเช่นนั่นเอง, ไม่หลงรักหลงยึดถือ, แล้วก็เห็น
 โลกุตตะขึ้นมาทันที คือเราไม่จมอยู่ในโลก, แล้วก็เห็นว่า
 โลกนี้มันเต็มไปด้วยสิ่งหลอกหลวง คือมันเป็นเช่นนั่นเอง;
 แต่มันหลอกหลวงให้เราเห็นว่าคิดว่าชั่ว ว่าบุญว่าบาป ว่าสุขว่า
 ทุกข์. “เดี๋ยวนี้ฉันเห็นแล้ว ฉันก็ไม่รู้สึกอย่างนั้นกับแกอีก
 ต่อไป” มันก็เลยกระโดดขึ้นมาอยู่ฝ่ายที่เหนือโลก. ที่เช่น-
 นั่นเองอีกระดับหนึ่ง เป็นโลกุตตะ.

ฉะนั้น คำว่า อนัตตา สុญญตา ตถาคานี้ ใช้ได้ทั้ง
 แก่โลกิยะ และแก่โลกุตตะ ก็หมดปัญหา. เห็นอนัตตา
 สุญญตา ตถาคา ของโลกิยะ มันก็ไม่ติดอยู่ในโลก หรือใน
 โลกิยะ มันก็พ้น เมื่อ พ้น ก็เป็นเรื่องของโลกุตตะ. นี่คือ

ว่า **เข่นนั้นเอง** ที่สูงสุด ถึงระดับสูงสุด. เรารู้จักใช้ประโยชน์
ของเข่นนั้นเองถึงที่สุด ก็**อยู่เหนือความทุกข์ได้โดยประการ**
ทรงปวง.

แต่เดี๋ยวนี้ยังเป็นอย่างนั้นไม่ได้ **ยังต้องอยู่กับโลกนี้**
จะเอาอะไรมาคุ้มครองบ้องกัน ? ก็เอาความรู้เรื่องนี้ ; **อะไร**
มา ก็ **เข่นนั้นเองใส่เข้าไป**, อะไรมันยื่นหน้าเข้ามา ก็เอา
เข่นนั้นเองใส่เข้าไป **ไม่ยินดียินร้าย.**

จึงหวังว่าจะรู้จักใช้เข่นนั้นเอง นี้แหละ **ต่อสู้กับสิ่ง**
ทั้งหลายในโลก ให้เราชนะมันมากขึ้นกว่าปีที่แล้วมา ;
อย่าต้องไปนั่งร้องไห้อยู่เลย, อย่าต้องไปหัวเราะเหมือนกับ
คนบ้าเลย. เมื่อยินดีพอใจ อย่าต้องไปนั่งร้องไห้, เมื่อไม่
ได้อย่างใจ ซึ่งชายหนุ่มหญิงสาวเขาเป็นกันมากที่สุด. เขา
ยินดีหัวเราะเมื่อได้อย่างใจ, มานั่งร้องไห้ไปโศกน้ำตายเมื่อไม่
ได้อย่างใจ, นี่คนโง่เรื่องไม่เห็นความเป็นเข่นนั้นเอง ของสิ่ง
ทั้งหลายที่เข้ามากระทบตน ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น
ทางกาย ทางใจ.

ในปีที่แล้วๆ มาแต่หนหลังมันเป็นอย่างไร ปีต่อไป
 หนึ่งต้องดีกว่านั้น, ฉะนั้น **รู้จักใช้เช่นนั่นเอง**, เช่นนั่นเอง
 ให้มากกว่าปีที่แล้วมา; แล้วให้รู้ว่า คำว่า **เช่นนั่นเอง** เป็น
หัวใจสรูปยศของพระพุทธศาสนา เขาเรียกว่า *ตถา* หรือ
ตถตา บ้าง *ตถาตา* บ้าง **นี้รวมทุกคำของพระพุทธศาสนา**
 ที่เป็นความจริงแล้ว มันมาอยู่ที่คำนี้คำเดียวเรียกว่า *ตถา* คือ
 เช่นนั่น *ตถตา* ความเป็นเช่นนั้น; **ผู้ใดถึง ตถา ผู้นั้นเป็น**
ตถาคต ก็เป็นพระอรหันต์ คือ **ผู้ถึง ตถา, ผู้รู้จัก ตถา รู้จัก**
เช่นนั้นเองดีที่สุด จนไม่คิดมันดิ้นอะไร. จนไม่ต้องเป็น
ทุกข์เพราะอะไร. นี้เรียกว่าเรามี *ตถตา* หรือมี *ตถา* ก็จะ
 เป็น *ตถาคต* องค์หนึ่งได้เหมือนกัน **เพราะว่าถึงซึ่งตถา**
ถึงซึ่งความจริงแห่งความเป็นเช่นนั้นเอง.

ฉะนั้น คำว่า **ความจริง** นั้น สรุปลเหลืออยู่เพียงคำ
 เดียวว่า **มันเป็นเช่นนั้นเอง** จะแยกออกเป็น ๔ อย่าง ๑๐
 อย่าง ก็อย่างๆ ก็ได้; แต่ถ้ามันจะง่ายสำหรับทุกคนแล้ว
 ก็มองดูเถอะ จะเห็นว่ามันมา **จริงอยู่ที่ว่า เป็นอย่างนั่นเอง**
อย่างพระพุทธเจ้าท่านคริสต์, มันเป็นอย่างนั่นเอง. ที่ท่าน
ได้ตรัสไว้ว่า เป็นไตรลักษณ์ ก็คือ เป็นอนิจจังก็ คือ เป็น

ปฏิบัติสมบูรณ์บาท ก็ดี มัน เป็นอย่างนี้เอง, ไม่เป็นไปอย่างอื่น
ได้. นี่หัวใจของพุทธศาสนาเอามาแขวนไว้ที่คอ.

ฟังไว้เป็นนตนเองคอกพระเครื่อง.

เดี๋ยวนี้อาตมาก็จะแจกพระเครื่องกับเขาบ้างแล้ว คือ
ว่าแจกพระเครื่อง “เป็นนตนเอง” ให้ทุกคนเอาไปแขวนไว้ที่
คอ. ถ้าแก้ปัญหาคือดับทุกข์ไม่ได้ แล้วค่อยมาว่าอาตมา,
ทุกคนมาตำอาตมา. แต่ขอให้ มี เป็นนตนเอง จริงๆ เถอะ,
แล้วใช้ให้ทันที่ว่างที่เถอะ จะคุ้มครองได้ ถึงกับไม่เจ็บไม่ไข้
ไม่เป็นไม่ตายไม่อะไรทุกอย่าง. เมื่อเห็นเป็นนตนเองเสียแล้ว
ก็ไม่เกิด แก่ เจ็บ ตาย ไม่มีอะไรที่ไหน.

จึงหวังว่าทุกคนที่อุตสาหมา ลำบากมาก ทำบุญขึ้นปีใหม่
กันทีนี้ คงจะได้รับพระเครื่องแขวนคอกลับไปทุกคน ว่า “เป็น
นตนเอง”.

นี่คำพูดสำหรับจะขึ้นปีใหม่อันมหกๆ อยู่ที่นี่ พุคอย่างนี้
ให้ขึ้นปีใหม่ด้วยมีความรู้เรื่อง เช่นนเอง มากกว่าปีเก่า. ปีเก่า
มันรู้อย่างคลบลัดลัดคลบลัดลดา มันไม่ค่อยได้เห็น ไม่ค่อยได้แยกแยะ
อะไรกันให้มันเห็นชัด เราควรจะแยกแยะให้เห็นชัด ถึงหัวใจพระ-
พุทธศาสนากันให้ได้มากขึ้น.

หัวใจพุทธศาสนามันยาว ถ้าทำให้ยาวมันก็ยาว พุค
 ติงชั่วโมงก็ไม่จบ; หรือว่าจะพูดให้มันสั้นเข้ามา, สั้นเข้ามา,
 สั้นเข้ามา จนสั้นนิดเดียวเหลือว่า **ตตต** ก็ **เข่นนั้นเอง**
 หัวใจของพุทธศาสนา.

ในบางเรื่องใส่ “ไวย” เข้าไปด้วยก็ได้ มัน **เข่นนั้น**
เองไวย แล้วก็หมดความทุกข์ หมดความร้อน หรือ “มัน
 เข่นนั้นเองไวย, กูไม่ร้องให้อีกแล้ว” มันจะช่วยได้อย่างนี้.
 ถ้าบางเรื่องใส่ “ไวย” เข้าไปด้วย, บางเรื่องไม่ต้องใส่, พุค
 ว่า **เข่นนั้นเอง** **เท่านั้นเอง** **เข่นนั้นเอง** ก็พอ.

เอาละเป็นอันว่า การแสดงธรรม หรือเทศน์ หรือ
 พุค เพื่อวันขึ้นปีใหม่ มันก็พอสมควรแล้ว แล้วก็ดีที่สุด
 แล้ว. ถ้าเอาไปได้ ถ้ารับเอาไปได้ ก็ไม่มีอะไรดีกว่านี้แล้ว
 เพราะมันเป็นนัยของหัวใจของพระพุทธศาสนาแล้ว; ฉะนั้น
 ขอให้ทุกคนจงสำเรื่อประโยชน์ในการทำบุญขึ้นปีใหม่ จะได้
 ดีกว่านี้เท่าโดยแท้จริง.

อาตมาขอยุติการบรรยายครั้งนี้ไว้แต่เพียงเท่านี้.

มนุษย์ควรมีสันติภาพ.*

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ในวันนี้ เป็นวันแรกของภาคอาสาฬหบูชา การบรรยายในภาควิสาขบูชาสิ้นสุดไปแล้วตั้งแต่วันเสาร์ก่อน. วันเสาร์นี้เราจึงเริ่มภาคใหม่ วันนี้เป็นวันแรก เป็นครั้งที่หนึ่งของการบรรยาย วันเสาร์ประจำภาคนี้, ในการเปลี่ยนภาคใหม่นี้ อาตมาก็จะเปลี่ยนเรื่องใหม่ ขอให้ตั้งใจฟังให้ดี ให้สำเร็จประโยชน์ต่อไป.

การเปลี่ยนเรื่องใหม่จะมีหัวข้อของเรื่องว่า เรื่องสันติภาพของโลก, สันติภาพของโลก ทำไมจึงพูดเรื่องนี้

*บรรยายครั้งที่ ๑ ชุคสันติภาพของโลก เมื่อ ๕ กรกฎาคม ๒๕๒๔

มันก็มีเหตุผลหลายอย่าง. ^{๖๕} **บนเขาสมมติกันเป็นบัณฑิต**
ภาพของโลกด้วย, แต่เขาจะสมมติหรือไม่สมมติ มัน
 ไม่สำคัญ. เรื่อง **สันติภาพ** นั้นมัน สำคัญอยู่ในตัวมันเอง
 คือจำเป็นสำหรับชีวิต ทุกชนิดด้วยซ้ำไป ไม่ว่าชีวิตใน
 ระดับไหน ล้วนแต่ต้องการสันติภาพ หรือมันอยู่ได้ด้วยมีความ
 มีสันติภาพ.

สันติภาพนี้จะแจกเป็นส่วนบุคคล เป็นสันติภาพของ
 บุคคลแต่ละคน ๆ นี้ก็ได้, เป็นสันติภาพส่วนบุคคล หรือจะ
 เป็นสันติภาพของสังคมของหมู่ของคณะก็ได้ ซึ่งก็ต้องการ
 สันติภาพ, มีสันติภาพหมู่คณะแล้ว อยู่กันเป็นสุข หรือจะ
 เป็นสันติภาพของทั้งหมด คือของทั้งโลก ทั้งโลกเลย, หรือ
 จะกล่าวว่าทุก ๆ โลกทั้งสากลจักรวาลก็ยิ่งดี มันก็มีอยู่. ถ้า
 ทุก ๆ โลกมีสันติภาพ สากลจักรวาลก็มีสันติภาพ ไม่ว่าจะใน
 ระดับไหน ล้วนแต่ต้องการสันติภาพ.

ท่านทั้งหลายแต่ละคน ก็ต้องการสันติภาพส่วน
 ตน ซึ่งจะต้องช่วยสร้างสรรค์ขึ้นมา หรือว่าปรุ่่งแต่งขึ้นมา
 ก็ได้, จะปล่อยไปตามธรรมชาติธรรมดานั้น มันก็จะไม่ได้
 อย่างที่เราต้องการ, นี้ก็ต้องมีสติปัญญาจึงจะปรุ่่งแต่งขึ้นมา

ได้; เมื่อแต่ละคนแต่ละคนมีสันติภาพ ก็มีหมู่คณะที่มีสันติภาพ เพราะว่าหมู่คณะมันรวมขึ้นมาด้วยบุคคล, ถ้าคณะทุกคณะมีสันติภาพ โลกทั้งโลกมันก็มีสันติภาพ, มันเนื่องกันอยู่อย่างนี้ และเป็นสิ่งที่ต้องพึงประสงค์ตลอดกาลตลอดเวลา ตลอดกาลนิรันดร, ไม่ใช่ชั่วคราวชั่วคราว นับว่าเป็นเรื่องใหญ่ที่สุดสำหรับสิ่งที่มีชีวิต ถ้าไม่มีสันติภาพ สิ่งที่มีชีวิตก็เดือดร้อน มันก็อยู่ไม่ได้, จะเรียกว่าตายเสียยังดีกว่า ถ้ามันอยู่ด้วยความทนทุกข์ทรมานโกลาหลวุ่นวาย เต็มไปด้วยวิฤตการณ์; นี่เราจึงมองกันในแง่ที่ว่า เป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับสิ่งที่มีชีวิต.

ตามปรกติไม่มีอะไรบกวนความสงบสุข เรียกว่าสันติภาพ; จะเรียกว่าสันติสุขก็ได้ มันเป็นชื่อ, จะเรียกสันติภาพก็ได้ มันเป็นภาวะของสิ่งที่มีชื่ออย่างนั้น, มีสันติหรือมีความสุข นี่มันก็ชั้อยู่แล้ว. ภาวะแห่งความมีสันติหรือมีความสุขนี้ ก็เป็นภาวะ เราเลยเรียกว่า สันติภาวะหรือสันติภาพ นี่คือสิ่งที่เราจะพูดถึงกัน.

คู่มือที่หนึ่งว่า ทำไมเราจะต้องพูดถึงเรื่องสันติภาพ? เหตุผล ที่จำกัดเข้ามามันก็มีอยู่ว่า โลกกำลัง

ไร้สันติภาพมากยิ่งขึ้นทุกที; มิใช่ว่ายิ่งเจริญแล้วยิ่งมีสันติภาพ, กลายเป็นว่า ยิ่งเจริญแล้วยิ่งวุ่นวาย ยิ่งยุ่งยากยิ่งโกลาหล จนจะไม่ใช่โลกของมนุษย์อยู่แล้วแต่ก็ไม่ว่าจะเรียกว่าโลกของอะไร มันก็ยังมีคนหรือมนุษย์อยู่ในโลกอันวุ่นวายนี้ ไม่รู้จะหนีไปไหน, เพราะเหตุที่ว่าโลกไม่มีสันติภาพยิ่งขึ้น เห็นชัดปรากฏอยู่ เราก็ทนไม่ได้ จึงมาปรึกษาหารือกัน. พุทธบริษัทที่มีส่วนรับผิดชอบอยู่ตามธรรมชาติ เพราะว่าป็นสาวกของพระพุทธเจ้า. พระพุทธเจ้าทรงประสงค์สันติภาพ หรือความสุขแก่โลก, พระองค์เกิดขึ้นมาเพื่อประโยชน์แก่ความสุขเกื้อกูลแก่มหาชนทั้งเทวดาและมนุษย์, ท่านจึงตรัสว่า เพื่อประโยชน์ทั้งแก่เทวดาและมนุษย์; ก็หมายความว่าแม้แต่เทวดาก็ยังไม่มีสันติภาพ ยิ่งเล็งถึงสันติภาพภายในจิตใจด้วยแล้วยิ่งไม่มี, เพราะว่ามีเรื่องมัวเมาเพลิดเพลินอะไรมากไปกว่ามนุษย์.

พระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้ผู้ต้น ผู้เบิกบาน; ตรัสรู้ก็รู้เรื่องสันติภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องความดับทุกข์ แล้วก็เป็นผู้ต้นจากความไม่รู้ ความหลับคือความไม่รู้ ก็แปลว่าสลัดความหลับออกไปได้หมด เป็นผู้ต้นหรือเป็นผู้รู้, ครั้นแล้ว

ก็เป็นผู้เบิกบาน, เบิกบานตามความหมายของคำว่า *เบิกบาน* เหมือนดอกไม้บาน เป็นสุขร่าเริงสงบสุข นี่ก็เป็นผลของมัน คือมีสันติภาพ, มีสันติภาพ ก็เบิกบาน.

นี่เราเป็น สาวกของพระพุทธเจ้า ซึ่งมีหลักเกณฑ์อย่างเดียวกัน; ต้องเป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน. ขอท่านทั้งหลายจงถือหลักอันนี้ ดำเนินตนอยู่ในหลักเกณฑ์อันนี้ ก็จะเป็น ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน, จะต้องรู้ที่ควรจะรู้, บรรดาสิ่งที่ควรจะรู้แล้วควรจะรู้ให้ครบ. ที่เป็น ปัญหาใหญ่ของมนุษย์ ก็คือเรื่องไม่มีสันติภาพ, เรื่องมีแต่สิ่งตรงกันข้าม เราก็เรียกว่าวิกฤตการณ์; ฉะนั้นเราต้องรู้เรื่องของสันติภาพ และสิ่งตรงกันข้าม คือวิกฤตการณ์ว่า มันมีอยู่อย่างไร มันเกิดมาเพราะเหตุไร, เราจะมีความสำเร็จในการมีสันติภาพได้อย่างไร, เรียกว่า *รู้สิ่งที่ควรรู้*, แล้วก็ตื่น ตื่นจากความไม่รู้ ตื่นเสียจากความผิดพลาด ลุ่มหลงมกภายในเรื่องนั้น ๆ ก็หมายความว่า ละความผิดพลาดได้ มีแต่ความถูกต้อง, แล้วก็มาเป็นผู้เบิกบาน ตามอย่างพระพุทธเจ้า.

ทั้งโลกจำเป็นต้องมีสันติภาพ.

ที่นี้ถ้าเราจะมองดูกันทั้งโลก ก็จะทำให้เห็นว่า มันจำเป็นที่จะต้องมีสันติภาพทั้งโลก, และว่ามันเป็นสิ่งที่ไม่เอียงกันอยู่ทั้งโลก คือเราจะมองดูโลกนี้ ในแง่ของธรรมชาติล้วนๆ, ธรรมชาติล้วนๆ เมื่อมนุษย์ไม่เข้าไปเกี่ยวข้อง เป็นธรรมชาติล้วนๆ มันก็ต้องมีสันติภาพ และมันก็มีสันติภาพตามแบบของธรรมชาติล้วนๆ.

ที่นี้ถ้าจะมอง ในแง่ของการเมือง คือการที่มนุษย์เข้าไปเกี่ยวข้อง เข้าไปเกี่ยวข้องด้วย เข้าไปจัดเข้าไปทำกับธรรมชาติเหล่านั้นจนเปลี่ยนแปลงไป; ถ้าว่ามันถูกต้อง มันก็ควรจะมีสันติภาพยิ่งขึ้นไป. แต่เดี๋ยวนี้มันจะไม่เป็นอย่างนั้น มันกลับตรงกันข้าม ยิ่งมนุษย์เข้าไปเกี่ยวข้องเท่าไร ธรรมชาติก็สูญเสียปรกติภาวะเดิมของมันมากเท่านั้น, แล้วมันก็ไม่ไต่กลายเป็นสันติภาพยิ่งขึ้นไป มันกลายเป็นความเลวร้ายที่เรียกว่าวิกฤตการณ์; เพราะว่า คนนี้เข้าไปเกี่ยวข้องกับธรรมชาติด้วยกิเลส ตัณหา, แล้วมันทำไปตามอำนาจของกิเลสตัณหา เพื่อตั้งเอามาเป็น

ประโยชน์แก่อิเลสตัณฑหา มันเลยสันติภาพไม่ได้, เพราะมันผูกเกี่ยวข้องกับอัยกิเลสตัณฑหาของมนุษย์.

เรามองดูให้ดีกว่า สันติภาพนี้มันควรจะมีทั้งโดยธรรมชาติ, และมีทั้งโดยที่มนุษย์เข้าไปเกี่ยวข้องกับ ผิดจากธรรมชาติ. ที่นี้ มันไม่เป็นอย่างนั้น มันกลับกันอยู่ ถ้าปล่อยไปตามธรรมชาติ ยังจะมีสันติภาพมากกว่า; นี่ก็เป็นความผิดของมนุษย์ ที่มีกิเลสตัณฑหา แล้วก็ใช้กิเลสตัณฑหาเข้าไปเกี่ยวข้องกับธรรมชาติ, ทำลายปรกติภาวะของธรรมชาติ. แต่แล้วมนุษย์ก็เรียกว่าความก้าวหน้า ความเจริญ การพัฒนา ธรรมชาติهلكลาญไปเท่าไร มนุษย์ก็ยิ่งเห็นเป็นความเจริญก้าวหน้าเป็นการพัฒนา มันจึงเป็นปัญหาที่แก้ไม่ตก ไม่รู้จักจบจักสิ้น เพราะมันไปทำตนเป็นศัตรูผู้ล้างผลาญต่อสิ่งที่เรียกว่าธรรมชาตินั่นเอง. เราจึงต้องคิดกันใหม่ในเรื่องนี้ ว่า จะเข้าไปเกี่ยวข้องกับธรรมชาติอย่างไร จึงจะไม่เป็นการทำให้ธรรมชาติสูญเสียความสงบ หรือคุณสมบัติดั้งเดิมของธรรมชาติ. ดูให้ตึกก็จะมีหนทางที่จะพิจารณากันต่อไป.

สันติภาพขึ้นอยู่กับมนุษย์.

ที่นี้ก็ย้อนมามองดูข้างใน คือในฝ่ายมนุษย์ ในตัวมนุษย์, โลกนี้มันขึ้นอยู่กับมนุษย์ เพราะมนุษย์ประกอบกันขึ้นเป็นโลก มนุษย์เป็นอย่างไรโลกมันก็เป็นอย่างนั้น, มนุษย์ดีโลกมันก็ดี มนุษย์บ้าโลกมันก็เป็นบ้า, โลกมันขึ้นอยู่กับมนุษย์, โลกจะเป็นอย่างไรก็ต้องแล้วแต่มนุษย์. ที่นี้คิดถึงมนุษย์ มนุษย์เองก็ขึ้นอยู่กับจิตใจของมนุษย์ จิตใจของมนุษย์เป็นอย่างไรมนุษย์มันก็เป็นอย่างนั้น จิตใจดีมนุษย์ก็ดี จิตใจบ้า มนุษย์ก็บ้า มนุษย์ก็ขึ้นอยู่กับจิตใจของมนุษย์อีกทีหนึ่ง; ดังนั้นจิตใจของมนุษย์นี้แหละเป็นเรื่องสำคัญ เป็นเรื่องต้นตอของความเปลี่ยนแปลงทั้งปวง จะสันติภาพหรือจะวิกฤตการณ์มันขึ้นอยู่กับจิตใจของมนุษย์ ดังนั้นเราจึงต้องพัฒนาจิตใจของมนุษย์ คือปรับปรุงจิตใจของมนุษย์ให้ถูกต้อง

ฟังดูอีกทีหนึ่งว่า โลกนี้มันขึ้นอยู่กับมนุษย์ แล้วมนุษย์ขึ้นอยู่กับจิตใจของมนุษย์ ดังนั้นเราจะต้องพัฒนาที่จิตใจ ปรับปรุงที่จิตใจ ควบคุมแก้ไขที่จิตใจจึงจะต้องพัฒนาจิตใจของมนุษย์ให้เป็นไปในทางของสันติภาพ ทำจิตใจของ

มนุษย์ให้เป็นไปในทางของสันติภาพได้แล้ว มนุษย์ก็เป็น
 มนุษย์ที่มีสันติภาพ มนุษย์มีสันติภาพแล้ว โลกทั้งโลก
 มันก็เป็นโลกที่มีสันติภาพ ดังนั้นการปรับปรุงจิตใจของมนุษย์
 ก็คือการปรับปรุงโลกนั่นเอง อย่าเห็นเป็นอย่างไรไปเลย.
 การที่เราช่วยกันปรับปรุงจิตใจของเราแต่ละคนๆ ให้ดี
 ให้ถูกต้อง นั่นแหละคือการปรับปรุงโลกทั้งหมด นับ
 ว่าเป็นสิ่งที่ควรสนใจยิ่งกว่าสิ่งใด; เราจะมีชีวิตมีทรัพย์สิน
 สมบัติไปทำไม ถ้าไม่มีสันติภาพ นี้ควรจะตายเสียดีกว่าถ้ามัน
 ไม่มีสันติภาพ.

ทีนี้เพื่อให้มันถูกต้องให้มันน่าอยู่ หรือให้มันงามขึ้น
 ก็ต้องช่วยกันทำให้มีสันติภาพ โดยช่วยกันสร้างสันติภาพ
 ออกไปจากจิตใจของมนุษย์, โดยมีจิตใจของมนุษย์นี้
 เป็นรากฐานของสันติภาพ; ดังนั้นเราจึงควรพูดกันถึง
 เรื่องสันติภาพ โดยเหตุผลตามธรรมชาติมันก็มีอยู่อย่างนี้
 ที่เราควรจะต้องพูดกันถึงเรื่องสันติภาพ เกี่ยวกับองค์การโลกเขา
 จัดให้มันเป็นที่สันติภาพ. เราก็เลยผสมโรงกับเขา เอาละ,
 ช่วยกันพิจารณาเรื่องสันติภาพ ให้มันมีขึ้นมาในโลก. เราไม่
 ได้เป็นบ่าวเป็นทาสอะไรของเขา แต่ว่าเราก็เป็นมนุษย์ที่

มีส่วนร่วม ที่อยู่ในโลกซึ่งต้องการสันติภาพ ก็เป็นการ
 เหมาะที่เราจะร่วมมือกัน, ตูต่อไป ก็จะได้เห็นว่า มันถึงเวลา
 หรือเป็นเวลาที่เหมาะสมแล้ว ที่ควรจะพูดถึงเรื่องนี้ ด้วยเหตุ
 ผลดังที่กล่าวมาแล้วว่ามันถึงเวลา ที่ว่าโลกมันกำลังไม่มี
 สันติภาพ มันวุ่นวายยิ่งขึ้น วุ่นวายยิ่งขึ้น ซึ่งควรจะคุยกัน
 เหมือนกันในเรื่องนี้ ว่ามันวุ่นวายอย่างไร.

ในขั้นต้นจะพูดว่า ใครควรจะพิจารณากันเรื่อง
 สันติภาพ? อาตมาก็คิดว่า พวกเราทุกคน เราทุกคน ควร
 จะพูดกันด้วยเรื่องสันติภาพ, อาตมาก็เป็นคนหนึ่งแล้วที่
 ประเดิมขึ้นมา นี้พูดถึงเรื่องสันติภาพ, ชักชวนกันมาให้
 พิจารณาถึงเรื่องของสันติภาพ. พวกเราควรพิจารณากันถึง
 เรื่องสันติภาพ แต่ว่าจะพิจารณากันไปในแง่ของการ
 พัฒนาจิตใจ มันมีหลายแง่หลายมุมที่จะพูด, เราพุทธบริษัท
 นี้เหมาะสมที่สุดที่จะพูดกันถึงในแง่การพัฒนาจิตใจให้ถูกต้อง
 ให้เป็นที่ตั้งแห่งสันติภาพ หรือให้เป็นที่ไหลออกมาแห่ง
 สันติภาพ.

พิจารณาทางจิต ฐูในแง่ร้ายก่อน.

ฐูกันใในแง่ร้ายก่อน จะเห็นได้ว่า โลกนี้เต็มไปด้วย วิกฤตการณ์ ความยุ่งยากลำบากอันไม่น่าปรารถนา จะเรียกว่าวิกฤตการณ์ ตรงกันข้ามกับสันติภาพ. โลกมีความกลัว เป็นอยู่ด้วยความกลัว เพราะมีสิ่งที่ทำให้เกิดความกลัวหรือน่ากลัวมากขึ้น, แล้วมันก็เกิดความวิตกกังวล วิตกกังวล ไร้ใจไม่ได้ตามมา, มันมีความวิตกกังวลไปเสียทุกอย่าง ยิ่งเห็นอะไรก้าวหน้า แล้วมันก็ยังชวนให้วิตกกังวล.

ความก้าวหน้าเป็นเหตุให้เกิดความขัดแย้งอย่างยิ่ง อย่างเรื่องในเมืองภูเก็ต ที่กำลังเป็นเรื่องราวพุดจากกันอยู่เวลานี้ ก็เป็นผลของการก้าวหน้า แต่เป็นไปในทางความขัดแย้งอย่างยิ่ง ฉะนั้นยังมีความก้าวหน้าที่ไหนจะเกิดความขัดแย้ง เพราะความวิตกกังวลของคนในที่นั้น ๆ มันมีความกลัว มีความวิตกกังวล แล้วมีอย่างอื่นอีกมากมาย กำลังเป็นไปทั้งโลกจนเรียกว่าโลกนี้ มันอยู่ด้วยความคิดที่เป็นความกลัว เป็นความวิตกกังวล, มีผลออกมาทำให้เป็นโรคทางจิต เพราะมีการรบกวนในทางจิตมากเกินไป โรคทางประสาทนะมาก่อน; เพราะการอยู่ด้วยความกลัวความวิตก

กังวลมันก็มี โรคประสาทถ้ามันเลยไปกว่านั้นมันก็เป็นบ้าวิกลจริต ตามสถิติมันก็บอกอยู่อย่างนี้.

สถิติทางการแพทย์ของโลกก็ยืนยันอยู่ว่า คนเป็นโรคประสาทมากขึ้น, เมื่อเทียบสัดส่วนกันแล้ว มันเป็นมากเกินไปกว่าที่จำนวนพลโลกมันมากขึ้น, มันเกินสัดส่วนของจำนวนพลโลกที่เพิ่มขึ้น เป็นโรคทางประสาททางจิตทางนี้กันมากขึ้น ๆ เกินกว่าธรรมดา แล้วรุดหน้าไปเร็ว เพราะสิ่งที่ทำให้วิตกกังวลมันมาก มากเร็ว มันมากเกินไป, แล้วมันมากเร็วเกินไป เราจึงอยู่ด้วยกันด้วยความยากลำบาก ด้วยความยากลำบากยิ่งขึ้น, อยู่กันในโลกด้วยความยุ่งยากลำบาก มีสิ่งรบกวนประสาทมากขึ้น ยิ่งขึ้นทุกทีนี้ผลมันเป็นอย่างนี้. ขอให้กึกกู่ให้ดี ๆ ว่า มันน่าคิใจหรือน่าเป็นห่วง เป็นสิ่งที่น่าวิตกกังวลอย่างไร; พวกคนป่าจะหัวเราะเยาะคนที่เรียกว่าเจริญรุ่งเรืองเขาก็ได้ เพราะเขาไม่มีเรื่องยุ่งยากลำบากมาก. คนสมัยนี้ยิ่งวิ่งเข้าไปหาความยุ่งยาก, สร้างความยุ่งยากที่ไม่จำเป็น โดยไม่จำเป็นนี้ยิ่งขึ้นทุกที ๆ มันไปเกิดความนิยมชมชอบมีนั่นมีนี่มีโน่นซึ่งไม่จำเป็นมากยิ่งขึ้นทุกที, ยิ่งไปชอบความก้าวหน้าแบบนี้

เท่าไร มันก็ยังเพิ่มปัญหาเพิ่มความยุ่งยาก. ควรจะรู้จัก
ควบคุมกันเสียบ้าง อย่าให้มีสิ่งที่ไม่จำเป็นที่เป็นข้าศึกแก่
สันติภาพ แม้ที่เป็นความสงบสุขส่วนตัว.

แม้ว่าจะคุกกัน ในแง่ของสุขภาพอนามัย ความ
ปรกติสุขตามปรกติมันก็ลดลงไปมาก มีสุขภาพที่ไม่ต้าน
ทานต่อโรคร้ายไข้เจ็บมากขึ้น คือว่าจะเจ็บป่วยได้ง่ายขึ้น
หรือจะเป็นไปเสียทั้งหมด สุขภาพกำลังเป็นที่น่าวิตกว่า โลกนี้
มันจะเต็มไปด้วยโรคร้ายไข้เจ็บ; แม้ว่าจะพบการรักษาเยียวยา
กันอยู่ตลอดเวลา มันก็เพิ่มโรคแปลกๆใหม่ๆ ออกมา ยิ่ง
ไปกว่าเสียอีก, เลยก้าวหน้ากันแต่เรื่องโรคร้ายไข้เจ็บ และ
วิธีรักษาโรคร้ายไข้เจ็บ อย่างไม่หยุดไม่หย่อน เพราะว่าจิตใจ
มันไม่มีสันติภาพ ร่างกายมันก็นับป่วนไปตามจิตใจ
โรคร้ายไข้เจ็บมันก็ได้โอกาสส่งสะควกตายที่จะเกิดขึ้นในหมู่
มนุษย์, พอดีพอร้ายก็เป็นโรคมะเร็งบ้าง เป็นโรคอย่างอื่นที่
ร้ายไปกว่านั้นอีกบ้าง แล้วโรคอะไรบ้างก็ไม่รู้ ที่เขากำลัง
กลัวกันนัก กลัวกันทั่วโลกเวลานี้ นี้เรียกว่าภายในมนุษย์
ส่วนมนุษย์มันก็มีปัญหา.

ถ้าคู่แข่งภายนอก มันก็พบปัญหา บัญหาทางเศรษฐกิจ กำลังทำให้โลกปั่นป่วนรวนเร ไม่มีใครจะหาความสงบสุขได้. แข่งขันกันในทางเศรษฐกิจยังไม่พอ กลับใช้เศรษฐกิจนั้นแหละเป็นเครื่องมือบั่นทอนทำลายพวกอื่น หรือฝ่ายที่เรียกว่าตรงกันข้ามที่เป็นคู่แข่งกัน ซึ่ง เป็นสงครามที่ลึกซึ้งยิ่งยศจนที่สูญยิ่งไปกว่าสงครามทางอาวุธไปเสียอีก. ข้อนั้นถ้าไม่รู้เรื่องกับเขาบ้าง ก็คงจะไม่กลัวหรือไม่วิตก; แต่ถ้ารู้เรื่องกันแล้วก็จะพบว่า มันเป็นเรื่องที่เลวร้ายที่สุด ยากแก่การแก้ไข ยิ่งไปกว่าสงครามที่ฆ่ากันด้วยอาวุธ. สงครามที่ทำลายกันด้วยวิธีทางเศรษฐกิจนี้ มัน จะไม่สิ้นสุด มันมีแต่จะขยายตัวออกไป. เพราะกิเลสตัณหาของมนุษย์มันขยายตัวออกไป เศรษฐกิจเพื่อหล่อเลี้ยงสงคราม, สงครามก็เพื่อช่วยให้เศรษฐกิจของตนดีขึ้น, เศรษฐกิจของตนดีขึ้น ก็เพื่อจะช่วยเหลือเลี้ยงสงคราม มันก็เลยก้าวหน้ากันใหญ่ทั้งทางเศรษฐกิจและทางสงคราม, แล้วเศรษฐกิจนั้นมันก็กลายเป็นสงครามเสียเอง, ใช้เศรษฐกิจเป็นเครื่องมือบีบคั้น หรือทำลาย หรือกลืนประเทศอื่นที่สู้ไม่ได้ มันก็มีแต่เรื่องทำสงคราม,

สงครามตรง ๆ กับสงครามโดยอ้อม สงครามอื่น ๆ และสงครามเย็น ๆ เป็นเรื่องสงครามไปหมด. เคี้ยวซี่งักจะกลัวสงครามทางเศรษฐกิจมากกว่าสงครามทางอาวุธไปเสียแล้ว, มีการเตรียมรบกันเท่าไร มีการเตรียมป้องกันตัวกันเท่าไร, เตรียมรบก็เตรียมไป, เตรียมป้องกันตัวก็เตรียมไป คือที่จะรุกรานผู้อื่นก็เตรียมกัน, ที่จะป้องกันตัวก็เตรียมกันไป, มันเลย **ไม่มีความสงบสุข, ไม่มีใครที่จะอยู่ด้วยความสงบสุขได้** เพราะ มีแต่การเตรียมรบและเตรียมป้องกันตัว.

นี่เป็นสิ่งที่เห็นได้ว่า มัน ทำลายความสงบสุขอย่างไม่มีเวลาว่าง ไม่มีเวลาสร้าง เลยมีบาปเลวร้ายเกิดขึ้น คือว่าเราอยู่ในโลกในลักษณะที่จำเป็นจะต้องโกหกหลอกลวงกันมากยิ่งขึ้นเท่าไร! ฟังคุณก็น่าแปลก น่าอัศจรรย์ หรือบางทีก็น่าเชื่อบางทีก็ไม่น่าเชื่อ; แต่เท่าที่มองเห็น เห็นว่า มันอยู่ในโลกนี้ด้วยความจำเป็นที่จะต้องโกหกหลอกลวงกันอย่างสุดเหวี่ยง. โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่อง การทุต, การทุต คือเป็นเรื่องหาหนทางหาวิธีที่จะเอาเปรียบ หรือที่จะเอาชนะอยู่ตลอดเวลา, ทั้งที่ปากพูดว่า

เจริญสัมพันธไมตรี, สัมพันธไมตรี แต่จิตใจนั้นมันก็คือการ
คิดที่จะลักลวงเอาประโยชน์ของผู้อื่นมาเป็นของตัว ทั้งนั้น
แหละ. นี่จะเรียกว่าอะไรถ้าไม่เรียกว่า เราใช้ความหลอก
ลวงซึ่งกันและกันแก่กันและกัน เป็นเครื่องมือหาประโยชน์
ให้แก่ตัว; แต่ละประเทศแต่ละพวกก็ต้องดำเนินกิจการ
อันนี้, หลอกลวงให้ได้ประโยชน์ก็มี หลอกลวงเพื่อป้องกัน
ประโยชน์ก็มี, หลอกลวงเพื่อคุ้มครองรักษาเอาคืนมาซึ่ง
ประโยชน์ก็มี. มันก็เป็นเรื่องอยู่กันด้วยความหลอกลวง
ทั้งโลกเลย, ทั้งโลกเลย.

ถ้าเราไม่มองก็อาจจะไม่เห็น แต่ถ้ามองให้ลึกให้
ละเอียด สอดส่องให้ละเอียด ก็จะมีพบว่ายังอยู่กันด้วย
ความหลอกลวง ปากพูดจาอย่างมิตรไมตรี เจริญสัมพันธ
มิตรไมตรี แต่ว่าในใจนั้นมันมีแผนการที่จะลักลวงเอา
ประโยชน์ของผู้อื่นอยู่ตลอดเวลา, เรียกว่าอยู่ในลักษณะที่
จำเป็นจะต้องโกหกหลอกลวงกันมากยิ่งขึ้น, มากยิ่งขึ้น;
เมื่อเป็นอย่างนี้แล้ว จะมีสันติภาพได้อย่างไร. ขอให้
ลองคิดดู, เอาละนี่คือเหตุผลที่ว่า โลกมันไร้สันติภาพมาก
ขึ้นมากขึ้น จนเราจะต้องพิจารณาเรื่องนี้กันแล้ว, ก็ต้องมา

พูดกัน พิจารณากัน ปรึกษารื้อกัน จะประพดติกระทำ
อย่างไรดี จึงจะรอดไปจากอันตรายอันนี้

ควรปรึกษากันในหมู่ปัญญาชน.

ทีนี้ก็จะมาถึงปัญหาต่อไปว่า จะพูดเรื่อง^{นี้}กับใคร
จะทำความเข้าใจเรื่อง^{นี้}กับใคร? อาตมาก็อยากจะตอบว่า
มันควรจะพูด หรือ ควรเอามาพูดกันกับพวกปัญญาชน,
เป็นครูบาอาจารย์, ครูบาอาจารย์ ศาสตราจารย์อะไรก็ตาม
ที่มีผู้เชื่อฟังเคารพนับถือหรือสั่งสอนเขาอยู่, แล้วเขาก็เป็น
ปัญญาชน มันต้องเป็นปัญญาชน จึงจะมองเห็นอะไรลึกซึ้ง.
ไปพูดกับเต่ากับแรคคอย่าง^{นี้}มันก็ไม่มีความประโยชน์อะไร จะต้อง
พูดกับปัญญาชน ที่มีสติปัญญาพิจารณามองเห็นว่ามันเป็น
อย่าง^{นี้}จริง; ฉะนั้นเราจะต้องพูดกับครูบาอาจารย์ ซึ่ง
จะไปแนะนำสั่งสอนลูกศิษย์ลูกหาต่อไปเป็นจำนวนมาก เพื่อ
คนทุกคน หรือคนทั้งโลก จะได้มีความรู้มีความเข้าใจใน
เรื่อง^{นี้}. แต่ว่าผู้ที่มีได้เป็นครูบาอาจารย์ ก็จะต้องพูด
เรื่อง^{นี้} จะต้องรู้เรื่อง^{นี้}โดยเป็นผู้ฟัง. ครูบาอาจารย์เป็นผู้
พูด, แล้วเราก็จะเป็นผู้พูดต่อ ๆ กันไปได้ ว่าเราจะช่วย

กันรักษาสันติภาพ ในโลกนี้ไว้ได้อย่างไร, ไว้ได้อย่างไร,
ขอให้รับทราบกันไว้.

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การศึกษาในระดับอุดมศึกษา
จำเป็นมาก เพราะว่าเขาใช้การศึกษาในระดับอุดมศึกษา
เป็นที่ปรึกษาหรือเป็นหลักเป็นเกณฑ์ เป็นผู้วางแผนการ
เป็นผู้ทำอะไรต่างๆ ที่เกี่ยวกับประเทศชาติหรือความรอดของ
ประเทศชาติ กระทั่งสันติภาพของโลกทั้งโลก; ฉะนั้นก็จะ
ต้องพูดกับผู้ที่เป็นครูบาอาจารย์ ที่จะกระจายความคิดหรือ
อุดมคติเหล่านี้ออกไปๆ ทางอื่นมันไม่มี. มันไม่ใช่เรื่องของ
คนโง่, มันไม่ใช่เรื่องของคนหลั้บหลั้บตาไม่มีสติปัญญา แต่
มันเป็นเรื่องที่สำคัญสำหรับคนที่เฉลียวฉลาด สามารถ
ดำเนินกิจการนี้ให้เป็นไปได้ตามที่ประสงค์.

ในขณะนี้ เรามาพูดกันในป้ออย่างนี้ มันก็โดยหวังว่า
เป็นการทำความเข้าใจกันในขั้นต้น เป็นการปลุกความ
สนใจในเบื้องต้น ให้มันเกิดรุ่งอรุณของสัมมาทิฐิ. เป็น
รุ่งอรุณหมายความว่ามันริเริ่ม มันส่องแสงทองขึ้นมาเป็นรุ่ง
อรุณของสัมมาทิฐิ เพื่อจะได้เจริญงอกงามก้าวหน้าต่อไป
เป็นเวลากลางวันเต็มไปด้วยแสงสว่าง, เรื่องธรรงค์นั้นมัน

ต้องลงมือ. การกระทำต่อผู้ต่อต้าน ทำเป็นขบวนการอะไร มันก็ยังไม่ถึง เรายังไม่สามารถจะกระทำเช่นนั้นได้; เคียวัน เขาเป็นแค่เพียงว่า เรามามองดูให้รู้ให้มีความเข้าใจอย่างทั่วถึง ให้เห็นลู่เห็นทางว่าจะทำอย่างไร, ทำอย่างไรจึงจะประสบความสำเร็จ เหล่านี้เป็นต้น. หวังว่าท่านทั้งหลาย คงจะรับไปพิจารณา ในฐานะเป็นรุ่งอรุณของสัมมาทิฐิ อันเกี่ยวกับสันติภาพ, ให้รุ่งอรุณเกิดขึ้นมาในจิตใจ ทอแสงขึ้นมาในจิตใจ ที่พุทธตามธรรมคาสามัญของชาวบ้านว่าในหัวนั้นแหละ ให้ในหัวนี้มันมีแสงสว่างตั้งต้นขึ้นมา สำหรับจะรู้ทุกเรื่องทุกอย่างที่จำเป็น ที่ควรจะรู้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือเรื่องสันติภาพ.

ที่จริง พุทธบริษัท ก็สนใจกับธรรมะ รู้เรื่องธรรมะ อยู่อย่างพอสมควรแล้ว แล้วมันก็เป็นเรื่องที่จะไปผสมผสานกันเข้าได้กับเรื่องของความทุกข์ หรือกิเลสที่เป็นเหตุให้เกิดทุกข์. ธรรมะในพุทธศาสนา เราไม่มีเรื่องอะไร นอกจากเรื่องความทุกข์ กับความดับทุกข์; รู้จักความทุกข์, และ กิเลสที่เป็นเหตุให้เกิดทุกข์, และ ก็รู้จักเรื่องความดับทุกข์ พร้อมทั้งการปฏิบัติที่ถูกต้องอันสามารถจะดับทุกข์ได้. เรื่องเหล่านี้มันก็

เป็นเรื่องจิตใจของมนุษย์ ความผิดความถูกในจิตใจของมนุษย์
ที่เป็นภายในอย่างลึกซึ้งอยู่แล้ว; ถ้าขยายให้ออกเป็นเรื่อง
ภายนอกของสังคมของส่วนรวม มันก็ไม่ยากลำบากเพราะมัน
เป็นเรื่องเดียวกัน. ถ้ามีกิเลสเป็นเหตุให้เห็นแก่ตัวแล้ว
มันก็ต้องสร้างความทุกข์ขึ้นมาเป็นแน่นอน, สร้างความ
ทุกข์เพื่อตัวเองก่อน แล้วก็สร้างความทุกข์เพื่อผู้อื่นต่อ
ภายหลัง.

ความเห็นแก่ตัว ความมีตัว อย่างโง่เขลา มีตัวมีตน
อย่างโง่เขลา เห็นแก่ตัวด้วยกิเลสนี้ มันก็ทำให้เกิดกิเลส
ครบทุกอย่าง ทุกประการ : เกิดโลภะ อยากได้ด้วยความ
โง่เขลา ในสิ่งที่ไม่ควรจะได้, เกิดโทสะ โกรธเคืองขัดแค้น
อย่างโง่เขลาในสิ่งที่ไม่จำเป็นจะต้องไปโกรธไปแค้นให้เสียเวลา,
แล้วก็เกิดโมหะ หลงใหลในสิ่งที่ยังไม่รู้ว่าเป็นอะไรด้วยซ้ำ
ไป, เหมามาๆ กันไปอย่างนั้นแหละ; นี่มันมีโลภะ โทสะ
โมหะ เกิดขึ้นมาได้เพราะอย่างนี้. ที่นี้เมื่อเอามาเป็นเรื่อง
ของส่วนรวมนั้นแหละ มันก็กลายเป็นเรื่องของโลก, เป็น
ความทุกข์เดือดร้อนของคนทั้งโลก, เป็นความไม่สงบสุข
ของคนทั้งโลก ก็เพราะเหตุของกิเลสที่มีอยู่ในหัวใจของคน

แต่ละคนที่อยู่ในโลก. ทุกคนมีกิเลส ก็หมายความว่า โลกทั้งโลกมันมีกิเลส. ถ้าแต่ละคนไม่มีกิเลส โลกมันก็ไม่
มีกิเลส, ถ้าคนในโลกมันมีกิเลสน้อย โลกนั้นมันก็มีกิเลสน้อย, ฉะนั้นอย่างน้อยที่สุด เราเอา ให้มีกิเลสน้อยกันไว้ก่อน สันติภาพก็จะรักษาไว้ได้.

นี้หลักเกณฑ์อย่างหนึ่งมันเป็นสังัจจธรรม, *สังัจจธรรม* คือความจริงของธรรมชาติ, มันเป็นสังัจจธรรมของธรรมชาติ และ ตกเป็นหน้าที่ของคนทุกคน ที่จะต้องรู้จักและจะ
ช่วยกันรักษาไว้, รู้จักสังัจจธรรมคือกฎเกณฑ์ อันเฉียบขาดของธรรมชาติในข้อนี้, รู้จักว่ามันเป็นอย่างนี้ มันไม่มีทางเป็นอย่างอื่น, แล้วก็ปฏิบัติตามให้ถูกต้อง ช่วยกัน
รักษาไว้ให้ถูกต้อง ก็อยู่ในทางที่จะไม่เกิดความทุกข์แก่มนุษย์นั่นเอง. คำว่า ความถูกต้อง ของเรามีความหมายง่าย
นิดเดียว คือมันไม่เกิดความทุกข์ นั่นแหละคือถูกต้อง, ถ้าเกิดความทุกข์ก็เรียกว่าไม่ถูกต้อง, ไม่ต้องเถียงกันมาก
ในข้อที่ว่าถูกต้องหรือไม่ถูกต้อง, ไม่ต้องอ้างเหตุผลอย่างอื่น, เอาเหตุผลแต่ว่าถ้ามันมีผลเป็นความทุกข์ขึ้นมา แก่ตัวเอง
ก็ตาม แก่ผู้อื่นก็ตาม เรียกได้ว่าไม่ถูกต้องแล้ว. ถ้ามีผลดี

แก่ทั้งสองฝ่าย ก็เรียกว่าถูกต้องแล้ว, ถูกต้องแล้วรักษาความ
ถูกต้องไว้ โดยรู้กฎของธรรมชาติว่ามันเป็นอย่างไร.

นี่เราเป็นพุทธบริษัท ก็ควรจะรับผิดชอบอยู่
ในตัว เพราะเรียกตัวเองว่าพุทธบริษัท บริษัทของบุคคลผู้
รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน; เมื่อยังเรียกตัวเองว่าเป็นพุทธบริษัท
อยู่ ก็ต้องรู้จักและสนใจในเรื่องของสันติภาพ, อันเป็น
ความมุ่งหมายอย่างยิ่งของพระพุทธเจ้า หรือของพระพุทธ
ศาสนา. ดังนั้นจึง ขอชักชวน ให้เรามาเป็นพุทธบริษัทที่แท้
จริงยิ่ง ๆ ขึ้นไป ด้วยการรับผิดชอบในสันติภาพของโลก ก็
จะเป็นพุทธบริษัทเต็มตัว, พุทธบริษัทที่เต็มเปี่ยมเหมือนหรือ
ตรงกับพระพุทธประสงค์นั่นเอง, จึงใ้เอาเรื่องนี้มาพูด
เพื่อให้เราเป็นพุทธบริษัทกันมากขึ้น; จะเอาชีวิตหรือเวลา
ไปทำอะไรที่ไหน ที่มันจะดีไปกว่าการเป็นพุทธบริษัทให้มาก
ขึ้น ใช้ชีวิตใช้เวลาทำอะไรทั้งหมด เพื่อทำให้เราเป็นพุทธ
บริษัทมากขึ้นนั่นแหละ, เป็นสิ่งที่ดีที่สุด.

พุทธบริษัทจึงมีหน้าที่ที่จะต้องรับรู้ เรื่องสันติ-
ภาพ ก็ชวนช่วยพยายามช่วยกันและกัน ให้มันเกิด
สันติภาพขึ้นมา อย่างน้อยที่สุดก็ในหมู่พุทธบริษัทนี้แหละ

ก่อน. ถ้าว่าในหมู่พุทธบริษัทก็ไม่มีสันติภาพแล้ว จะไป
 คุยอะไรกันที่ไหนอีก, จะไปพูดถึงคนอื่นทำไม, ถ้าในหมู่
 พุทธบริษัทแท้ ๆ มันยังไม่มีสันติภาพ. ฉะนั้นเราจะต้อง
 ศึกษาหารือกันในภายในนี้แหละก่อนว่า ภายในพุทธบริษัทเรา
 จะสร้างสันติภาพขึ้นมาได้อย่างไร, มันจะช่วยให้ความเป็น
 พุทธบริษัทนั้นถูกต้องยิ่งขึ้น แท้จริงยิ่งขึ้น มีมากยิ่งขึ้น
 และมีความเหมาะสมยิ่งขึ้น ในการเป็นพุทธบริษัท. นี้
 เรียกว่าเราจะพูด ศึกษาหารือกันในหมู่ผู้มีสติปัญญา ที่อาจจะ
 เข้าใจได้, ช่วยกันพิจารณาทำความเข้าใจแก่กันและกัน, หว
 ความร่วมมือกัน ในการที่จะสร้างสรรค์สันติภาพ ดังที่กล่าว
 แล้ว.

คนบุชวักตุดมาก, เป็นอุปสรรคในการพัฒนาจิต.

ที่นี้ข้อต่อไปที่จะมอง ก็คืออุปสรรค มันมีอุปสรรค
 ในการที่จะทำความเข้าใจกันในหมู่มนุษย์ในโลกนี้, มีอุปสรรค
 อยู่หลายประการ ที่เราจะพูดกันไม่รู้เรื่อง ที่เราจะสามัคคีกัน
 ไม่ได้ หรือว่าจะถึงกับว่าจะไม่ยอมรับฟังเอาเสียเลย; ทั้งนี้ก็
 เพราะว่า ส่วนมากหรือเกือบทั้งหมดในโลกนี้ มันบุชวักตุด.

คำว่า “บรูชาวัตตุ” นี้ฟังยาก แต่ก็ไม่ยากจนเกินไป. เข้าใจว่าพอจะฟังออกกว่า พวกคนทั้งหมดในโลกนี้กำลังบรูชาวัตตุหวังฟังวัตตุ เข้าใจว่าวัตตุจะช่วยให้, เข้าใจว่าความเจริญทางวัตตุ นี้จะช่วยแก้ปัญหาเหล่านี้ทั้งหมดได้ ก็เลยสนใจกันแต่เรื่องทางวัตตุ ไม่มาสนใจในเรื่องทางจิตใจ.

ที่นี้พอไปเล่นกันกับวัตตุ ไปเกี่ยวข้องกับกับวัตตุ ความเอร็ดอร่อยสนุกสนานเพลิดเพลินของวัตตุ มันก็จูงจิตใจจับจิตจับใจของคนเหล่านั้นไว้ ให้เป็นทาส เป็นทาสของวัตตุ บรูชาวัตตุ. เชื่อและหวังว่าจะแก้ปัญหาคำๆ ได้ด้วยเรื่องทางวัตตุ เช่น ที่กำลังเชื่อว่า เราจะทำความเจริญทางวัตตุ แล้วจะแก้ปัญหาคำๆ ให้หมดได้ เป็นผู้ฝากเนื้อฝากตัวไว้กับเรื่องทางวัตตุถึงขนาดนี้ นี้เรียกว่าพวกบรูชาวัตตุ. เขาไม่มองเห็นว่า ความสำคัญนั้นมันอยู่ที่เรื่องของจิตใจ, เขาไม่มองเห็นอย่างที่เรามองว่า โลกนี้มันขึ้นอยู่กับมนุษย์ มนุษย์มันขึ้นอยู่กับจิตใจของมนุษย์; ดังนั้นเราต้องจัดการกับจิตใจของมนุษย์ให้ถูกต้อง. เกือบนี้เขาเห็นว่าอะไรมันก็แล้วแต่วัตตุ; ถ้าวัตตุมันเจริญโลกมันก็จะเจริญ, วัตตุดีแล้วโลกมันก็จะดี, อย่างนี้เขาเรียกว่า เป็นวัตตุนิยมชั้น

สูงสุด เป็นวัตถุนิยมขั้นสูงสุด โดยถือวัตถุนำสำคัญกว่าจิตใจ, อะไร ๆ เป็นไปตามอำนาจของวัตถุ เขาเรียกกันทั่วไปก้องไป ในโลกว่า dialectic materialism วัตถุเป็นใหญ่. เขาถือวัตถุ เป็นใหญ่ จิตใจตามหลังวัตถุ, เขาก็ไม่สนใจเรื่องจิตใจ มัวแต่ ทำวัตถุให้ดีแล้วจิตใจก็จะดีเอง.

เดี๋ยวนี้คนทั้งโลกหรือเกือบทั้งโลก หรือหมดทั้งโลก เป็นอย่างนี้ไปเสียหมดแล้ว ก็เลยพูดกันไม่รู้เรื่อง, เมื่อเรา พูดว่าจะต้องแก้ปัญหทางจิตใจ จัดการทางจิตใจให้ถูกต้อง ให้เจริญ, เขาก็ถือหลักว่าวัตถุต่างหาก, ต้องแก้ไขทาง วัตถุ, ต้องปรับปรุงทางวัตถุ ต้องส่งเสริมทางวัตถุ ให้ สมบูรณ์ถึงที่สุด แล้วจิตใจก็จะดีเอง มันเลยพูดกันไม่รู้เรื่อง. เดียวนี้เราจะไปหาเพื่อนหาฝูงที่มาสนใจทางจิตใจมันจึงหายาก มีแต่คนจะสนใจทางวัตถุ ลุ่มหลงทางวัตถุ บูชาวัตถุ เรียกว่า เป็นทาสของวัตถุ, นี้ก็ชักจูงทุกคนให้ไปเป็นทาสของวัตถุ ร่วมกันกับเขา. ทั่วโลกกำลังเป็นพวกบูชาวัตถุ เสีย อย่างนี้ นี้ก็เป็นอุปสรรคในการที่จะชักจูงมาช่วยกัน แก้ไขโดยเรื่องทางจิตใจ.

แม้ครูบาอาจารย์ในโลกจะเป็นชั้นศาสตราจารย์ในโลก เป็นผู้ที่โลกเชื่อฟัง ก็ยังเป็นเรื่องวัตถุเสียโดยมาก เป็นผู้รู้แต่เรื่องทางวัตถุ, เป็นผู้ที่บูชาวัตถุแก้ปัญหาคำยการเจริญทางวัตถุ, เฉลี่ยฉลาดแตกฉานในเรื่องทางวัตถุ เช่นที่เรียกกันว่าทางเทคโนโลยี ทางอะไรเหล่านี้ มันเป็นเรื่องทางวัตถุทั้งนั้น, โดยกฎเกณฑ์ทางวัตถุ มีกฎเกณฑ์อย่างวัตถุ เป็นไปตามหลักเกณฑ์ของวัตถุ มันก็เลยเป็นวัตถุกันหมด, ก็ไม่รู้เรื่องทางจิตใจ มันก็แก้ไขทางจิตใจไม่ได้, หรือไม่คิดจะแก้ไขกันเสียเลยด้วยซ้ำไป. ^๕ เมื่อครูบาอาจารย์ที่นำโลกมันเป็นเสียอย่างนี้ ก็เป็นเรื่องนำไปในทางวัตถุเสียหมด ไม่นำในเรื่องจิตเรื่องวิญญาณกันเสียเลย, แล้วมันยังนำหัวว่า แม้จะมีศาสตราจารย์ ครูบาอาจารย์บางคนเห็นเรื่องทางจิตใจสำคัญ จะมาแนะนำเรื่องทางจิตใจ ชักจูงในเรื่องทางจิตใจ ก็ไม่มีใครเอาด้วย; เพราะลูกศิษย์ลูกหาคอนหนุ่มคนสาวเหล่านั้นเขาก็ไม่สนใจเรื่องทางวิญญาณ, เขาสนใจแต่เรื่องทางวัตถุ, ถ้าครูบาอาจารย์คนใดจะมาแนะนำชักจูงในเรื่องทางจิตใจ เขาก็จะคิดว่ามันบ้า แล้วเขาก็จะไม่เอากับครูบาอาจารย์คนนั้นก็ได้อ; นี่กำลังเป็นอุปสรรคอยู่อย่าง

มากมาย อย่างนี้ในโลกนี้ในปัจจุบันนี้. แต่เอาตมาเชื่อว่า
 ครูบาอาจารย์ในโลกแทบทั้งหมด ยังเป็นทาสวัตถุ ยังเชื่อ
 ทางวัตถุ, ยังมุ่งหวังที่จะใช้วัตถุเป็นเครื่องแก้ปัญหา, ยังบูชา
 ความก้าวหน้าทางวัตถุเป็นพระเจ้าอยู่นั่นเอง. ฉะนั้นสิ่งที่
 ว่าเป็นความเจริญก้าวหน้า มันจึงเป็นไปในทางวัตถุหมด
 ไม่สามารถจะควบคุมให้มาในทางจิตใจ ซึ่งไม่มีความก้าวหน้า
 เลย.

เดี๋ยวนี้เขาอาจจะคิดในทางวัตถุ จะทำยาเม็ดยาอะไร
 ขึ้นมา กินเข้าไปแล้วหายโรค กินเข้าไปแล้วหายโกรธ หาย
 หลงก็ได้, เขาก็คิดว่าอย่างนั้น มันก็มีส่วนจริงเหมือนกัน
 แต่มันมีส่วนน้อย. ถ้าควบคุมระบบต่างๆ ในภายในได้ ยา
 เม็ดนั้นมันทำให้ไม่มีการเปลี่ยนแปลงในทางเคมีในทางภายใน
 แล้ว มันอาจจะบรรเทาความโลภ ความโกรธ ความรัก ความ
 เกลียด ความกลัวอะไรได้บ้างเหมือนกัน ไม่ใช่จะไม่มีเสีย
 ที่เดียว, แต่มันไม่พอ จะต้องจัดการด้วยเรื่องทางจิตใจ
 ล้วนๆ แล้วจิตใจไปบังคับทางกาย อีกทีหนึ่ง. แต่ที่นั่นมัน
 ละเอียดยิ่ง ซึ่ง สุขุมมากเกินไป คนไม่เข้าใจ มันก็มองไม่เห็น
 จึงไม่มีใครสนใจเรื่องทางจิตใจ; กังนั้น เรื่องทางจิตใจ

ทั้งหลาย จึงตกต่ำไปมาก, แม้ที่สุดแต่เรื่องจิตใจทางมิชฌา
 ทิฏฐิ ทางวิทยาอาคม ทางเสน่ห์ยาแฝดอะไรก็ตาม ซึ่งเป็น
 ทางจิตใจ มันก็ตกต่ำลงไปมาก เพราะว่าความเจริญทาง
 วัตถุมันแทรกแซงเข้ามา. เรื่องทางจิตใจที่เป็นฝ่ายผิด ก็
 ยิ่งตกต่ำไปสูญหายไป, เรื่องจิตใจทางฝ่ายที่ถูกต้องมันก็ยัง
 ไม่มีโอกาส.

นี่เรามาสอนใจกันอย่างนี้ มาพูดกันอย่างนี้ ก็
 เหมือนกับมาทวนกระแสหน้า ทวนกระแสความต้องการ
 ของมนุษย์ในโลกในปัจจุบันนี้ ซึ่งบูชาวัตถุ มันก็มีความยาก
 ลำบากหรือเป็นอุปสรรค, ทุกคนเขาเชื่อเสียว่า จะรอดได้
 ก็เพราะวัตถุมันเจริญ เขาก็ไม่มาฟังที่เราจะพูดว่า ต้อง
 ทำจิตใจให้เจริญ มันจึงจะรอดได้, นี่เป็นอุปสรรคอย่าง
 ยิ่ง ในการที่จะพูดจากันด้วยเรื่องสันติภาพ ให้คนสมัยนี้ฟัง
 ขึ้นพูดไปมันก็จะเหมือนกับเป่าปี่ให้เรดฟัง เป่าปี่ให้เต่าฟัง
 และอาตมาเองก็ไต่เป่าไปก็มากน้อยแล้วก็ไม่รู้, ได้พยายาม
 จะพูดแต่เรื่องนี้อยู่เสมอไป, นี่ก็นึกหัวน้ ๆ ตัวเองอยู่ด้วย
 เหมือนกัน. แต่ถึงอย่างไรก็ดี ไม่ยอมแพ้ก็จะต้องพยายาม
 ต่อไปอีก ในการที่จะพูดกันถึงเรื่องความจริง อันแท้จริง

ของพระธรรม ของธรรมชาติ จึงมาพูดเรื่องนั้นขึ้นมาในสมัยนี้ ในโอกาสเช่นนี้ ก็คือพูดเรื่องจิตกับหมู่มนุษย์ที่เขาบูชาวัตถุ.

ต้องใช้อริยสัจ ๔ เป็นหลักการ.

เอ้า, ที่นี้ก็จะได้พูดเป็นการล่วงหน้าไว้เสียเลยว่า เราจะมีหลักการสำหรับพิจารณาและศึกษากันอย่างไร? เรื่องที่จะพูดจะทำกันต่อไปข้างหน้า นั้น จะมีหลักการอย่างไร? ตอบง่าย ๆ แลละ ว่าเราเป็นพุทธบริษัท เราเป็นพุทธบริษัท ในฐานะที่เราเป็นพุทธบริษัท เราก็จะใช้หลักการหรือวิธีการของพระพุทธเจ้า คือตามหลักของอริยสัจสี่นั่นเอง. ขอให้รู้ไว้เถิดว่า หลักอริยสัจ ๔ ของพระพุทธเจ้า ในพระพุทธศาสนานี้ แลละ จะช่วยแก้ปัญหาเหล่านี้ได้ จึงขอยืนยันไว้, และบอกกล่าวไว้เป็นการล่วงหน้าว่า **เราจะต้องใช้หลักอริยสัจ ๔** ซึ่งจะใช้กันอย่างละเอียดถี่ถ้วนสุขุมอย่างไร ก็ไว้พูดกันในคราวหลัง ๆ. ในคราวนี้ก็จะพูดได้เป็นหลักเกณฑ์หรือความมุ่งหมายส่วนใหญ่ว่าใช้หลักอริยสัจ ๔.

อริยสัจ ๔ ใน เรื่องสันติภาพนี้ จะมีอย่างไร ?
 เรื่องที่ ๑ เรื่อง ททุกข์ เราก็จะมองเห็นว่า วิกฤตการณ์ คือ
 ความไม่มีสันติภาพนั้น มันเป็นเรื่องที่มีอยู่จริง มีอยู่ในโลก
 จริงๆ, มีอยู่กับเนื้อกับตัวจริงๆ ความทุกข์หรือวิกฤตการณ์
 มันก็เป็นเรื่องที่มีอยู่จริง, แล้วเป็นสิ่งที่โลกบอบช้ำเสียด้วย โลก
 บอบช้ำเสียด้วย มันเป็นตัวร้าย แต่ว่ามันได้รับการบอบช้ำอย่างยิ่ง
 เอาจับมันซิ. นี่คือ ความทุกข์หรือวิกฤตการณ์ จะต้อง
 รู้จักมัน ในฐานะที่มันเป็นสิ่งที่มีอยู่จริงในโลก จะต้อง
 จับเอาตัวมาดูให้รู้จักกันให้จริงๆ ว่ามีอยู่อย่างศัตรูที่
 ซ่อนเร้นอยู่ในตัวเรา, เหมือนกับว่าเชื้อโรคหรืออะไรที่ร้ายๆ
 ที่ร้ายกาจ ที่มันซ่อนเร้นอยู่ในตัวเรา เราจะต้องจับตัวเอา
 มาดู มารู้จัก มากำจัด มาทำลายเสียให้หมดสิ้น นี่เรื่องที่ ๑.

เรื่องที่ ๒ เหตุแห่งวิกฤตการณ์ คือเหตุแห่ง
 ความทุกข์ ตามที่มันมีอยู่จริง ที่มันเป็นต้นเหตุอันแท้จริง
 ก็จะกล่าวได้ว่า ต้นเหตุที่แท้จริงของวิกฤตการณ์ในโลก
 ก็คือ ความไม่มีศีลธรรม, ความไม่รู้จักรัศธรรมะแล้วก็ไม่มี
 ศีลธรรม. เมื่อไม่มีศีลธรรมมันก็เป็นเหตุให้เห็นแก่ตัว, ให้
 เห็นแก่ตัว; พอเห็นแก่ตัวเท่านั้น มันก็มีความทุกข์

แก่บุคคลนั้นทันที, มันหนกอกหนกใจวิตกกังวลอะไร เพราะความเห็นแก่ตัว; ยึดมันถือมันตัว ก็เป็นทุกข์ส่วนตัว แล้วเมื่อเห็นแก่ตัว มันก็รุกเข้าไปในประโยชน์ของผู้อื่น, คิดเอาประโยชน์ผู้อื่น ลักลวงผู้อื่น, เบียดเบียนผู้อื่น เอาประโยชน์ของเขามาเป็นของตัวเอง ผู้อื่นก็พลอยเดือดร้อนด้วย. นี่เมื่อมีความเห็นแก่ตัว มันก็เดือดร้อนทั้งตนเอง และเดือดร้อนทั้งผู้อื่น, นี่ความเห็นแก่ตัวจึงเป็นต้นเหตุอันแท้จริงแห่งวิฤตการณ หรือความทุกข์ของโลก. ถ้าพูดเป็นเรื่องความทุกข์ ก็ต้องเป็นความทุกข์ของโลกมิใช่ของบุคคลแล้ว วิฤตการณเป็นความทุกข์ของโลก, เหตุแห่งวิฤตการณ ก็เป็นเหตุแห่งความทุกข์ของโลก.

ที่นี้เรื่องที ๓ ความดับทุกข์ คือสันติภาพ นั้นแหละ, สันติภาพนั้นแหละคือตัวความดับทุกข์ ในโลกนี้, อยู่กันอย่างโลกๆ ก็ดับทุกข์กันได้ตามแบบโลกๆ ตามภาษาชาวโลก ตามธรรมดาทั่วไป, เป็นนิพพานในความหมายหนึ่งสำหรับชาวโลกทั่วไป ยังไม่ถึงเหนือโลก ก็มีความหมายแห่งนิพพาน เรียกว่า *นิพฺพตฺติ*. *นิพฺพตฺติ* ความหมายเหมือนกับนิพพาน, *สํเลน* *นิพฺพตฺติ* *ยฺนตฺติ* ท่านทั้งหลายจะได้

ยีนมากมายเหลือประมาณแล้ว. เอาว่ากันใหม่ทั้งหมดว่า
 สี่เลน โภคสมุปทา สี่เลน นิพพุติ ยนฺติ ตสฺมา สี่ลํ วิโสธเย
 สี่เลน สุกฺติ ยนฺติ—ศีลให้ถึงสุกฺติ, สี่เลน โภคสมุปทา—ศีล
 ให้ถึงโภคทรัพย์, สี่เลน นิพพุติ ยนฺติ—ศีลให้ถึง นิพพุติ,
 นิพพุติ ความหมายของนิพพานในชั้นอย่างในโลกทั่วไป ยัง
 ไม่เด็ดขาดสิ้นกิเลส แต่ว่าเป็นความหมายของนิพพาน คือ
 เป็นชีวิตเย็น เหนือโลกคือ ไม่หลงโลก ไม่จมโลก แต่ก็ยังไม่
 พ้นไปจนถึงโลกุตระ นี่นิพพุติ กำนัน ก็คือ นิพพานสำหรับ
 คนทั่วไปในโลก แม้อย่างนี้ก็เรียกสันติภาพได้.

ที่นี้ถ้า นิพพานเต็มที่เป็นโลกุตระ หมดยกเลส
 สิ้นเชิง เป็นพระอรหันต์อย่างนี้ เป็นสันติภาพแท้จริง,
 เป็นสันติภาพสูงสุด ไม่มีอะไรยิ่งไปกว่านั้น. สันติภาพ
 ระดับชาวโลก ทั่วไป ก็มีได้ในชื่อ นิพพุติ เป็นชีวิต
 ที่เยือกเย็น, เป็นการเป็นอยู่ที่เยือกเย็น สงบเย็น เย็นออก
 เย็นใจ นั่นแหละ มันก็มีอยู่ส่วนหนึ่ง. ถ้าว่ายิ่งไปกว่านั้น
 ก็เป็นโลกุตระ ไม่มีกิเลสโดยประการทั้งปวง, มันก็เย็นออก
 เย็นใจ โดยประการทั้งปวง. นี่คือสิ่งที่เรียกว่าสันติภาพ
 ความดับแห่งวิฤตการณ์ทั้งหลาย, โดยย่อมีอย่างนี้.

เรื่องสุดท้าย เรื่องที่ ๔ ทางให้ถึงสันติภาพ, ทางให้ถึงสันติภาพ ก็คือความถูกต้องทุกประการ รวมกันเข้าเป็นหนทางที่เรียกว่า *อัญฐังกิกมัคค์* — มรรคมีองค์แปด — ความถูกต้องแปดประการรวมกันเข้าเป็นหนทางอันประเสริฐ, นั่นแหละทางแห่งสันติภาพ แล้วมันเป็นเรื่อง ถูกต้องๆ ถูกต้องๆ ไปทุกๆ อย่างที่มันควรจะถูกต้อง เรียกว่า มรรคมีองค์ ๘.

ถ้าจะเอาใจความธรรมคาสามัญ ก็เพ่งถึงคำว่าถูกต้องๆ. คือคำว่า สัมมาๆ สัมมา สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ, *สัมมา* ทั้งหลาย มันแปลว่า ถูกต้อง; เมื่อถูกต้องๆ มารวมเข้าแล้ว มันก็เป็นหนทาง เดินไปในทางแห่งความถูกต้อง อย่างนี้ก็เรียกว่าอริยมรรค. อย่างที่เราได้ยินได้ฟัง ได้พูดยู่กันเสมอ เรื่องมรรคมีองค์ ๘; แต่ขอเติมเข้าไปอีกองค์หนึ่งว่า สัมมาญาณะ, ต่อจากสัมมาสมาธิ แล้วมีสัมมาญาณะ คือ *มีญาณ—ความรู้อันถูกต้อง* เป็นผลของแปดองค์ แล้วก็มีลักษณะเป็นเหตุหนุนๆ อยู่ว่า *มีสัมมาญาณะแล้วก็มีสัมมาวิมุตติ.*

ที่จริงถ้าจะเอาตัวเรื่องความคับทุกข์ มาพูดให้หมด
 สิ้นแล้ว ต้องพูดถึงความถูกต้อง ๑๐ ประการ, ความถูกต้อง
 ๑๐ ประการนั้น มันก็เพิ่มเข้าไปอีก ๒ ประการ
 จาก ๘ ประการที่เราารู้ว่าเป็นอย่างดีแล้ว. ท่านทั้งหลายรู้
 อยู่เป็นอย่างดีแล้วเรื่องความถูกต้อง ๘ ประการ : มรรคมี
 องค์ ๘ ถูกต้องทางทิวฏฐิ ถูกต้องทางความดำริ ถูกต้องทาง
 การพูดจา ถูกต้องทางการทำการงาน ถูกต้องทางการดำรง
 ชีวิต ถูกต้องในความ پاکเพียร ถูกต้องในความมีสติ ถูกต้อง
 ในความมีสมาธิ แปรประการนี้ เรียกว่ามีองค์ ๘, ขอเพิ่ม
 ถูกต้องว่า ถูกต้องในทางความรู้เรียกสัมมาญาณะ กับสัมมา
 วิมุติ, คือวิมุติหลุดพ้นอย่างถูกต้อง รวมเป็น ๑๐ ประการ
 นั้นจึงจะสมบูรณ์. ถ้าพูดแต่เพียง แปรอย่างนี้ ก็พูดแต่
 เพียงที่เป็นเหตุ ส่วนที่เป็นเหตุ, ส่วน อีกสองอย่าง นั้น
 เป็นผล คือ สัมมาญาณะความรู้ถูกต้อง, สัมมาวิมุติ ความ
 หลุดพ้นถูกต้อง, นั้นมันเป็นผล, ผลนี้มีสอง เอาไปรวมกับ
 เหตุที่มีแปดเป็นสิบ เรียกว่า ความถูกต้อง ๑๐ ประการ
 นั้นก็คือกล่าวอย่างสมบูรณ์ครบถ้วนหมด โดยเป็นตัว
 แท้ของพระพุทธานุชา. เมื่อมีสัมมาวิมุติแล้ว มันก็จะ

สมบุรณ์, สมบุรณ์ ก็คือมีผล อันสุดท้ายมีผลสุดท้ายที่เป็นจุดมุ่งหมายปลายทาง.

นี่คือหนทางที่เราจะได้รับสันติภาพ มรรคมงคล ๘ ก็พอ แต่ก็พูดให้ชัดง่ายขึ้นให้ชัดง่ายขึ้นก็สัมมาญาณะอีกข้อหนึ่งเกิด. แต่ที่เหตุว่ามันไม่ไปไหนเสีย ถ้ามีมรรคมงคล ๘ ครบถ้วนแล้ว มันก็จะมีสัมมาญาณะเอง, ครั้นมีสัมมาญาณะแล้วมันไม่ไปไหนเสีย มันก็มีสัมมาวิมุติเอง; น่าจะเอามาพูดมาสวดมาท่องกันเสียให้ครบ, มีพระสูตรที่จะสวดได้ง่ายๆ ครบถ้วนเป็น ๑๐ ประการ อย่างนี้ก็มี, คิดว่าจะหามาไว้ให้สวดท่องกันเสียให้สมบุรณ์ ไม่เพียงแต่ ๘ ประการให้มันถึง ๑๐ ประการ, แล้วมีอันสงส์มาก เหมือนกับที่ว่า พระพุทธเจ้าได้ตรัสว่า ถ้าได้อาศัย เราเป็นกัลยาณมิตรแล้ว สัตว์ที่มีความเกิดเป็นธรรมดา จะพ้นจากความเกิด สัตว์ที่มีความแก่เป็นธรรมดา จะพ้นจากความแก่ สัตว์ที่มีความเจ็บเป็นธรรมดา จะพ้นจากความเจ็บ สัตว์ที่มีความตายเป็นธรรมดา จะพ้นจากความตาย. ที่ว่าได้อาศัย พระองค์เป็นกัลยาณมิตรแล้วจะเป็นอย่างนั้นนั่น ก็เพราะว่า ถ้าได้อาศัย พระองค์เป็นกัลยาณมิตร แล้ว จะเกิดความถูกต้อง ๑๐

ประการ^๕นั้นมา คือตามมรรคมืองค์ ๘ แปรประการ แล้ว
อีก ๒ ประการคือ สัมมาญาณะ กับสัมมาวิมุติ; ถ้าถึงสัมมา
วิมุติแล้วคือสันติภาพอันสมบูรณ์.

นี่เราควรมองเห็นให้ชัดว่า มันมีอยู่ มีอยู่แท้ ๆ,
มันมีอยู่อย่างที่จะเป็นไปได้ ในการที่เราจะมีสันติภาพ, มีหน
ทางแห่งสันติภาพชนิดที่เป็นไปได้ คือชนิดที่ปฏิบัติได้
และได้รับผลได้ ปราบภูชัตด้วยตนเอง, นี่มันมีอยู่. นี่คือ
หนทางแห่งสันติภาพ นี่เราก็จะพูดกัน โดยหลักของอริย
สัจจ ๔ ก็คือ :—

๑. วิกฤตการณ ความไม่มีสันติภาพ.

๒. เหตุแห่งวิกฤตการณ ก็คือ กิเลส ทัศนหา
ทั้งหลาย.

๓. สันติภาพ ก็คือความสงบสุขทั้งในแง่ของ
โลกิยะ ทั้งในแง่โลกุตตระ.

๔. ก็คือทางแห่งสันติภาพ มันก็คือ ความถูก
ต้อง ๘ ประการ ซึ่งเป็นส่วนเหตุ แล้วถูกต้อง ๒ ประการ
ซึ่งเป็นส่วนผล มีเข้ามาแล้วมันก็มีสันติภาพเท่านั้นเอง. นี่
เป็นเรื่องอริยสัจจโดยตรง โดยหัวใจ ที่เกี่ยวกับเรื่องวิกฤต-

การณ์หรือสันติภาพของมนุษย์ในโลก ซึ่งเราควรจะนำมา พิจารณากันอย่างยิ่ง, แล้วก็จะได้พิจารณากัน ในอันคับต่อ ๆ ไปของการบรรยาย ให้ชัดเจนเป็นเรื่อง ๆ ไปตามลำดับ.

ในอันนี้ก็เป็นการริเริ่มเรื่องที่จะชวนให้เกิดความ สนใจ. สรุปความได้ว่า โลกกำลังจะวินาศหรือปราศจาก สันติภาพยิ่งขึ้นทุกที เป็นเวลา ที่สมควรแล้ว ที่เราจะ ได้พูดกันถึงเรื่องนี้, และให้รู้ว่าเป็นหน้าที่ของพุทธ-บริษัท ที่จะต้องรับรู้เรื่องนี้, พูดกันถึงเรื่องนี้, ชักจูงกัน ถึงการปฏิบัติเพื่อประโยชน์ในเรื่องนี้, เป็นหน้าที่ของพุทธ-บริษัทโดยตรง หรือจะเรียกว่าในความรับผิดชอบของพุทธ-บริษัท ก็อย่าให้เสียที่ที่มีพุทธบริษัทอยู่ในโลก. เพราะเหตุ ที่มีพุทธบริษัทอยู่ในโลก โลกนี้จะรอดได้; ดังนั้น จึงถือว่าเป็นความรับผิดชอบของพุทธบริษัท ที่มีอยู่ใน โลกนี้ จะต้องช่วยเหลือโลกนี้ให้มันรอดได้, แล้วก็จะ เป็น พุทธบริษัทสมชื่อ, สมชื่อคือเหมือนพระพุทธเจ้า ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน. สาวกของพระพุทเธาก็จะเป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ทำประโยชน์ให้เกิดขึ้นแก่มหาชนทั้งหลาย ทงเทวดาและมนุษย์ ก็ว่าทั้งคนที่ยังรู้จักเหนือ และคนที่

ไม่รู้จักเห็อ. มนุษย์เป็นคนรู้จักเห็อ เทวดาเป็นคนไม่รู้จักเห็อ แต่กั๋ยังมีความทุกข์ด้วยกัน; ฉะนั้นเราจะต้องทำประโยชน์ให้เกิดขึ้นทั้งแก่เทวดาและมนุษย์ ก็ทำให้มีสันติภาพขึ้นในจิตใจของมนุษย์ มนุษย์ก็จะมีสันติภาพ, แล้วโลกนั้ก็จะมีสันติภาพ, เป็นเรื่องทีควรสนใจ และถึงเวลาแล้วทีควรจะสนใจ, หรือถึงเวลาแล้วทีควรจะพิจารณาปริกษาหรือให้เข้าใจกันยิ่ง ๆ ขึ้นไป เป็นเหมือนกับการจุกชนวนกั้ได้ เป็นเหมือนกับการทำให้เกิดรุ่งอรุณทางสัมมาทิฎฐิขึ้นมาในหัวใจของมนุษย์ แล้วเราก็จะได้เป็นมนุษย์, มนุษย์ชนิดพุทธบริษัทเต็มรูปแบบ ไม่มีข้อบกพร่อง จนเรียกได้ว่า ไม่เสียทีทีเกิดมาเป็นมนุษย์ และพบพระพุทธศาสนา.

นี่เป็นเรื่องทีตั้งใจจะบรรยายในวันแรกโดยหัวข้อทีว่า ทำไมจึงปรารถนาเรื่องสันติภาพ, ทำไมจึงปรารถนาเรื่องสันติภาพ. ผู้ทีมาพลอยฟังเป็นครูบาอาจารย์ เป็นข้าราชการทั้งหลาย ก็ขอไ้สนใจเป็นจุดตั้งคั้ันว่า สันติภาพในโลกมันเป็นอย่างนั้ ท่านทั้งหลายมีหน้าทีสั่งสอน ให้กุลบุตรรู้เรื่องสันติภาพ หรือท่านทั้งหลายมีหน้าทีควบคุม ให้การ

กระทำเพื่อสันติภาพยังคงมีอยู่ในบ้านในเมือง ในฐานะที่เป็นครูบาอาจารย์, เป็นข้าราชการ จงจดจำไว้เป็นอย่างดี, นำไปใช้ให้สำเร็จประโยชน์ สมตามความปรารถนา ค้ำยันทุกคน.

การบรรยายสมควรแก่เวลาแล้ว อาตมาขอยุติการบรรยาย เปิดโอกาสให้พระคุณเจ้าทั้งหลาย สวดบทพระธรรมในรูปแบบคณะสาธยาย ส่งเสริมกำลังใจในการปฏิบัติธรรมะนี้ ให้ก้าวหน้ารุ่งเรืองต่อไปโดยรวดเร็วเทอญ ในบัดนี้.

โลกอนิจจัง.

ตามธรรมดา ถ้าไม่มี ความเปลี่ยนแปลง
มาบังแฝง คนจะเบื่อกันเหลือที่
จะเป็นคน ทนอยู่ ในโลกนี้
หนักเข้ามี แต่อยาก จะดับไป ๆ

ดับจากโลก เพราะโลก มันน่าชัง
แต่ใครบ้าง รู้สึก เช่นนี้ได้
เพราะโลกนี้ อนิจจัง บังเอาไว้
คนเราใช้ อนิจจัง ชังตัวเอง ๆ ☺

พุทธทาสโอฬารโกศล

นิพพานที่นี้และเดี๋ยวนี^{๕*}

ท่านที่เป็นภิกษุราชภัฏ จะต้องลาสิกขา ทั้งหลาย,

การบรรยายแบบมหาวิทยาลัยต่อทางสุนัข ๑๐ ชม. ของเราเป็นครั้งที่ ๔ นี้ ผมจะพูดด้วยหัวข้อว่า นิพพานที่นี้ และเดี๋ยวนี ตั้งได้เคยพูดมาแล้วในตอนก่อน เกี่ยวกับนรก และสวรรค์. ถ้าเป็นอย่างที่แท้จริง ต้องเป็นที่นี้และเดี๋ยวนี คือเป็นสันติภูมิจึงได้ แล้วก็ได้กล่าวไว้ถึงนิพพาน ก็ต้องที่นี้ และเดี๋ยวนี ซึ่งจะได้พูดกัน ก็คือที่กำลังจะพูดนี้เอง.

* คำบรรยายของท่านพุทธทาสภิกขุ ในชุดมหาวิทยาลัยฯ ๑๐ ชั่วโมง ครั้งที่ ๔ วันที่ ๒๘ ตุลาคม ๒๕๒๓ เวลา ๑๕.๐๐ น.

พุทธบริษัทรู้เรื่องนิพพานไม่สมบูรณ์.

เรามีการศึกษาไม่สมบูรณ์ ศึกษาพุทธศาสนาไม่สมบูรณ์ แล้วก็พินเพื่อค้ำย พุทธบริษัทจึงไม่รู้เรื่องนิพพานโดยสมบูรณ์; มันก็ต้องบรรลุนิพพานไม่ได้, ไม่ได้รับรสของนิพพานตามที่ควรจะมี.

ที่นี้ขอให้มองให้เห็นว่า ถ้าไม่มีนิพพาน ก็ไม่ใช่พุทธศาสนา. ที่นี้ก็ต้องยอมรับข้อนี้เอาไปคิดพิจารณา; ถ้าไม่มีนิพพาน จะเป็นพุทธศาสนาไม่ได้; ไม่ใช่พุทธศาสนา, หรือไม่มีพุทธศาสนา. ที่นี้ถ้าไม่รู้จักนิพพาน ก็ไม่ใช่พุทธบริษัท.

ถ้าถือตามความหมายที่ถูกต้อง เป็นพุทธบริษัทกันทั้งที ก็ต้องรู้สิ่งที่ เป็นหัวใจ หรือสิ่งที่สูงสุดของพุทธศาสนา; เพราะฉะนั้น เราจึงต้องมีความรู้เรื่องนิพพานโดยถูกต้อง, ปฏิบัติอยู่เต็มตามที่ควรจะปฏิบัติ, แล้วก็ได้รับผลเท่าที่ควรจะได้รับไม่มากนักน้อย; อย่างนี้ต่างหาก จึงจะเป็นพุทธบริษัท; จะถือเสียว่า บวชเหลือองๆ แดงๆ แล้วก็จะเป็นพุทธบริษัท ถ้าไม่รู้เรื่องหัวใจของพุทธ-

ศาสนาเสียเลย มันก็เป็นแต่เปลือก เป็นแต่บัญญัติ เป็นแต่
ทะเบียน ทำนองนั้น.

ทีนี้ขอให้คุณทดสอบดู ตามที่ผมกำลังจะพูดต่อไป
ว่า *ความรู้เรื่องนิพพานของเรา กำลังมีอยู่อย่างไร ?* ในที่
ทั่วไป รวมทั้งคุณเองคนหนึ่งด้วย. คุณคอยพิจารณาดูว่า
คุณมีอย่างนั้นหรือเปล่า?

รู้จักนิพพานเพียงว่าถึงยาก, จะถึงต่อตายแล้ว.

เดี๋ยวนี้ในเมืองไทยเรา ประชาชนถือว่า นิพ-
พานเป็นสิ่งที่ยากนักยากหนา ในการที่จะถึงได้. และ
เป็นของเหลือวิสัย แล้วพ้นสมัยที่จะถึงได้แล้วในสมัยนี้. นี้
คุณคิดอย่างนี้หรือเปล่า? คุณเล่าเรียนมาอย่างนี้ คุณมีความ
คิดต่อพระนิพพานอย่างนี้หรือเปล่า? “มันยากเกินกว่าจะถึง
ได้ แล้วก็เหลือวิสัย, แล้วก็สมัยนี้พ้นสมัยแล้ว, ไม่ต้องเอา
เรื่องนิพพานมาพูดกัน” ถ้าคุณกำลังมีความรู้เหมือนคน
ทั่วไปอย่างนี้แล้วละก็ เราก็จะต้องพูดกันใหม่.

แล้วเขารู้หรือ *ถือกันอยู่ว่า ต้องสร้างบารมีตายเกิด ๆ ๆ*
เรื่อยไปเป็นหมื่นชาติแสนชาตินั้นจึงจะนิพพาน ; หมายความว่า

ว่าเข้าโลงกันหมิ่นหนแสนหน จึงจะถึงนิพพาน. ถ้าคุณเคย
 ได้รับความรู้มาอย่างนี้ หรือเชื่ออยู่อย่างนี้ ก็ขอให้เตรียมตัว
 สำหรับจะพுகันใหม่แล้ว.

แล้วก็นิพพานนั้นถึงต่อตายแล้ว ผมคิดว่าเรามี
ความเชื่ออย่างนี้กันมากทีเดียว. นี่เราบอกว่านิพพาน
 ที่นี้และเดี๋ยวนี้ ไม่ใช่ต่อตายแล้ว; *เพราะว่า* การศึกษา
 หมาทางตัวนั้นสอนตัวนั้น; *สอนว่านิพพาน แปลว่าตาย*
ของพระพุทธเจ้า หรือของพระอรหันต์.

ในโรงเรียนเขาสอนว่า คนตายเรียกว่าตาย, พระเจ้า
 แผ่นดินตายเรียกสวรรคต, เจ้านายตายเรียก พินาศย์ อนิจ-
 กรรม อะไรเรื่อย ๆ มา, ช้างตายเรียกว่าล้ม, เพื่ออธิบายคำว่า
 ตายตัวเดียว. เขาเอาคำว่าตายนี้ ไปให้เป็นอาการของ
 พระพุทธเจ้าหรือของพระอรหันต์. *นี่ เด็ก ๆ ก็เข้าใจว่า*
นิพพานคือตาย แล้วจะได้อะไรกันเล่า? พอนิพพานก็คือ
 ตาย ตายแล้วจะได้อะไรกัน? แล้วจะนิพพานที่นี้และเดี๋ยวนี้
 ได้อย่างไร? *นี่นิพพานต้องที่นี้ และเดี๋ยวนี้.*

บ้างว่า นิพพานสูญเปล่า ไม่มีอะไร.

ที่^๕นี้เขายังพูดกันอยู่อย่างทำลาย, เป็นการทำลาย
 หมกว่า นิพพาน^๕นี้สูญเปล่า ไม่มีอะไร, นิพพานนี้สูญ-
 เปล่า, ไม่มีอะไร ว่างเปล่า สูญเปล่า ไม่มีอะไร; ก็เลยหมก
 กัน.

ตามที่กล่าวมาทั้งหมดนั้นก็คือว่า ไม่มีใครสนใจ
 นิพพาน ไม่มีใครรู้สึก^๕ว่า นิพพานเป็นเรื่องที่ควรสนใจ
 และคุ้มค่า ที่ไปสนใจเข้า. เกียว^๕นี้ไม่มีใครสนใจ
 นิพพาน แม้ในเมืองพุทธ ประเทศไทยชาวพุทธ เมืองพุทธ
 นี้ ก็ไม่มีใครสนใจในนิพพานซึ่งเป็นตัวแก่นแท้ ปลายทาง
 ของพุทธศาสนา. ^๕นี้ผมยังยืนยันอยู่ว่า ถ้ายังไม่รู้จัก หรือ
 ไม่รู้เรื่องของนิพพาน ก็ไม่ใช่พุทธบริษัท; ถ้าไม่มีเรื่อง
 ของนิพพานก็ไม่ใช่พุทธศาสนา.

ที่^๕นี้ขอทำความเข้าใจกันใหม่ เรามีความเชื่อมีความ
 เข้าใจกันอยู่อย่างนั้นนะ. ^๕นี้ขอทำความเข้าใจกันเสียใหม่,
 แล้วจะได้เชื่อกันเสียใหม่. อย่าเป็นพุทธบริษัทที่ไม่รู้จัก
 พุทธศาสนา; ถ้ารู้จักพุทธศาสนา ต้องรู้เรื่องนิพพาน.
 ฉะนั้น เราอย่าเป็นพุทธบริษัท โดยที่ไม่รู้จักพุทธศาสนา.

เพราะว่าเราเกิดมาโดยทะเบียน พ่อแม่เป็นพุทธ ลูกก็เป็นพุทธ มันก็มีโอกาสที่จะเป็นพุทธบริษัทได้โดยไม่ต้องรู้พุทธศาสนา. นิพพานมิใช่เรื่องเหลือวิสัย

ขอให้เป็นพุทธบริษัทที่รู้จักพระพุทธานุศาสนานา ซึ่งมีพระนิพพานนี้เป็นหัวใจ. เราอย่าต้องเป็นพุทธบริษัทที่เรียนพุทธศาสนา ปฏิบัติพุทธศาสนากันอย่างละเมอ ๆ, เรียนกันอย่างละเมอ, ปฏิบัติกันอย่างละเมอ. เราก็กำลังเป็นอย่างนี้หรือเปล่า?

และที่ว่าจะลืมนองยากสักหน่อย ก็คือ อย่าเป็นคนเนรคุณต่อพระนิพพาน ซึ่งช่วยให้เรารอดชีวิตอยู่ได้. ผมคิดว่าคุณคงไม่เข้าใจ ยังไม่เข้าใจว่า พระนิพพานช่วยให้เรารอดชีวิตอยู่ทุกวันนี้ได้; แล้วเราก็เนรคุณ คือไม่รู้คุณของพระนิพพาน. นี่เดี๋ยวก็จะพูดกันแน่นอน.

เพราะว่าพระองค์ไม่ได้ตรัสสิ่งที่เหลือวิสัย คุณช่วยให้ความเป็นธรรมแก่พระพุทธเจ้าบ้าง; ไปเหมาเขลา ๆ ตาม ๆ กันไปว่า บางเรื่องเหลือวิสัย เช่น เรื่องพระนิพพานนี้เหลือวิสัยของคนทั่วไป. แต่ความจริงนั้น พระพุทธเจ้าท่านไม่ได้ตรัสสิ่ง, หรือ เรื่องที่เหลือวิสัย; เพียงแต่ว่า

ต้องเป็นวิญญูชนอยู่บ้าง. อย่าเป็นคนโง่เง่าเท่าตุ๋น ; ดัง
 บทพระธรรมคุณว่า *ปัจจุตติ เวทิตุโพ วิญญูหิ* เราสวดอยู่
 ทุกวันว่า “*วิญญูชนพึงรู้ได้เฉพาะตน*” ท่านใช้คำว่า
 วิญญูชน คือ คนธรรมดา มีความรู้ที่จะรู้อะไรได้, ไม่ใช่
 คนโง่เง่าเท่าตุ๋น ; อาจจะไม่เสียวิสัยเฉพาะคนโง่เง่าเท่าตุ๋น
 แต่ว่าคนโง่เง่าเท่าตุ๋น ถ้าเขยให้ถูกจุด มันก็ลุกโหลงได้ คือ
 รู้ได้เหมือนกัน ; มันเป็นถึงอย่างนั้น. ถ้าสำหรับคน
 ธรรมาสามัญแล้วต้องไม่เสียวิสัย. พระพุทธเจ้าท่านไม่ได้
 ตรัสเรื่องที่เสียวิสัย.

ฉะนั้น เราควรจะนึกถึงข้อที่เกี่ยวเนื่องกันว่า เรื่อง
 นิพพานเสียวิสัย ถ้าว่าเสียวิสัยจะมีประโยชน์อะไร?
 การตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า รู้แต่เรื่องเสียวิสัย สอน
 แต่เรื่องเสียวิสัยก็ไม่เป็นประโยชน์แก่สัตว์ทั้งหลาย.

ที่เชื่อกันว่า ต้องสร้างบารมีหมื่นชาติ แสนชาติ
 จึงจะถึงนิพพานนั้น นั้นมันมีบัญญัติอยู่ที่คำว่า “ชาติ”. คำ
 พุคว่า ชาติ นี้ มีอยู่ ๒ ความหมาย คือใน ภาษาคน อย่าง
 หนึ่ง, ใน ภาษาธรรม อย่างหนึ่ง.

ต้องเข้าใจภาษาคน - ภาษาธรรมจะเข้าใจนิพพานง่ายขึ้น.

ขอแทรกตรงหน้าว่า ความรู้เรื่องภาษาคน ภาษาธรรมนี้สำคัญมาก. ภาษาคนจะพูดไปโดยมองเห็นด้วยตา ไม่รู้เรื่องความหมายอันลึกซึ้งทางจิตใจ ก็พูดออกไป. คนธรรมดาพูดออกไป นี่ก็พูดอย่างภาษาคน; ที่นี้พูดภาษาธรรมนั้น มองลึกกลงไป ถึงความหมายในภายใน ไม่เอาอยู่ที่รูปร่างภายนอก. คนนั้นเขาารู้ลึกถึงภายในแล้ว เขาพูดออกมา มันก็ต้องเรียกว่า พูดภาษาธรรม. ภาษาคน ภาษาธรรม, คำพูดทุกคำมี ๒ ความหมายทั้งนั้น.

ถ้าพูดโดยภาษาคน เอาวัตถุเอาร่างกายเป็นหลัก พระพุทธเจ้าก็นิพพานแล้ว คือตายแล้ว เผลแล้ว เหลือแต่กระดูกแล้ว; นี้เรียกว่าพูดภาษาคน ก็คือคุยด้วยตาเห็นอย่างนั้น แล้วก็พูดอย่างนั้น. ที่นี้ ถ้าพูดโดยภาษาธรรม พระพุทธเจ้ายังอยู่ และไม่รู้จักตาย; อย่างที่ *พระองค์ตรัสไว้เองว่า "ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา, ผู้ใดเห็นเรา ผู้นั้นเห็นธรรม"*. พระพุทธเจ้าเป็นธรรม พูดภาษาธรรม ก็ยังอยู่. นี่ดูเถอะมันต่างกันอย่างไร? ถ้าพูดภาษาคน

พระพุทธรูปเจ้าตายแล้ว, เฒ่าแล้ว หมกแล้ว, พุทธภาษัตถม
ยังอยู่ตลอดกาล, ยังอยู่กับเราตลอดกาล.

ทุกเรื่องมองให้เห็นอย่างนี้ เหมือนที่พุทกันตอน
เช้า ว่าถ้าพุท ภาษาคน : นรกอยู่ในดิน สวรรค์อยู่
บนฟ้า ถึงกันต่อตายแล้ว; แต่ถ้าพุทภาษัตถม
นรกกับสวรรค์อยู่ที่นี้และเดี๋ยวนี้ : *สวรรค์อยู่ในอก นรก
อยู่ในใจ*. นี้ความต่างกันมันมีอยู่อย่างนี้, ทำความเข้าใจเสีย
ให้ถูกต้องว่า เรากำลังพุทภาษาไหน?

ต้องศึกษาชาติ-ความเกิด ทั้งภาษาคน-ภาษัตถม.

ถ้าพุทว่าชาติ, ชาติความเกิดในภาษาคนก็เอาวัตถุ
ร่างกายเป็นหลัก ก็คือเกิดออกมาจากท้องแม่ ออกมาเป็น
เด็ก โต จนกว่าจะตาย ก็นับว่าชาติหนึ่ง อายุหลาย
สิบปีกว่าจะตาย. *ชาติในภาษาคน คือเนื้อหนังที่เกิดมาจาก
ท้องแม่ อยู่หลายสิบปีแล้วก็ตาย ก็เรียกว่าชาติหนึ่ง.*

ที่นี้ถ้า ชาติในภาษัตถม มันไม่อย่างนั้น มันเล็ง
ไปที่ตัวความคิด เกิดความคิดความรู้สึกว่ากูขึ้นมาครั้ง
หนึ่ง : ตัวกูอย่างนั้น ตัวกูอย่างนี้ ขึ้นมาครั้งหนึ่ง, แล้ว
เดี๋ยวมันก็ดับไป, ความกิดนี้เดี๋ยวมันก็ดับไป; นี้ก็

เรียกว่าชาติหนึ่ง. เพราะฉะนั้น ในวันหนึ่งเรามีได้หลายชาติ เกิดได้หลายชาติ ซึ่งถ้าดีอย่างภาษาคน ก็หลายสิบปีชาติหนึ่ง, แล้วว่าจะเข้าโลงทั้งหมดมีชาติเดียว; ถ้าพูดในภาษาธรรมวันเดียวมีได้หลายชาติ หลายสิบชาติก็ได้แล้วแต่ว่ามีเรื่องมากเรื่องน้อย.

ความรู้สึกประเภทที่ว่า กู หรือ ฉัน หรือ เรา อะไรก็ตาม มันเกิดขึ้นมาครั้งหนึ่ง ก็เรียกว่าชาติหนึ่ง; ต้องศึกษากันอย่างละเอียด เช่นว่า เราเห็นสิ่งที่น่ารัก แล้วก็รักนี่เป็นความคิดที่เป็นกิเลส แล้วก็อยากจะได้ เพราะความน่ารักก็อยากจะได้; นี่เรียกว่า ตัณหา. ความรู้สึกอยากได้นี้มากเข้าๆ มันก็เกิดความรู้สึกว่า กูจะได้ กูอยากจะได้. ความรู้สึกว่า กูอยากจะได้ นี่ มันเกิดขึ้นมาทีหลัง; อยากอะไรเต็มที่แล้ว จะเกิดความรู้สึกที่ว่า กูอยาก กูจะได้.

อันนี้ถ้าไม่สังเกตที่ตัวจริงแล้ว จะเหมาเอาว่า มันขัดความจริง มันขัด Logic ทำไมผู้อยากจึงเกิดทีหลัง ความอยากเล่า? มันอยากเพราะมันเป็นเรื่องของธรรมชาติ ไม่ใช่เป็นเรื่องตัวตนบุคคลอะไร. ธรรมชาติมันปรุงในใจเป็นความอยากขึ้นมาก่อน แล้วความรู้สึกอยากนั้น จะ

ปรุงความรู้สึก : ฉันมี, ฉันเป็นผู้อยาก : อยากรจะได้อ
 อยากรจะเอา. นี้อย่างนี้เรียกว่า มันเกิดตัวกู เกิดความรู้สึก
 ตัวกู : ผู้อย่างนั้น ผู้อย่างนี้ ขึ้นมาทีหนึ่ง ก็เรียกว่าชาติ
 หนึ่ง. นี้เข้าใจชาติอย่างนี้ ซึ่งวันหนึ่งเกิดได้หลายชาติ,
 เดือนหนึ่งหลายร้อยชาติ ปีหนึ่งหลายพันชาติ, หลายๆ ปีก็
 หลายหมื่นหลายแสนชาติได้เหมือนกัน.

นับชาติอย่างนี้แล้ว ก็ไม่ขัดกับหลักที่ว่า ต้องบำ-
 เพ็ญบารมีไปหลายหมื่นชาติ หลายแสนชาติ จึงจะนิพพาน
 นั้นมันก็จริง, คำพูดนี้จริงๆ แต่ความหมายมันคนละอย่าง;
 เมื่อเขาพูดว่า ต้องตายเข้าโลงหมื่นหนแสนหนจึงจะนิพพาน;
 เราไม่ต้องเข้าโลง, ไม่มีวันจะเข้าโลงหมื่นหนแสนหน แต่
 เราก็มีชาติครบหมื่นหนแสนหน.

เพราะว่า ชาติแห่งความรู้สึกนี้ มันเกิดได้ไม่ทัน
 จะตาย ก็ครบหมื่นหนแสนหน : เกิดชาติหนึ่งเป็นทุกข์
 ทีหนึ่ง เป็นทุกข์ทีหนึ่งในชาติอย่างนี้แหละ ; เพราะมันมีความ
 อยาก ความยึดมั่นด้วยความอยาก, เป็นตัวกู แล้วมันก็
 เป็นทุกข์. ความทุกข์เกิดมาจากความยึดมั่น ยึดมั่นที่ไร
 ก็เป็นทุกข์ทุกที ; แล้ว **บาลีกล่าวว่** “เกิดทุกข์เป็นทุกข์

ทุกที” ก็เพราะว่า เกิดนั่นแหละคือยึดมั่น, ยึดมั่นนั่นแหละคือเกิด”

ที่นั่นก็รู้จักเข็ดหลาบ, รู้จักเข็ดหลาบ, รู้จักบันเทากิเลส, รู้จักละกิเลส, แล้วมันก็นิพพานได้ในชาตินี้ไม่ต้องเข้าโลง; แต่มันมีชาติในภพธรรม เป็นหมื่นชาติแสนชาติแล้ว. นี่เรียกว่าบำเพ็ญบารมีหมื่นชาติแสนชาติ ก่อนแต่ที่จะเข้าโลง แล้วก็บรรลุนิพพานได้ ก่อนแต่จะเข้าโลง.

คุณช่วยจำไว้ให้แม่น ๆ แม่นยำในคำพูดนี้ แล้วไปกิดกุใหม่, ไปทบทวนกุใหม่ที่หลัง. เราสร้างบารมีได้ถึงหมื่นชาติแสนชาติในชีวิตนี้; ฉะนั้น หลังจากนั้นก็บรรลุนิพพานได้ในชีวิตนี้.

ความหมายของนิพพาน ของพระพุทธเจ้า.

ที่นี้ให้รู้ไว้ว่า นิพพาน นั้นหมายความว่า เย็น. เคี้ยวจะพูกกันให้ละเอียดสักหน่อย ให้รู้ว่านิพพานนี้ แปลว่า เย็น, เย็นเพราะไม่มีของร้อนคือกิเลส; เมื่อใดของร้อนคือกิเลสไม่มี เมื่อนั้นก็เย็น; นี่คือนิพพานที่เราได้

รับอยู่หลาย ๆ คราว ๆ, เป็นนิพพานน้อย ๆ, เป็นนิพพานตัวอย่าง, เป็นนิพพานระยะสั้น.

เมื่อจิตใจไม่มีกิเลส ห่างจากกิเลส; แต่ไม่ใช่เรานอนหลับนะ เรารู้สึกอยู่อย่างนี้ จิตว่างจากกิเลส; เมื่อนั้นเราจะเย็น; พอกิเลสชนิดไหนก็ตามเกิดขึ้น เมื่อนั้นเราจะร้อน, มันก็เป็นนรก หรือเป็นวัฏฏสงสาร มันร้อน.

นิพพาน นี้เขาเทียบคู่ ก็เทียบกับ วัฏฏสงสาร : พอกิเลสเกิดขึ้น ก็มีวัฏฏสงสารวงหนึ่ง ร้อน; พอกิเลสไม่ปรากฏ ห่างจากของร้อน มันก็เย็น. ฉะนั้น สักวินาทีหนึ่ง ห้านาที สิบนาที อะไรก็ตาม ที่เราไม่มีกิเลส กำลังห่างจากกิเลส เมื่อนั้นเราจะเย็น; เมื่อนั้นเราจะอยู่กับนิพพานตัวอย่าง, นิพพานน้อย ๆ นิพพานขนาดเล็ก, นิพพานระยะสั้น.

คุณของนิพพานมีอยู่แก่ชีวิตประจำวัน.

น้อยยามองข้ามไปเสีย ถ้าไม่มีนิพพานชนิดนี้ พวกคุณก็ตายหมดแล้ว ไม่ได้มานั่งอยู่ที่นี้, หรืออย่างตึกก็เป็นบ้าหมดแล้ว เข้าใจไหม? ถ้าเราไม่มีนิพพานน้อย ๆ สั้น ๆ นิพพานตัวอย่างก็นั่งอยู่เป็นระยะ ๆ นี้, มันก็เต็มไปด้วยกิเลส

เผาทุกนาที่ ตลอด ๒๔ ชั่วโมงทุกวัน ๆ; เทียวเราก็เป็น
โรคเส้นประสาท เป็นบ้าและตายแล้ว.

ฉะนั้น ที่เรามีจิตว่างจากกิเลส เป็นครั้งคราวๆ
สลบกันอยู่นั้นแหละ มันช่วยให้ปกติอยู่ได้ ไม่ต้องเคียด
ร้อน ไม่ต้องนอนไม่หลับ ไม่ต้องเป็นโรคประสาท ไม่ต้อง
เป็นโรคจิต หรือเป็นบ้า.

คุณต้องไปคูเอง ผมพูดได้เท่านั้นแหละ ไปคูเอาเอง
ว่า คนแต่ละคนนะ มัน มีว่างจากกิเลสคั่นอยู่ กิเลสเกิด
เป็นคราวๆ; อย่าไปเชื่ออาจารย์ที่สอนว่า กิเลสเกิดตลอด
เวลา. กิเลส^{นี้}เกิดเป็นคราวๆ ต่อเมื่อมีเหตุปัจจัยให้
เกิด; นี่มันอาจจะขัดกับการสั่งสอนของผู้อื่น. คุณก็รู้
ไว้เสียด้วย รู้ล่วงหน้าไว้เสียด้วยว่า เขาสอนกันว่ากิเลสเกิด
ตลอดเวลา ทั้งวันทั้งคืน ทั้งหลับทั้งตื่น; ^{นี้}เราไม่บอก
อย่างนั้น, เราบอกว่ากิเลสมันเกิดเป็นคราวๆ เมื่อได้
เหตุได้ปัจจัย : เมื่อตากระทบรูป มีสัมผัส และมันโง่ไป
มันก็เกิดกิเลส เป็นคราวๆ อย่าง^{นี้}.

ฉะนั้น ขอให้ขอบคุณพระนิพพานน้อยๆ นิพพาน
ตัวอย่าง นิพพานระยะสั้น ^{นี้} ที่คอยป้องกันไม่ให้เราเป็น

โรคประสาท หรือเป็นบ้าตาย. ถ้าเราไม่สนใจเรื่องนิพพาน เราก็เป็นสัตว์เนรคุณต่อสิ่งที่มีมันช่วยเราไว้ ไม่ให้ต้องตาย ไม่ต้องเป็นบ้า. นี้ทุกคนควรจะมองเห็นว่า ระยะเวลาที่เราว่างจากกิเลสเท่าไรก็ตาม นั้นแหละเป็นนิพพาน ที่หล่อเลี้ยงชีวิตให้ยังคงอยู่ได้ ไม่เป็นบ้า และไม่ตาย. เมื่อนิพพานมีคุณอย่างนี้ เราควรจะทดแทนคุณ สนใจให้มาก.

นิพพานอันสมบูรณ์ อบรมให้มขบได้ทันทีและเดี๋ยวนี้.

ทันที นิพพานน้อยๆ สั้นๆ อย่างนี้ มันก็มีอยู่แล้ว ก็พอที่จะพูดได้ว่ามีทันทีและเดี๋ยวนี้; แต่ผมไม่ได้หมายความว่าอย่างนั้น, หมายความว่า นิพพานที่จริงที่สมบูรณ์จะมีได้แม้ที่นี้และเดี๋ยวนี้ คือในชาตินี้. นิพพานน้อยๆ สั้นๆ ตัวอย่างนั้น มันก็มีอยู่แล้ว; ถ้าไม่มีก็ตายแล้ว ก็พูดว่าอย่างนั้น.

ทันทีเมื่อไม่ได้ตาย มันก็มีอยู่แล้ว : จิตที่ว่างจากกิเลส เป็นระยะๆ นั้น เป็นนิพพานน้อยๆ ที่หล่อเลี้ยงชีวิตเราไว้, แล้วมันก็มีอยู่ที่นี้และเดี๋ยวนี้ มันไม่ต้องรอต่อว่าตาย จึงจะได้นิพพาน. เรามีนิพพานน้อยๆ ได้อยู่ตลอดเวลา,

แล้วจะทำให้เต็มให้สมบูรณ์ได้ ที่นี้และเดี๋ยวนี้ คือเรา เป็นอยู่อย่างทีกิเลสไม่เกิด, กิเลสเกิดได้อย่างไรเรารู้เท่าทัน, เรามีสติปัญญาป้องกันและทำลายไม่ให้กิเลสเกิด.

กิเลสนี้ถ้าเราปล่อยให้มันเกิดได้ที่หนึ่ง มันก็เพิ่มกำลังที่จะเกิด, เพิ่มความเคยชินที่จะเกิดเข้าไปอีกหน่วยหนึ่ง; เพราะฉะนั้น เราปล่อยให้กิเลสเกิดที่หนึ่ง มันจะเพิ่มกำลังที่จะเกิดนี้หน่วยหนึ่งเสมอไป. ถ้าเราเป็นคนเหลวไหลปล่อยให้กิเลสเกิดเรื่อย เกิดบ่อย มันก็เพิ่มความเคยชินที่จะเกิดกิเลส ที่เรียกว่า อนุสัย, อนุสัย เคยชินที่จะเกิดกิเลสนี้ มันเพิ่มขึ้นๆ.

ที่นี้ในทำนองที่ตรงกันข้าม ถ้ากิเลสมันควรจะเกิด เราไม่ให้เกิด, ไม่ให้เกิดในเมื่อมันมีโอกาศที่จะเกิด; ควรจะเกิด เราไม่ให้เกิด. ถ้าอย่างนั้นมันจะกลายเป็นลบ ก็มันจะ ลบความเคยชินที่จะเกิดกิเลสหน่วยหนึ่งๆ, ลบหนึ่งๆ, ลบหนึ่งเสมอ ลบหนักเข้า มันหมดความเคยชินที่จะเกิด; กิเลสมันก็ไม่เกิดได้. นี่เป็นนิพพานที่สมบูรณ์.

เพราะว่าเราทำกันเสียจน ความเคยชิน หรือความสามารถ ก็ความเป็นไปได้ ที่จะเกิดกิเลสนั้นหมดไป มันก็เกิดกิเลสไม่ได้ ก็เป็นนิพพานที่สมบูรณ์, แล้วทำได้ในชาตินี้ ไม่ต้องรอต่อตายแล้ว ต่อเข้าโลงแล้ว.

พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า จิตนี้เป็นประภัสสร คือไม่มีกิเลส รุ่งเรืองทุกใสเหมือนกับเพชร หรือว่าอะไรที่มันมีแสงเรือง; แต่ว่าจิตนี้เศร้าหมองเพราะกิเลสเกิดขึ้นเป็นครั้งคราว. จิตนี้ตามธรรมชาติผ่องใส ถ้ายังมีกิเลสเกิดขึ้น มันก็เป็นประภัสสร ผ่องใส รุ่งเรือง; แต่เดี๋ยวนี้มันก็เศร้าหมองไป เพราะกิเลสเกิดขึ้นเป็นครั้งคราว; เพราะฉะนั้นยังไม่ได้อบรมให้ดี, จิตนี้ยังเปิดโอกาสให้กิเลสเกิดได้, ฉะนั้นกิเลสจึงเกิด.

แนวปฏิบัติให้ปรากฏนิพพานทันทีและเดี๋ยวนี้.

ที่นี้เรามาปฏิบัติธรรม อบรมกันเสียใหม่จนจิตนั้นเปลี่ยนไปสู่สภาพที่กิเลสเกิดไม่ได้; เมื่อกิเลสเกิดไม่ได้จิตนั้นก็ประภัสสรตลอดกาล ไม่มีกิเลส แล้วก็เรืองแสงเพราะความไม่มีกิเลสตลอดกาล.

นี่เราจจะช่วยกันปฏิบัติธรรม ในลักษณะที่
 ป้องกันไม่ให้กิเลสเกิดได้, หรือเกิดขึ้นแล้วทำลายเสียได้
 ทันท่วงที นี้ ก็ไม่สะสมอนุสัย, คือความเคยชินที่จะเกิด
 กิเลส อนุสัยลดลง—ลดลง—ลดลง เพราะว่าอนุสัยได้สร้าง
 ไว้มามาก่อนแต่ก่อน คือกิเลสจากท้องแม่ มันได้สร้างไว้มาก.
 กิเลสและความเคยชินแห่งกิเลส มันมีอยู่มาก ในสันดาน;
 ที่นี้ เรามาลบออก, ลบออก ด้วยการป้องกันไม่ให้เกิด
 กิเลสทุกคราวที่มันควรจะเกิดนี้ อนุสัยก็ถูกลดลงไปหน่วย
 หนึ่ง, หนึ่งหนึ่ง, เรื่อยไป โดยการกระทำอย่างนี้จนมันหมด
 มันก็เกิดกิเลสอีกไม่ได้.

เดี๋ยวนี้จิตมันได้รับการฝึกฝน กระทำ เปลี่ยนแปลง
 จนไม่เป็นที่เกิดแห่งกิเลส; เมื่อกิเลสไม่เกิด จิตนี้ก็
 ประภัสสรตลอดกาล. ประภัสสรเดิมนั้น จิตยังไม่ได้
 อบรม กิเลสยังเกิดได้ จึงสูญเสียประภัสสรบ่อย ๆ. นี้
 เดี่ยวนี้จิตถูกอบรม จนไม่เป็นที่เกิดที่ต้งของกิเลสแล้ว ความ
 เป็นประภัสสรก็สมบูรณ์ จึงเป็นประภัสสรตลอดกาล กิเลส
 เกิดไม่ได้ เรื่องมันมีอยู่อย่างนี้. ฉะนั้น เราจึงสามารถที่จะ
 มีนิพพานได้; ภาษาคนเรียกว่าชาตินี้ คือไม่ต้องเข้าโลง
 ยังไม่ทันเข้าโลง ยังไม่ตาย.

ส่วนนิพพานน้อยๆ ระยะเวลาสั้น ตัวอย่างนั้น เรามีอยู่
 มากๆ หลายๆ ครั้งในวันหนึ่งๆ มองให้เห็นด้วย. ที่นี้
 มันน้อยไป มันเป็นคราวๆ เราทำให้สมบรูณ์ได้ติดต่อกัน
 เนื่องกัน โดยวิธีลดอนุสัยเรื่อยไป จนมันหมด จนไม่มี
 ต้นทุน ไม่มีเติมพื้นที่จะเกิดกิเลสอีก.

นี่ นิพพาน คือความว่างจากกิเลส มีอยู่ตามธรรม-
 ชาติน้อยๆ ก็มี แต่ไม่พอ ไม่ใช่ นิพพานจริง; เราต้อง
 ปฏิบัติธรรมให้ถูกต้อง เป็นอยู่ชนิดที่ลดอนุสัยลงเรื่อยๆ
 จนกว่ามันไม่มีอนุสัยสำหรับจะให้เกิดกิเลส. อย่างพระ-
 อรหันต์ หมดอนุสัย ก็คือหมดกิเลส; ฉะนั้น สิ่งที่จะให้
 เกิดกิเลสมายั่วท่าน มันก็เกิดไม่ได้, สิ่งที่เกิดกิเลสมายั่วท่าน
 ก็เกิดกิเลสไม่ได้; ไม่เหมือนพวกเราที่ยังมีอนุสัย พอสิ่งที่ยั่ว
 ให้เกิดกิเลสมายั่ว มันก็เกิดกิเลส มันต่างกันอย่างนี้.

ฉะนั้น การที่ทำให้กิเลสไม่เกิด หรือ ควบคุมการ
 เกิดแห่งกิเลสไว้ได้ครั้งหนึ่งนั้น มีค่ามาก คือมัน ลด
 อนุสัยลงไปหน่วยหนึ่ง; ทำได้อีกทีหนึ่ง ก็ลดลงไปได้
 อีกหน่วยหนึ่ง, ทำได้อีกที ก็ลดลงได้อีกหน่วยหนึ่ง, ไม่เท่าไร
 มันหมดอนุสัย หมดเชื้อที่จะเกิดกิเลส หรือหมดอาสวะ คือ

การไหลออกมาแห่งกิเลส. เมื่อไม่มีกิเลสเกิด ก็คือนิพพาน,
เมื่อไม่เกิดกิเลสโดยสมบูรณ์ ก็คือนิพพานที่สมบูรณ์.

นี่ย่างไรไปตามพวกนั้น ว่าจิตซัด ไม่มีรสชาติ
อะไร; ก็เทียบเอาดูซิ เวลาที่เราไม่มีกิเลสนั้น มัน
จิตซัดไม่มีอะไรหรือเปล่า? จิตของเราเอง; อย่าไปเอา
เรื่องในหนังสือ ในกัมภีร์, ตัวเราเองรู้สึกอยู่เอง จิตของ
เราเองเมื่อไรมันว่างจากกิเลส มันเป็นอย่างไร? แล้วเมื่อไร
กิเลสเกิดมันเป็นอย่างไร?

แม้แต่เพียงนิวรรณ์เท่านั้น ไม่ต้องถึงกิเลสใหญ่ๆ
ออก นิวรรณ์ ๕ นี้ : แม้แต่่วงนอน มันก็ไม่ใช่สุข
เสียแล้ว มันเป็นนิวรรณ์อันหนึ่ง, ความเบื่อระอา ความ
หุ้่งข่าน ความคิดเอียงไปในทางกามคุณ ความไม่แน่ใจใน
ชีวิต ในการกระทำ นี้ เรียกว่านิวรรณ์ มันก็แย่มากแล้ว, หา
ความสุขไม่ได้แล้ว. ถ้าไม่มีนิวรรณ์ มันก็จะสบายมาก,
อยู่ในสมาธิ ไม่มีนิวรรณ์สบายมาก, ไม่มีกิเลสเลย มันสบาย
มากกว่านั้น.

จะรู้จักนิพพานต้องปฏิบัติจนรู้สึกในใจเอง.

ที่นี้คุณไม่ต้องเชื่อใคร; ถ้าไปเชื่อคนอื่น มันก็
ไม่เป็นธรรมชาติ, รู้สึกอยู่ในตัวเอง; แล้วก็รู้สึกอยู่ใน
ตัวเอง มันก็เชื่อตัวเองว่าความไม่มีกิเลสเนี่ย มีรสชาติบรมสุข
สูงสุด ไม่ใช่จิตซัดเหมือนอย่างที่เขาวอกัน. พวกที่ลุ่มหลง
ในกามารมณ์ เขาก็สันนิษฐานเอาเองว่า เมื่อนิพพานไม่มี
กามารมณ์ นิพพานก็จืดชืด กว่าอย่างนั้น; เพราะเขาไม่รู้
ถึงความสุขอีกชนิดหนึ่ง ซึ่งไม่ต้องอาศัยกามารมณ์ อาศัย
ความไม่มีกามารมณ์รับกวนนั้นแหละ.

กามารมณ์รับกวนมันทำให้ออนไม่หลับ ไม่เคยรู้สึก
กันบ้างหรือ? เมื่อความรู้สึกทางกามารมณ์มันรับกวน มัน
นอนไม่หลับ, มันต้องลุกไปบำบัดความใคร่ มันลากหัวไป
บำบัดความใคร่, มันเป็นสุขอย่างไรละ? เมื่อไม่มีกามารมณ์
รับกวนนั้นแหละ มันเป็นอิสระ มันนอนหลับ.

มีคำพูดในพระคัมภีร์ พระพุทธเจ้าตรัสว่า ท่าน
เป็นสุขกว่าพระเจ้าปเสนทิโกศล เพราะว่าพระเจ้าปเสนทิ-
โกศลนั้นนอนไม่หลับ หลับไม่สนิทดอก เพราะกามารมณ์
รับกวน; ส่วนเราตถาคต ไม่มีกามารมณ์รับกวนตลอดคืน

เพราะฉะนั้น ก็อันหลักสันนิทเห็นตลอดกัน ; ใช้คำพูดอย่างนี้
เปรียบเทียบกันอย่างนี้.

อย่าหาว่า นิพพานไม่มีรส ไม่มีชาติ จืดชืด.
นิพพานต้องเป็นบรมสุข คือเป็นอิสระ ไม่มีกิเลสอะไร
มาบีบคั้น, แล้วก็เรียกว่า “บรมธรรม” : นิพพาน *ปรมา*
ทนต์ พุทธา - ผู้รู้ทั้งหลายกล่าวพระนิพพานว่า เป็น**บรม**-
ธรรม. บรมธรรม คือ ธรรมะอันสูงสุด ธรรมะอย่างอื่น
จะเรียกว่าสิ่งก็ได้, สิ่งสูงสุด, สิ่งประเสริฐที่สุดนะ, บรม-
ธรรม ว้างจากความทุกข์โดยประการทั้งปวง เรียกว่า
บรมธรรม.

และนี่เป็น จุดมุ่งหมายของวิวัฒนาการของชีวิต.
ถ้าชีวิตยังมีกิเลสอยู่ มันก็คั้นรนไป, คั้นรนไป, ไปถึงความ
ไม่มีกิเลสเมื่อไร มันก็จบ มันก็หยุด ไม่คั้นรน แล้วก็
ไม่ต้องตายด้วย มันหยุดความคั้นรน ก็เย็นสมตาม
ความหมายของคำว่า นิพพาน อิศรภาพที่สุด คือความ
ไม่ถูกกิเลสบีบคั้น.

ฉะนั้น คน *ปุดุนทัวไป* ก็ไม่มี**อิสรภาพ**ดอก ;
ที่เรียกว่า ระบบการปกครองให้อิสรภาพ เสรีภาพนั้น ภาษา

คน, เป็นภาษาคนทางวัตถุ. และมีอิสรภาพโดยระบบ
ประชาธิปไตย นี่เป็นภาษาคนทางวัตถุ; แต่มันเป็นข้อ
ของกิเลสเกินร้อยเปอร์เซ็นต์ มันไม่มีอิสรภาพในทางจิต
จนกว่าจะหมดกิเลส, เป็นพวกพระอรียเจ้า, พระอรียเจ้า
เท่านั้นแหละ จึงจะมีอิสรภาพ.

จิตถึงนิพพาน มีอิสรภาพสูงสุด.

นี่นิพพานก็หมายถึงเมื่อเป็นอิสรภาพสูงสุด
ไม่มีกิเลสมาครอบงำयी เบียดเบียน; ฉะนั้น นิพพานจึง
เป็นอิสรภาพสูงสุด แต่เป็นความหมายทางภาษารวม.
ทางวัตถุนี้คนไม่ติดคุก ไม่ติดตะราง มีอิสรภาพ นั้นเป็น
ภาษาคน; เอาข้างนอกเป็นหลัก แต่ในใจยังเป็นทาส
เป็นบ่าว เป็นข้าของกิเลส ไม่ใช่อิสรภาพ. ต่อเมื่อใด
ถึงนิพพาน เมื่อนั้นจึงจะมีอิสรภาพ; ฉะนั้น เราจึงถือว่า
พระนิพพานคืออิสรภาพถึงที่สุด.

ที่นี้ มนุษย์จะไปทางไหนกัน ไปหาความสูงสุด
ไปทางไหนกัน? ไม่มีทางไหน นอกจากไปทางนิพพาน;
อารยธรรมทั้งหลาย ถ้าถูกต้องมันก็ไปหาพระนิพพาน.
เกี่ยวอารยธรรมมันผิด มันก็ไปหาเหยื่อของกิเลส, อารย-

ธรรมสมัยใหม่นี้มันผิด มันก็ไปหาเหยื่อของกิเลส. เขาก็
เรียกว่าอารยธรรม คือความก้าวหน้าในทางผลิตทางประติษฐ
เป็นอยู่กันอย่างแข่งกับเทวดา เรียกว่าอารยธรรม; นั้น
มันอารยธรรมเนื้อหนึ่ง อารยธรรมภาษาคน.

ถ้าเป็น ภาษาธรรม จะทำอย่างนั้นไม่ได้ มันต้อง
เป็นไปเพื่อลดความทุกข์ในจิตใจ. วัฒนธรรมก็คือ ภูมิธรรม
ก็คือ แล้วแต่จะเรียกเถอะ ถ้ามันถูกต้อง มันก็จะไปหานิพพาน
คือหมดกิเลส, เป็นอิสระและเย็น; ศิลธรรมก็เหมือนกัน
มันมุ่งไปยังพระนิพพาน มีอิสระ และเย็น.

ฉะนั้น เราจกจำลองไปได้เลยว่า อารยธรรมก็คือ
วัฒนธรรมก็คือ ภูมิธรรมก็คือ ศิลธรรม จริยธรรม อะไร
ก็คือ มัน ไปสุดที่พระนิพพาน จึงจะเป็นของจริง.

นี่พอจะเข้าใจกันได้แล้ว สำหรับปัญหาของเรา คือ
พวกคุณทั้งหลายนี้ คุณเคยรู้เรื่องนิพพานอย่างไร? ไคยิน
เขากล่าวกันทั่วไป บู้ ย่า ตา ยายที่ไม่มีการศึกษา เขากล่าว
กันอย่างไร? แล้วเรากำลังคิดอย่างนั้นหรือเปล่า? "นิพพาน
ต่อตายแล้ว เหลือวิสัยของคนสมัยนี้ จิตชี้ค้ไม่มีรสชาติ"
ใครเคยไคยินมาอย่างนี้ ไปพิจารณาใหม่เถอะ มันไม่ใช่
อย่างนั้น.

ศึกษาให้รู้จักความหมายของนิพพานโดยภาษา.

ที่นี้ก็จะดูคำว่า นิพพานโดยภาษา. นิพพานโดยภาษาคน หมายความว่า เอาตัวคำว่านิพพานนี้เป็นหลัก, ก็บอกมาแล้วหลายครั้งแล้วว่า นิพพานโดยภาษานั้น แปลว่าเย็น. คำว่าตึวะ ก็แปลว่าเย็น, คำว่านิพพาน ก็แปลว่าเย็น, แล้วยังมีอีกหลายคำ ที่แปลว่าเย็น. แต่เดี๋ยวนี้เรากำลังสนใจคำว่านิพพาน ให้รู้ว่านิพพานนี้แปลว่าเย็น, เป็นคำพูดของคนธรรมดาทั่วไป ในประเทศอินเดียสมัยโน้น. เมื่อพูดว่า นิพพาน ๆ ก็หมายความว่าเย็น เย็น จำกัดความว่าไม่ร้อน สั้นไปแห่งความร้อน, คับไปแห่งความร้อน ก็เหลืออยู่แต่ความเย็น.

นี้ นิพพานแปลว่าเย็น เป็นภาษาชาวบ้านพูด, ลูกเด็ก ๆ ก็พูด เพราะว่าคำว่าเย็นนั้นมัน ใช้ได้ทั้งแก้วตฤทฐ์ แก้วสัตว์เดรัจฉาน และทั้งแก่มนุษย์.

นิพพานเย็น ถ้าใช้แก้วตฤทฐ์ ก็คือวตฤทฐ์เย็น : *อ่าวนไฟแดง ๆ เอาออกมาเสียจากเตา เดี่ยวมันก็เย็นต่ำลงไป ; นี่อาการอย่างนี้เรียกว่า อ่าวนไฟนั้นนิพพาน.* ภาษาโบราณในอินเดียครั้งกระโน้น อ่าวนมันนิพพาน, ข้าวสุก ข้าวสวย

แกงกับร้อนกินไม่ได้ รอไว้ก่อนกว่ามันจะกินได้ คือมันเย็น.
คนในครัวก็ร้องบอกออกมาว่า นิพพานแล้วๆ มากินได้; นี่
วัตถุเย็นอย่างนี้ก็เรียกว่านิพพาน, คำนี้ใช้ได้แม้แก้วตฤ.

ที่นี้สูงขึ้นมา ใช้แก่สัตว์เดรัจฉาน; สัตว์เดรัจฉานมีฤทธิ์ มีพิษ มีอันตราย เอามาจากป่า เอามาฝึก ฝึกกันเสียจนยอมแพ้ จนเชื่อเหมือนกับแมว, เป็นข้างเป็นควาย เป็นอะไรที่มาจากป่า ตูร้าย อย่างยิ่ง, เอามาฝึกเสียจนเชื่อเหมือนกับแมวนี้ เรียกว่ามันนิพพาน. คำนี้ใช้ได้แม้กับสัตว์เดรัจฉานนะ ว่ามันนิพพาน คือมันหมดร้อน มันหมดอันตราย.

ที่นี้ก็ใช้ได้กับคน ทั้งทางกายและทางจิต ถ้าทำให้เย็นลงบ้าง ก็เรียกว่านิพพานทั้งนั้น. ที่นี้คนมีเรื่องจิตใจเป็นใหญ่ **คนชุดแรกๆ เขาไปนิพพานกันที่ กามารมณ;** เมื่อหิวกามารมณมันร้อน พอมีกามารมณมาสนองความใคร่ มันเย็นลง; ก็เลยโง่กันไปพักหนึ่ง **เอากามารมณเป็นนิพพาน.** คำนี้ก็มิอยู่ในพระบาลี ในพระคัมภีร์ ในเรื่องทิวฐิ ๖๒ ประการ; **เอากามารมณเป็น**

นิพพาน ก็เอามากล่าวถึงในพวกโจ้ ๖๒ ประการ มันมี
 กามารมณ์เป็นนิพพานอยู่ด้วย.

ทีนี้ต่อมาอีก พวกนักค้นคว้าทางจิตนี้ ว่าโอ๊ย.
 มันไม่ใช่โว้ย! มันโง่แล้ว; ก็ไปเอาเรื่องจิตสงบเป็น
 สมภาติ ทำสมภาติเป็นปฐมฌาน ทุคฺคิฌาน ตติยฌาน จตุตถ-
 ฌาน เพียงแค่จตุตถฌานนี้มันเงียบ มันสงบ มันเย็นมาก
 ก็เอาจตุตถฌานเป็นนิพพานกันอยู่ยุคหนึ่ง, แล้วจึง
 ต่อมาทำให้ประณีตยิ่งขึ้นไป ก็เอาอรุพฌาน : อากาสาณัญ-
 ฌายตนะ วิญญาณัญฌายตนะ อากิณฺณัญฌายตนะ เนวะสัณฺญา-
 นาณัญฌายตนะ ว่า เป็นนิพพาน, อันนี้มันเย็น เย็นมาก
 แหละ; เพราะว่ามันเป็นสมภาติชั้นลึก ที่ว่าสัณฺญาภิไม่ใช่ว่า
 ไม่มีสัณฺญาภิไม่ใช่นั้น.

พระพุทธเจ้าไปศึกษานิพพานชั้นนี้ ระบบนี้ กับ
 อาจารย์คนสุดท้ายของท่าน คือ อุทกคาบส รามบุตร พอศึกษา
 แล้วเสร็จแล้ว เอ้า, ไม่พอใจ อาจารย์จะยืนยันอย่างไร ท่าน
 ก็ไม่พอใจ เลยทิ้งอาจารย์ที่เอาอรุพฌานอันสุดท้าย เป็น
 นิพพานนี้ไปเสีย, ก็ไปค้นของท่านเอง จนท่าน ตรัสรู้เอง

ว่า ความหมดแห่งกิเลสเป็นนิพพาน. ฉะนั้นเราจึงได้
นิพพาน แบบพุทธศาสนา มา คือความหมดกิเลส.

ประวัติของการใช้คำ “นิพพาน”.

นี่คุณครู ประวัติของคำว่านิพพาน มันใช้ได้แม้
แก่สัตว์ ใช้ได้แม้แก่สัตว์เร่จรจัด, แล้วใช้ได้แก่กามารมณ์
บ้างกันไปพักหนึ่ง, ใช้ได้แก่สมาธิทุกชั้นตอน สมาบัติทุก
ชั้นตอน, แล้ว ในที่สุด ถึงมาพบว่า สิ้นกิเลสเป็นนิพพาน
คือ ของพระพุทธเจ้า.

มันเนื่องจากว่า คำว่านิพพาน, นิพพานนี้เป็น
ของเย็น ใช้กับชาวบ้าน ชาวบ้านทุกคนก็ชอบเย็น เย็นออก
เย็นใจก็พอแล้ว. หญิงสาวคนหนึ่งเมื่อเห็นพระสิทธัตถะเดิน
ผ่านไป เขาร้องตะโกนขึ้นว่า นิพพุตา นูน สามี มาตา — บรูษ
นี้เป็นลูกของใคร แม่ของเขานิพพาน, บรูษนี้เป็นลูกของ
ใคร พ่อของเขานิพพาน, บรูษนี้เป็นสามีของใคร ภรรยา
ของเขานิพพาน, ใช้คำว่านิพพาน อย่างนี้ คือ หมายถึง
เย็นออกเย็นใจภาษาโลกๆ.

ฉะนั้น คำว่านิพพาน เป็นคำที่ ถูกยืมไปใช้ทาง
ศาสนา เมื่อ ฤๅษี, มุนี, โยคี เขาค้นพบความเย็นออกเย็นใจ

ยิ่งไปกว่าเอ็นที่บ้าน เขาก็ต้องเอาคำนี้ไปใช้ คือคำว่า
เอ็น ๆ ๆ นี้ มาบอกชาวบ้านว่า “ฉันพบเอ็นที่คึกกว่า ที่เอ็น
จริง” แล้วก็มาสอนให้.

เพราะฉะนั้น การที่ออกไปค้นคว้าทางธรรม ทาง
ศาสนา ในป่าในดงนั้น มุ่งหมายจะพบเอ็นกันทั้งนั้น;
พบเอ็นอย่างไร ก็เอามาใช้คำว่า “เอ็น ๆ” ก็คือคำว่านิพพาน.
ถ้าพูดเป็นภาษาไทย ก็พูดว่าเอ็น; แต่พูดเป็นภาษา
ที่นั่น สมัยนั้น ก็คือ นิพพาน. ฉะนั้น นิพพานจึงมีมาก
มีหลายระดับ ทุกคนต้องการนิพพาน แต่ว่าต้องการที่เอ็น
จริง ที่พอใจจริงๆ.

เมื่อพวกที่ถือลัทธิอื่นไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ส่งสาวก
ของเขาไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ก็ไปขอร้องว่า *ขอพระองค์จงแสดง
นิพพานของพระองค์แก่ข้าพเจ้า*; กุณฑลคุชชี, พวกเหล่านี้
ไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ขอร้องว่า *ขอพระองค์จงแสดงนิพพาน
ของพระองค์แก่ข้าพเจ้า* คือนิพพานอย่างของพระองค์ เพราะ
พวกเขาเหล่านี้ ก็มีนิพพานเป็นของตัวเองอยู่แล้วทั้งนั้น
เขาเป็นพวกลัทธิ เป็นศาสนา มีศาสนาของเขาอยู่แล้ว เขา
มีนิพพานอย่างของเขาอยู่แล้ว; เกิดไม่พอใจ เกิดสงสัย

ขึ้นว่า นี่ไม่ถูก ก็ไปหา ไปกันคว่ำใหม่ ไปทูลถามพระ-
พุทธเจ้า; ขึ้นไปทางเหนือไปพบพระพุทธเจ้า ใช้คำว่า
“จงแสดงนิพพานของพระองค์” ก็อย่างของพระองค์ แก่
ข้าพเจ้า. แล้วพระพุทธเจ้าก็ ทรงแสดงนิพพานอย่างของ
พระองค์ คือเรื่อง ทำลายอัตตา ถอนอัตตา ทำลายกิเลส;
เพราะถ้าทำลายอัตตาเสียได้แล้ว มันก็ไม่มีกิเลส.

นี่มันเป็นหลักที่ตายตัว : ถ้าทำลายความรู้สึกรู้ว่า
อัตตา ตัวตนเสียได้ กิเลสไม่มีที่ตั้ง ไม่มีที่งอก ไม่มีที่
เกิด, กรรมก็สิ้นสุด ไม่มีที่งอก ไม่มีที่ตั้ง ไม่มีที่เกิด,
วิภวสังสารก็หยุด เพราะกิเลสดับ, กรรมดับ, ผลกรรม
มันก็ต้องดับ. นี่ก็เขียน, นิพพานแบบของพระพุทธเจ้า
ที่ได้ประกาศสั่งสอนแจกจ่ายอย่างเป็นแบบของพระองค์.

วิธีรู้จักนิพพาน ต้องฝึกจิต รู้จักฤทธิ์ของกิเลส.

นิพพานที่เขียนเพราะหมดกิเลสนี้ คุณจะเริ่ม รู้จัก
ได้โดยสังเกต อย่างที่ผมว่า พอกิเลสเกิดร้อนอย่างไร ?
คุณก็ศึกษาอย่างคี่ชี่; พอว่างกิเลส มันไม่ร้อน มันเย็น
อย่างไร ? คุณก็ศึกษาอย่างคี่ ทำอย่างนี้เรื่อย ๆ ไปจะรู้จัก

กิเลส และรู้จักความไม่มีกิเลส. นี่เป็นวิธีที่จะรู้จักพระ-
นิพพาน.

แล้วต้องรู้สึกด้วยใจของตนนะ ไม่ใช่ใครมาบอก;
เรื่องใครมาบอกหรือว่ามีอยู่ในหนังสือใช้ไม่ได้ดอก. ต้อง
รู้สึกว่าเย็น หรือร้อนอยู่กับใจของตนเอง จึงจะเป็นของจริง
เรียกว่า *สนฺทิฎฺฐิโก* - เห็นได้ด้วยตนเอง. เห็นนิพพาน^{นี้}
ต้องเย็น, แล้วก็เย็นจนรู้สึกได้ด้วยตนเอง แล้วก็เห็น
สนฺทิฎฺฐิโก; ถ้าเป็น *เรื่องนิพพาน* เขาใช้คำว่า *สนฺทิฎฺฐิโก*
ถ้าเป็นเรื่องของธรรมดา สนฺทิฎฺฐิโก.

เย็นที่เรา^{นี้}รู้สึกอยู่ได้ในใจ^{นี้}เป็น นิพพาน แล้วก็เห็น
สนฺทิฎฺฐิโก, รู้สึกได้ด้วยตนเอง *อกาลิโก* - ไม่จำกัดเวลา,
ไม่มีกิเลสเมื่อไรก็เย็นเมื่อนั้น. *เอหิภฺสฺสึโก* - มาดู ๆ มีพอ
ที่ให้คนมาดู เรียกให้มาดูว่า *นี้* มาดูซิ มันเย็นอย่าง^{นี้};
อย่าง^{นี้}ก็เรียกว่า นิพพานจริง. *โอบนยฺโก* - ไม่มีอะไรดี
เท่า ในการที่จะเอามาไว้ในใจ. *ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญญูหิ*
- *วิญญูชนจะรู้ได้เฉพาะตน.* ถ้าอย่าง^{นี้}ก็ถูกต้องตาม
สวากฺขาตํ นิพฺพานํ, สวากฺขาตํ ภควตา นิพฺพานํ ก็ือนิพพาน

ที่พระองค์ทรงแสดงไว้. เมื่อว่างจากกิเลส เรียกว่านิพพาน
 ชั่วคราวก็เป็นนิพพานชั่วคราว ถ้าถาวรก็เป็นนิพพานถาวร.

เมื่อจิตว่างจากกิเลสจะพบนิพพาน.

ความว่างจากกิเลส เอ้า, พุทกัณฑ์เรื่องความว่างจาก
 กิเลสหน่อย. ความว่างจากกิเลส^{นี้}มันมีอย่างธรรมชาติ,
 ตามธรรมชาติก็ได้ คือจิตประภัสสรตามธรรมชาติ; เมื่อ
 ยังไม่มีกิเลสเกิด ตามธรรมชาติมันก็เป็นจิตประภัสสร ก็ว่าง
 จากกิเลสโดยธรรมชาติ.

นี่ก็โดยบังเอิญ เราไปอยู่ในป่าช้า หรืออยู่ในที่
 ที่มันทำให้ กิเลสเกิดไม่ได้โดยบังเอิญ อย่างนี้ก็เรียกว่า
 ว่างจากกิเลสโดยบังเอิญ.

ที่^{นี้}โดยเจตนา เราไปทำสมาธิ ทำวิปัสสนา ทำอะไร
 โดยเจตนาจะข่มกิเลส กิเลสไม่เกิด ^{นี้}ก็เรียกว่า ว่างโดย
 เจตนา. ที่^{นี้}ถ้าปฏิบัติสูงสุด เป็นสมุจเฉทปหาน ตัดอนุสัย
 หหมด. ^{นี้}มันก็เรียกว่า มันว่างจากกิเลสแท้จริงถาวร โดย
 สมุจเฉทปหาน.

ว่างไม่ถาวร ก็คือชั่วคราว โดยบังเอิญก็ได้ โดยเจตนา ซึ่งมันมีผลเพียงครั้งคราวก็ได้ หรือโดยประ-
ภัสสรตามธรรมชาติก็ได้; อย่างนี้ว่างไม่ถาวร.

ถ้าว่างถาวร ก็คือทำลายอนุสัยทำให้เกิดกิเลส
เสียหมด แล้วสภาพของจิตนั้น มันเปลี่ยนเป็นจิตที่ไม่ยอม
ให้กิเลสเกิดอีกต่อไป. ก่อนนี้จิตมันยังเป็นสภาพที่ยอม
ให้กิเลสเกิดได้; เกี้ยวนี้ฝึกกันเสียใหม่ ฝึกกันเสียใหม่จน
จิตมันเปลี่ยนสภาพเป็นชนิดที่ว่า กิเลสจะเกิดขึ้นมากวนจิตนี้
อีกไม่ได้ มันก็ไม่มีกิเลสที่จิตนี้ ก็เรียกว่า สมุจเฉทปหาน;
ความเป็นประภัสสรของจิต ก็ต่อเนื่องกันไป ไม่มีกิเลส
แทรกแซง ก็เป็นนิพพานสมบูรณ์.

นี่เรามี นิพพานชั่วคราว นิพพานตัวอย่าง หล่อ
เลี้ยงชีวิตไว้. ผมขอเตือนเสมอ ขอท้วงไว้เสมอ; เกี้ยว
คุณจะไม่ให้ความยุติธรรม ว่ามันรอดชีวิตอยู่ได้เพราะ
นิพพานน้อย ๆ มันหล่อเลี้ยงไว้. ฉะนั้น อย่าเนรคุณต่อ
นิพพานชนิดนี้ ถ้าไม่มีนิพพานชนิดนี้มาหล่อเลี้ยงไว้แล้ว
เราก็ปวดหัวเป็นบ้าตายแล้ว.

เดี๋ยวนี้เราก็ยังมีปวดหัว มีนอนไม่หลับ มีโรคประสาท มีโรคจิตอยู่ เพราะว่านิพพานชนิดนี้ไม่ค่อยจะมี สำหรับคนนั้น, สำหรับบุคคลนั้น นิพพานน้อยๆ นั้นไม่ค่อยจะมี. เพราะฉะนั้น จึงนอนไม่หลับ ปวดหัว เป็นโรคประสาท เป็นโรคจิต อย่างน่าละอายแหมะ ละอายหมา เพราะแหมะหมามันไม่เป็น.

นี่นิพพานน้อยๆ นี้แหละ มันช่วยคุ้มไว้ถึงขนาดนี้; ฉะนั้น เราจะพยายามให้มันมีสภาพปกติของจิต คือไม่มีกิเลสให้มันให้มากพออยู่เสมอ ให้กว้างไกล ใหญ่ยาว ออกไป ทั้งใหญ่ทั้งยาว จนติดต่อกันหมด ก็มีว่างมากขึ้น มีนิพพานมากขึ้น เป็นสุขมากขึ้น.

ยุคนี้คงจะทำยาก เพราะว่าสิ่งที่เข้าศึกแก่นิพพานมันมีมาก ๆ คือความเจริญแผนใหม่. ความเจริญทางวัตถุสมัยใหม่นี้ มันเป็นเข้าศึกแก่นิพพาน, มันยั่วกิเลส มันส่งเสริมกิเลส. ฉะนั้นบทเรียนนี้ จึงทำยากสำหรับคนสมัยนี้ ซึ่งมีวัตถุก้าวหน้ายั่ววานกิเลสมากเกินไป; สมัยโบราณเขาคงไม่ยุ่งยากลำบากมากเหมือนสมัยนี้ เพราะมันไม่มีสิ่งยั่วกิเลสมากเหมือนสมัยนี้.

แล้วเราจะยอมเป็นบ้าอายุแมวยู่หรือ? เราก็ต้อง
 เร่งกำลังจิต กำลังอะไรให้มันว่างจากกิเลสให้ได้. อย่าให้
 กิเลสมันลากหัวเราไป, หลงไหลมัวเมาในวัตถุนิยม ซึ่ง
 ก้าวหน้าแห่งยุคใหม่ ยุคปัจจุบัน; เรียกว่าเมื่อมัน มีวัตถุ
 ยั่วยวนกิเลสมาก มันก็ยังจำเป็นต้องเพิ่มกำลัง
 ของพระนิพพานให้มาก; ถ้าไม่อย่างนั้น เราก็ต้องอายุ
 แมว แล้วก็ไปเป็นทาสของวัตถุนิยม มีความทุกข์ไม่สิ้นสุด.
 นี้เรียกว่าเรื่องของนิพพาน มีปัญหาอย่างนี้ มีข้อเท็จจริง
 แก่พวกเราอย่างนี้ มีปัญหาอย่างนี้ แก่ทุกคนในโลก.

รู้จักนิพพานทันทีและเดี๋ยวทันเกิด.

เฮ้, ที่นี้ก็มาพูดถึง ที่ว่า นิพพานที่นี้และเดี๋ยวทัน
 กันดีกว่า; เพราะว่ามันเป็นเรื่องที่ทำให้ผมถูกค่า จนไม่รู้
 จะทำกันอย่างไรแล้ว ว่า เอาพระนิพพานมาทำให้สำเร็จ
 ประโยชน์ที่นี้และเดี๋ยวนี้. ในเมื่อเขาต้องการให้ตายแล้ว
 เกิด, ตายแล้วเกิด, ตายแล้วเกิด, ร้อยชาติ พันชาติ หมื่น
 ชาติ แสนชาติ แล้วจึงจะนิพพาน. แล้วเรามาทำให้เป็น
 ว่า ที่นี้และเดี๋ยวนี้ก็มิใช่ นิพพาน เขาก็โกรธ ไม่รู้ว่ามันจะ
 ไปขัดประโยชน์ของเขาหรืออย่างไรก็ไม่ทราบ.

เราทำเรื่องว่า เรามาหลอกกันว่า นิพพานที่นี้และ
 เดียวกัน^๕ หรือทำให้นิพพานนี้ด้อยค่าลงไป เพราะทำได้
 ที่นี้และเดียวกัน^๕. เขาให้ถือว่า หมิ่นชาติ แส่นชาติจึงจะ
 ได้; ถ้าอย่างนั้นคำมั่นก็มากซี; พอมาทำได้ที่นี้และเดียวกัน^๕
 กลายเป็นของง่ายไป. เขาก็ค้าน ก็ค่า; ไม่เป็นไร, เรา
 ไม่ได้ต้องการอะไรแก่คนพวกนี้. เราต้องการให้คนทั่วไป
 ต่างหาก ได้รับประโยชน์จากนิพพาน.

จิตถึงนิพพานได้ต้องละอุปาทาน.

มันมีหลักอยู่ว่า เมื่อใดเกิดอุปาทาน เมื่อนั้น
 ไม่นิพพาน คือจิตของเขายึดมั่นถือมั่นในสิ่งใดอยู่.
 คุณรู้ความหมายว่า จิตของเรากำลังยึดมั่นถือมั่น เป็นตัว
 เป็นตนในสิ่งใดอยู่ เมื่อนั้นนิพพานไม่ได้; เมื่อใดจิตไม่
 ยึดมั่นถือมั่นในสิ่งใดอยู่ เมื่อนั้นนิพพานเอง เป็น
 นิพพานในทิวฏฐธรรมนี้ด้วย.

จะเล่าเรื่องก็คือว่า มีคนที่เป็นนักคิดนักศึกษานี้
 เป็นฆราวาสทั้งนั้น ไม่มีพระเลย เป็นพระอินทร์ก็มี เป็น
 อุบาสก เป็นคนร่ำรวยอะไรก็มี ก็มาทูลถามพระพุทธเจ้าว่า
 ทำไมคนจึงไม่นิพพานในทิวฏฐธรรม? คือทำไมคนจึงไม่บรรลุ

นิพพาน ในความรู้สึกของตัวเองที่รู้สึกได้ ที่นี้และเดี๋ยวนี้ ?
ทฤษฎีธรรมนั้นหมายความว่า รู้สึกอยู่กับใจของตัวเอง.

เขามาถามว่า *ทำไมคนจึงไม่นิพพานชนิด ที่รู้สึกอยู่กับใจเอง ที่นี้และเดี๋ยวนี้ ? ทฤษฎี เจว ธมฺเม - ในธรรมอันตนเห็นแล้วเทียว,* คือในความรู้สึกที่ตนกำลังรู้สึกอยู่เทียว; ไม่ใช่ต่อตายแล้ว, ตายแล้วจะรู้สึกอย่างไรได้ ก็คือที่นี้และเดี๋ยวนี้.

พระพุทธเจ้าท่านก็ตรัสตอบว่า มันเป็นอย่างนั้น, คือท่านยกมาทั้งกะบิ ทั้งระบบ เรื่องตา, หู, จมูก, ลิ้น, กาย, ใจ ๖ อย่าง แล้วท่านก็ตรัสทีละอย่าง.

ท่านก็ต้อง *ตรัสว่า* เรื่องตานี้ เห็นรูปก่อน เป็นเรื่องแรก. *รูปที่ตาเห็นนั้น เป็นอิฏฐา แปลว่า นำปรารถนาอย่างยิ่ง, กนฺตา - ยั่วให้เกิดความรัก.* กานตาเป็นภาษาไทยมาเป็นกานตา, นางกานตา คือนางสาวที่น่ารัก. *กนฺตา - นำรักอย่างยิ่ง, มนฺปา - นำพอใจอย่างยิ่ง. บัฏฐปา - มีลักษณะน่ารัก, กามุปสนฺหิตา - เป็นที่เข้าไปตั้งอาศัยแห่งกาม.* รูปชนิดนั้นเป็นที่เข้าไปตั้งอาศัย แห่งกาม คือ *ความใคร่, รมฺนียา - ย่อมจิต.*

รูปนั้น อัญญา, กนฺตา, มนาปฺวา, บัณฑิตฺวา, กามุปลสน-
หิตา, รมนียา; หมายความว่า รูปนั้น น่าใคร่ น่ารัก น่า
พอใจ ลักษณะชวนรัก ก็เป็นที่เข้าไปตั้งแห่งความใคร่
แล้วก็โน้มจิตจับจิตอย่างยิ่ง รูปนั้นมีลักษณะอย่างนั้น.

ที่^๕ บุคคลนั้นเห็นเข้าแล้ว; ถ้าเขาชอบใจอย่างยิ่ง
อภิณฺนุทฺติ - ชอบอย่างยิ่ง, อภิวทฺติ - พรั่สรรเสริญอยู่
อย่างยิ่ง. พรั่สรรเสริญ; ก็คุณนึกดูว่า พอมันถูกใจอะไร
อร่อยอะไรนี้ มันทำเสียงสุตปากบ้างอะไรบ้างนี้; อภิวทฺติ
- พรั่สรรเสริญ เหมือนกับคนบ้า เพราะสิ่งนั้นมันอร่อย
มันสวย. แล้วก็ อชฺโฆสย สิกฺขติ - หวังจิตใจเข้าไปหมก
อยู่ในสิ่งนั้น.

อย่าฟังแต่เสียงนะ คือนึกถึงของจริงที่มันสวยอย่าง
ยิ่ง, แล้วมันก็เพลินอย่างยิ่ง, แล้วมันก็พรั่แสดงทางปากนี่,
ว่าพอใจอย่างยิ่ง, แล้วจิตมันก็พุ่งลงไปในเรื่องนั้นอย่างยิ่ง,
คือกายมันก็เป็นไป วาจามันก็เป็นไป จิตมันก็เป็นไป ใน
ทางที่จะเข้าไปหลงไหลในสิ่งนั้น. นี้เรียกว่า เขามัน
เพลินเพลิน พรั่สรรเสริญเมาหมก อยู่อย่างนั้นะ.

วิญญาณของเขาก็เป็น วิญญาณที่กิเลสเหล่านั้น
เข้าไปอาศัยแล้ว, กิเลส คือความรัก ความหลงไหล ความ
กำหนด เข้าไปอาศัยอยู่ในจิตของเขา ในวิญญาณ ในจิต
ของเขา. นี่ ความที่จิตมันถูกกิเลสเข้าไปอาศัย นี้ ก็เรียกว่า
อุปาทาน - ยึดมั่นถือมั่น ว่าสวย ว่าหญิง ว่าชาย, ว่า
อะไรก็ตาม แล้วก็ ของกู เพื่อตัวกู, เพื่อของกู นี้เรียกว่า
อุปาทาน. ความที่วิญญาณนั้น ถูกกิเลสเข้าไปอาศัยแล้ว
กิเลสมันไปจับจิตนั้นแล้ว ก็คือจิตมันก็ฝังอยู่ในอารมณ์นั้น
นี้เรียกว่า อุปาทาน. ผู้ที่มีอุปาทาน ไม่ปรินิพพาน ใน
ความรู้สึกของตน คือในทิวฐธรรม ไม่นิพพาน.

เอ้า, ที่นี้ก็ไปเปรียบเอาเองในทางที่ตรงกันข้าม :
เมื่อรูปที่มันน่าใคร่ น่ารัก น่าพอใจ เป็นที่ตั้งแห่งกาม ย้อมจิต
ย้อมใจ มาถึงเข้า. ที่นี้คน คนนั้น หรือภิกษุนี้ก็ตาม
มีธรรมะพอ มีสติปัญญาพอ เขาก็เห็นว่า โอ๊ย! มันแค่นี้
แหละ, มันเท่านั้นแหละ, มันปรากฏการณ์ตามธรรมชาติ
อย่างนั้นแหละ.

ถึงแม้ว่าน่ารักนั้นมันก็เป็นเรื่องที่เขาสम्मติ รู้สึก
อย่างนี้ ว่าน่ารัก มันเห็นเป็นอย่างนั้นเอง, แล้วยังเห็น

ลึกไป โดยรายละเอียดอะไรก็ได้ ว่าไม่เที่ยง ว่าอนัตตา
 ว่าเป็นทุกข์; เมื่อคน ๆ นี้เขามีความรู้พอ เขาจะศึกษา
 มาอย่างไร ก็ไม่ได้พูดโดยรายละเอียด. แต่คน คนนี้ เขา
 มีความรู้สึกพอ มีสติพอ มีปัญญาพอ เขาก็ไม่หลง
 เพลิดเพลิน ไม่หลงพร่ำสรรเสริญด้วยปาก ใจของเขา
 ก็ไม่ผิงลงไป.

เมื่อเป็นอย่างนี้ วิญญาณหรือจิตของคน คนนั้น
 ก็ไม่ถูกกิเลสอาศัย, กิเลสไม่เข้าไปอาศัยได้ในจิตนั้น นั่นคือ
 ไม่มีอุปาทาน. ผู้ที่ไม่มีอุปาทาน ย่อมปรินิพพานใน
 ทุฏฐธรรม ในความรู้สึกของตนเองที่นี้และเดี๋ยวนี้.

มัน สำคัญอยู่ที่คำว่าอุปาทาน; อย่าให้เป็นตัว
 ภาษาหนังสือ จดไว้ในสมุด หรือหูฟังว่า อุปาทาน; ไม่พอ,
 ไปรู้จักอุปาทานที่เราเมื่ออยู่จริง. *ทุก ๆ คนมีอยู่จริง มีอุปาทาน*
ในรูป ที่เป็นที่ตั้งแห่งกาม, *ในเสียง* ที่เป็นที่ตั้งแห่งกาม,
ในกลิ่น ที่เป็นที่ตั้งแห่งกาม, *ในรส* ที่เป็นที่ตั้งแห่งกาม,
สัมผัสผิวหนัง ที่เป็นที่ตั้งแห่งกาม, *ความรู้สึกหรือสัญญา*
 ใด ๆ ที่มันเป็นที่ตั้งแห่งกามในใจนี้.

ส่วนใหญ่ ตามที่พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสไว้ มันเป็นเรื่องเพศตรงกันข้าม ทั้งนั้นแหละ, ของเพศตรงกันข้ามทั้งนั้น : รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ ที่เนื่องกันอยู่กับเพศตรงกันข้ามนี้ จับจิตยิ่งกว่าสิ่งใด, เป็นที่ตั้งแห่งอุปาทานยิ่งกว่าสิ่งใด. ฝ่ายหญิงก็เป็นแก่ชาย ฝ่ายชายก็เป็นแก่หญิง. นั่นอุปาทานมันมาจาก ๖ ประการนั้น ที่มันมีอำนาจรุนแรง.

แล้วเราก็ไปดูของจริงซิ; อย่าดูตัวหนังสือ, ดูของของจริงนั้น, ดูที่มันเกิดแก่ใจของเราจริงๆ เราก็จะรู้จักอุปาทาน. เราก็จะรู้จักว่า พอมีอุปาทานแล้ว จิตใจนี้ เหมือนกับถูกอัดไว้ด้วยไฟ, บอกไม่ถูกคอก มันเหมือนกับว่าถูกที่มถูกแทง ถูกเผาถูกลน ถูกมัด ถูกครอบงำ ถูกอะไรทุกอย่าง; มีอุปาทาน ก็ไม่นิพพาน คือไม่ว่างไม่เย็น. ที่นี้ถ้าจิตใจมันเป็นอิสระ มันไม่เป็นอย่างนั้นได้ มันก็ว่าง มันก็เย็น.

ต้องควบคุม รู้ทัน ผัสสะและเวทนา เพื่อไม่เกิดอุปาทาน.

นี่นิพพานที่นี้ และเดี๋ยวนี้ มีได้เพราะเราสามารถควบคุม สิ่งที่มาสัมผัสด้วย ไม่ให้สร้าง ความ

เพลิดเพลิน พร่ำสรรเสริญ หรือเมามก ขึ้นมาในใจเราได้. มันมีเท่านี้ ถ้าคุณทำได้ เรื่องนิพพานนี้ก็จริง ไม่ใช่ของพูดไว้พูดเฉยๆ ไม่หลอกใคร. เราก็จะเป็นพุทธบริษัทจริง เพราะเรารู้จักนิพพาน และเราทำให้มีนิพพาน เสวยรสของพระนิพพานได้.

ฉะนั้น ก็ไปต่อสู้กับสิ่งที่มากระทบตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ; เอาชนะได้ ไม่มีการตกลงไปเป็นทาสของสิ่งนั้น ก็เรียกว่าไม่มีอุปาทานผูกพัน; เมื่อนั้นก็นิพพาน คือว่างจากกิเลส, แล้วก็เย็นอยู่ตามธรรมชาติของจิต ประภัสสร. นิพพานที่นี้และเที่ยวนั้น มันเป็นอย่างนี้.

ถ้าจะเที่ยงให้ *บัวเพ็ญบารมี* *หมื่นชาติ* *แสนชาติ* ก็ได้ เพราะวาเกิดตัวกูในอารมณ์ครั้งหนึ่ง เรียกว่าชาติหนึ่ง เดือนหนึ่งอาจเกิดได้หลายร้อย ปีหนึ่งอาจเกิดได้หลายพัน หลายหมื่น ยี่สิบสามสิบปีก็เกิดได้หลายแสน พอแล้ว, พอแล้ว อย่าให้มันมากกว่านั้นเลย มันควรจะเซ็ดไหลบแล้ว. นี้ *บัวเพ็ญบารมี* *กันหมื่นชาติ* *แสนชาติ* *ได้ก่อนแต่ที่จะเข้าโลง* *มันก็ไม่* *ค้ำกันดอก.*

หลักที่เขาว่า ให้บำเพ็ญบารมีหมื่นชาติ แสนชาติ เสียก่อน จึงจะนิพพาน; ของเราปฏิบัติได้อย่างนี้, แต่ของเขามันจะเหลวกว้าง. เขาต้องรอเข้าโลงแล้ว หมื่นครึ่งแสนครึ่ง เคี้ยวก็ลุ่มหมก ซึ่เกี้ยวพูกกัน เข้าโลงตั้งแสนครึ่ง; เราไม่ทันจะเข้าโลงสักที เรามีการเกิดตาย แห่งตัวกู้นี้ ตั้งแสนครึ่งเหมือนกัน.

เป็นอันว่า มันไม่ขัดกันละ, ที่ว่าจะต้องสร้างบารมีแสนชาติจึงจะนิพพาน ถูกแล้ว; แต่ที่ว่านี้และเดี๋ยวนี้ เราสร้างได้แสนชาติ, แล้วหลังจากนั้นมันมีการเข็ดหลาบ มันฉลาดพอที่จะทำไม่ให้กิเลสเกิด ก็เราทำอยู่ตลอดแสนชาตินั้นแหละ ไม่ให้เกิดกิเลส. อนุสัยลด ๆ ๆ ๆ เคี้ยวก็หมกอนุสัย กิเลสเกิดไม่ได้ มันก็เป็นนิพพานโดยสมบูรณ์.

ฉะนั้น เมื่อคุณ บังคับความรู้สึกได้ครั้งหนึ่ง เมื่อนั้นแหละคือสร้างบารมีครั้งหนึ่ง. ถ้าคุณปล่อยจิตไปตามอารมณ์ ก็เพิ่ม ๆ ๆ บวก ๆ ๆ อนุสัยบังคับจิตไว้ได้, กุไม่ไปอ่ร่อยกับมึง. บังคับจิตไว้ได้อย่างนี้ทีหนึ่ง มันลบ ๆ ๆ ๆ หนึ่ง ๆ ๆ อนุสัยมันเป็นลบ; ไม่เท่าไรมันก็หมก มันไม่มีพื้นฐาน รากฐาน ไม่มีเดิมพันที่จะเกิดกิเลส ก็เป็นนิพพานโดยสมบูรณ์.

ระวังทำให้อุปาทานลดลงจะถึงนิพพานโดยลำดับ.

นี่ทุกคนในชีวิตประจำวัน คุณ จะต้องถือเป็นเรื่องประจำวัน; เพราะว่าเรื่องที่จะมาให้เกิดกิเลสมันมาทุกวัน ๆ; เรื่องที่จะกำจัดมันเสีย ก็ต้องเป็นเรื่องทุกวัน ๆ ประจำวัน; อย่าได้ไปหลงรัก หลงเพลิดเพลิด พร่ำสรรเสริญ เมามาก จิตไม่ถูกกิเลสอาศัย ไม่มีอุปาทาน ก็จะเป็นนิพพานในภวัตรธรรมอยู่ที่นี่และเดี๋ยวนี้. นี่คือเรื่องนิพพาน.

เฮ้, ตอนท้ายนี้อยากจะพูดอีกนึกหนึ่งว่า นิพพานนี้ให้เปล่า ไม่คิดสตางค์; พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่าอย่างนั้น *ลทฺธา มุชา นิพฺพตี ภูษฺขมานา* - ให้เปล่า ไม่คิดสตางค์กับใคร. นี่น่าจะชอบใจนิพพานหรือพระพุทธเจ้า ไม่เรียกร้องอะไร, ไม่เรียกคิกค่าอะไร.

ระวังอย่าให้อุปาทานเกิดขึ้นมันก็เป็นนิพพานเอง ไม่ยากลำบาก ไม่เหลือวิสัย แล้วก็ไม่ต้องคิดสตางค์, แล้วก็ทำให้เสร็จเสียก่อนเข้าใจ. ผมจึงพูดคำพูดขึ้นมาใหม่อีกคำหนึ่งว่า “ตายก่อนตาย คือนิพพาน”; แต่ผมก็ได้ยินมาจาก

คนเฒ่าคนแก่อีกทีหนึ่ง ผมลืมเสียแล้วว่าใครพูด ก็ว่ามัน
 เนืองกันมากับที่ว่า *สวรรค์ในอก นรกในใจ นิพพานอยู่ที่
 ตายก่อนตาย.*

นี่บู้ฆ่าตายของเราไม่ใช่เล่น *สวรรค์อยู่ในอก นรก
 อยู่ในใจ;* ไม่เรียกว่าอยู่ที่ดิน อยู่บนฟ้าอะไร เหมือนที่
 เขาพูดกันแต่ก่อน. แล้วนิพพานนั้นอยู่ที่ตายเสียก่อน
 ตาย คือตัวกู ๆ ๆ ที่เคยเกิดวันละหลาย ๆ หน ให้มันตาย
 สนิทเสียก่อนแต่ที่ร่างกายนี้จะตายเข้าโลง มันยังแสดงว่า ที่นี้
 และเที่ยวนั้น; ก่อนแต่ที่ร่างกาย จะตาย จะเข้าโลงนี้ ตัวกู
 ของกู แห่งอุปาทาน ให้มันหมดเสียก่อน นั่นแหละ
 คือนิพพาน.

นิพพานคือตายเสียก่อนตาย ทำได้ที่นี้และ
 เที่ยวนั้น แล้วก็ให้เปล่าไม่คิดสตางค์. ใครยังไม่เอาอีก
 คนนั้นโง่ก็มากน้อยไปคำนวณเอาดู.

นี่ผมพูดเรื่องที่ผมถูกทำให้คุณฟัง. พอผมพูดว่า
 นิพพานที่นี้และเที่ยวนั้น แล้วก็ถูกค่า, แล้วมันเปลี่ยนไม่ได้.
 จะค่าก็ค่าไปเถอะ มันเป็นเรื่องจริง อย่างนี้ มีหลักฐาน
 ในพระพุทธรูปอย่างนี้ ก็มันมีการทดสอบด้วยใจจริง

อย่างนี้; แล้วมันก็เห็นชัดๆ อย่างนี้ เป็นสันตภิฎฐิโก
 อย่างนี้. มันก็คงสภาพอย่างนี้ไว้, ก็คงพูดว่าอย่างนี้ :
 นิพพานที่นี้และเดี๋ยวนี้.

เอาไปศึกษาเพิ่มเติมความรู้เรื่องพุทธศาสนาให้เต็ม.
 ผมได้บอกมาแล้วตั้งแต่ครั้งต้น ครั้งแรกว่า ผมจะเลือกสรรมา
 แต่เรื่องที่จำเป็น เป็นเนื้อหา เป็นสาระ ทั้งหมดทั้งสิ้น
 ตั้งแต่ต่ำจนถึงสูงที่สุด มาพูดด้วยคำพูดเพียงไม่กี่คำ; อย่าง
 ที่ผมกำลังทำอยู่นี้.

เรื่องนิพพานนี้จะพูดกันเป็นเดือนๆ ก็ได้; แต่
 เอามาแต่เนื้อหาสาระ หัวข้อที่เป็นหลัก มันก็พูดเดี๋ยวนี้
 ชั่วโมงกว่า นิพพานที่นี้และเดี๋ยวนี้, แล้วก็คาบเกี่ยวไปถึง
 เรื่องอื่นด้วย ที่มันคาบเกี่ยวกันอยู่เป็นธรรมดา, อะไรเป็น
 เหตุให้ไม่นิพพาน อะไรเป็นเหตุให้นิพพาน ก็ต้องพูดถึงด้วย.

เอาละเลิกกันทีนะ เลิกว่านิพพานนี้เหลือวิสัย
 นิพพานไม่มีประโยชน์ นิพพานจิตซัด นิพพานต้องรอ
 เข้าโลงหมั้นหนแสนหน นี่เลิก. เอาเป็น นิพพานที่นี้
 และเดี๋ยวนี้ ก็จะเป็นพุทธบริษัทที่แท้จริง, มีพระนิพพาน
 ได้จริง, มีพุทธศาสนาจริง ก็มือนิพพาน เป็นพุทธบริษัท
 จริง ก็อรุ์เรื่องนิพพาน.

เอ้า, ขอยุติการบรรยายชั่วโมงนี้ไว้เพียงเท่านี้ แล้วก็ปิดประชุม.

โลกกลียุค

๑ โลกทุกวันนี้ อยู่ในขั้น กลียุค
ที่เบิกนุก เร็วรวด ถึงจุดสลาย
จะสิ้นสุด มนุษยธรรม ต่ำอบาย
ที่เห็นกง— จักรร้าย เป็นดอกบัวฯ

๑ กิเลสใส่— หัวส่ง ลงปลักกิเลส
มีความแคว่น แสนวิเศษ มาสมหัว
สามารถดูด ดึงกันไป ใจมืดมัว
เห็นตนตัว ที่จมกาม ว่าความเจริญฯ

๑ มองไม่เห็น ศีลธรรม ว่าจำเป็น
สำหรับอยู่ สุขเย็น ควรสรรเสริญ
เกียรติ กาม กิน บินบ้า ยิ่งกว่ากิน
แล้วหลงเพลิน ความบ้า ว่าศีลธรรมฯ

พุทธทาส อินทนนท์

จงรู้จักตัวเอง

“จงรู้จัก ตัวเอง” คำนี้หมาย

ว่ามีดีร้าย อยู่เท่าไร เร่งไขชาน

ข้างฝ่ายดี มีไว้ ในดวงมาน

ข้างฝ่ายชั่ว รีบประหาม ให้หมดไป

จงรู้จัก ตัวเอง คำนี้หมาย

ว่าในกาย มีกิเลส เป็นเหตุใหญ่

จึงสละเน แต่จะทำ บาปกรรมไกล

ต้องควบคุม มันไว้ ให้รักบุญ

จงรู้จัก ตัวเอง คำนี้หมาย

สังขารไว้ ดนต้ว มัวแต่หม่น

ไปตามเหตุ บัจจัย ที่ใส่— รุน

พันบาปบุญ ชั่วดี มีนิพพาน.

พุทธทาส อินทปัญโญ

บันทึกการจัดพิมพ์

หนังสือชุดลอยปทุมนี้ ได้รวบรวมธรรมบรรยายชุดลอยปทุมของท่านเจ้าคุณหลวงพ่อพุทธทาสภิกขุ แห่งสวนโมกขพลาราม ที่ได้บรรยายไว้ในกาลสมัยที่ท่านยังมีชีวิตอยู่ อันเป็นธรรมบรรยายที่มีคุณค่าอย่างยิ่งสำหรับพุทธศาสนิกชนทั่วไป และเพื่อเป็นการสืบทอดพระธรรมคำสอนให้ถูกต้องและสมบูรณ์บริบูรณ์ จึงได้จัดพิมพ์จากต้นฉบับของธรรมทานมูลนิธิ

การจัดพิมพ์ในปีพุทธศักราช ๒๕๕๓ นี้ ธรรมสภาจัดพิมพ์เป็นธรรมสักการะในมงคลกาล ๑๐๐ ปี ท่านพุทธทาส พระพุทธศักราช ๒๕๕๔ อันเป็นการประกาศเกียรติคุณแห่งองค์บรรยายหนังสือชุดนี้

หนังสือชุด 'ลอยปทุม'

๑. เรื่อง ชีวิตเยือกเย็น	๒. เรื่อง เห็นธรรมชาติ
๓. เรื่อง พระธรรมคตติ	๔. เรื่อง พบชีวิตจริง
๕. เรื่อง ธรรมโอสถ	๖. เรื่อง ธรรมะคู่ชีวิต
๗. เรื่อง เช่นนั้นเอง	๘. เรื่อง ความหลุดพ้น
๙. เรื่อง พรพระธรรม	๑๐. เรื่อง ศิลปแห่งชีวิต
๑๑. เรื่อง พระพุทธศาสนา	๑๒. เรื่อง บำเพ็ญบารมี

ฯลฯ

หนังสือชุดลอยปทุมนี้มีถึง ๓๐ เล่ม

ธรรมทานมูลนิธิและธรรมสภา จัดจัดพิมพ์ครบบริบูรณ์

ในมงคลกาล ๑๐๐ ปี ท่านพุทธทาส ในปีพระพุทธศักราช ๒๕๕๔

ธรรมสภาได้รวบรวมหนังสือและสื่อธรรมะ ไว้บริการท่านสาธุชน จากสำนักพิมพ์และสำนักปฏิบัติธรรมทั่วประเทศ ท่านที่สนใจเลือกชมได้ที่

ศูนย์หนังสือพระพุทธศาสนา

เลขที่ ๒-๖ ถนนบรมราชชนนี เขตทวีวัฒนา กทม. ๑๐๑๗๐ โทร. ๘๘๘๗๙๔๐

ริมถนนบรมราชชนนี กิโลเมตรที่ ๑๖ ก่อนถึงพุทธมณฑลสถาน เพียง ๒ กิโลเมตร

ไปรษณียบัตรสมทบค่าจากพิมพ์เล่มละ ๑๐๐ บาท
กราบนุโมทนาแก่ทุกท่านที่ร่วมสมทบทุนในการจัดพิมพ์หนังสือเล่มนี้